

Bachelorpaper aangeboden tot het verkrijgen van het diploma Bachelor of Arts in de toegepaste taalkunde in het kader van het opleidingsonderdeel **Vertaal- en tolkwetenschap**

Vergelijkende studie van gebarentaal op televisie* in Finland en Vlaanderen

* on- en offline

Door: Goedele Debeerst
Promotor: Carolien Doggen
Copromotor: dr. Myriam Vermeerbergen

ACADEMIEJAAR 2012-2013

I. WOORD VOORAF

Ik schreef deze bachelorpaper in het kader van de opleiding Taal en Communicatie aan de KU Leuven te Antwerpen. Het onderzoek kadert binnen het vak Vertaal- en Tolkwetenschap met de focus op gebarentaal.

Zonder de hulp van enkele mensen kon mijn scriptie over gebarentaal op televisie in een vergelijking tussen Finland en Vlaanderen onmogelijk gerealiseerd worden. Het gaat om mensen die ik heb leren kennen door mijn onderzoek en mensen die me al sinds een aantal jaar begeleiden in de wereld van VGT en de Vlaamse Dovengemeenschap. Zij gaven me goede raad, steunden me, gaven opbouwende feedback, overbruggden taalgrenzen voor me, volgden me op en stonden steeds paraat als ik een vraag had. Aan hen gaat dan ook mijn grote dank uit: Carolien Doggen (mijn promotor), dr. Myriam Vermeerbergen (mijn copromotor), Elina Tapio, Ritva Takkinen, Kati Lakner, Ilkka Kilpeläinen, Vesa Saarinen, Jarkko Ryyänen, Anna Puupponen, Hannaliisa Finell, Tiina Vihra, Antti Mäkipää, Jarkko Keränen, Ulla-Maija Haapanen, Minna Lapakko, Jorn Rijckaert, Erik De Snerck, Maartje De Meulder, Ilse Wouters, Delphine le Maire, Marinette Kegels, Danny De Weerd, Kristof De Weerd, Evelyne De Keyzer, Kirsten Primusz, Albert Oosterhof en alle respondenten van mijn enquêtes in Finland en Vlaanderen.

Goedele Debeerst, 21 mei 2013

II. ABSTRACT

Het abstract bij dit onderzoeksverslag wordt aangeboden in Vlaamse Gebarentaal. Het kan gevonden worden op de DVD in de bijlagen.

III. INHOUDSOPGAVE

I. Woord vooraf	p. 3
II. Abstract	p. 4
III. Inhoudsopgave	p. 5
IV. Inleiding	p. 7
1. Literatuurstudie	p. 10
1.1. Wetgeving rond mediatoegankelijkheid	
1.2. Gebarentaal op televisie: de wereld rond	
2. Methodologie	p. 15
2.1. Verkennende gesprekken	
2.2. Enquêtes	
3. Resultaten	p. 18
3.1. Finland	
3.2. Vlaanderen	
4. Discussie	p. 39
4.1. Hoofdbevindingen	
4.2. Vergelijking van de situatie in Finland en Vlaanderen	
4.3. Situering van de resultaten binnen de context van het onderzoek	
4.4. Praktische oriëntatie	
4.5. Beperkingen onderzoek	
4.6. Mogelijkheden voor verder onderzoek	
5. Conclusie	p. 46
6. Noten	p. 46
7. Referentielijst	p. 47
7.1. Schriftelijke en multimediale bronnen	
7.2. Persoonlijke communicatie	
8. Bijlagen	p. 50
8.1. Methodologie: de enquêtes	
8.2. DVD met abstract en beeldfragmenten	

IV. INLEIDING

Tien jaar nadat de toegang tot informatie door de Europese Unie werd erkend als mensenrecht (Cintas, 2007, pp. 12), is de strijd voor dat recht nog steeds brandend actueel. Een belangrijke bron van informatie is de televisie. In die zin biedt de televisie als communicatiekanaal binnen een maatschappij een voornaam platform voor de verwezenlijking van het hierboven genoemde mensenrecht: toegang tot informatie. Ondanks die idee zijn er overal ter wereld nog steeds groepen van mensen die geen of onvolledige toegang hebben tot wat er op de televisie wordt uitgezonden. Eén van die groepen bestaat uit dove en slechthorende mensen. Omdat zij zowel een andere taalmodaliteit gebruiken als zintuiglijke beperkingen ondervinden (Cintas, 2010, pp. 14 en Neves, 2007, pp. 8), is het voor hen van optimaal belang om toegang te krijgen tot informatie. Die toegankelijkheid tot media voor een taalkundig-culturele minderheidsgroep wordt door Neves (2007, pp. 3) als volgt gedefinieerd: 'access to [products] in a different language and/or a different culture'. Doven¹ ijveren tegenwoordig volop voor toegankelijkheids- en gemeenschapsmedia² (De Meulder et al., 2010, pp. 6-8) op de televisie. Ball (2011, pp. 765) wijst erop dat dat streefdoel deel uitmaakt van de taalplanning van een gebarentaalgemeenschap; een doel dat gebarentaal zichtbaarder maakt en uit haar onderdrukking haalt, een doel dat de taal zelf kan verrijken, een doel dat de houding tegenover gebarentaal in een horende wereld positief kan veranderen (De Meulder et al., 2010, pp. 5). Dat doel kan via verschillende wegen bereikt worden, die Neves als volgt omschrijft: 'subtitled programmes, spoken language programmes with sign language interpreting and sign language programmes' (Neves, 2007, pp. 252 in Cintas, 2010, pp. 144). Steiner (1998, pp. 100) geeft naar aanleiding van de situatie in het Verenigd Koninkrijk een gedetailleerder inzicht in de mogelijkheden die er zijn qua gebarentaal op televisie: '[...] four distinct forms: live news prepared and presented in English and with simultaneous translation into sign language; news prepared and presented in sign language, reports prepared and presented in sign language; interviews, reports, etc., done in unprepared, spontaneous signing.'

Dit onderzoek focust op de hierboven genoemde vormen van gebarentaal op de televisie. Daarbij gaat het dieper in op het voorkomen en de ontwikkeling van Finse Gebarentaal (FinSL) en Vlaamse Gebarentaal (VGT) op de televisie in respectievelijk Finland en Vlaanderen. Ondanks de officiële erkenning van beide gebarentalen gaat dat proces immers nog vaak vrij moeizaam (Ball, 2011, pp. 760). Dat staat in tegenstelling tot wat Ball (2011, pp. 778) veronderstelt met betrekking tot mediatoegankelijkheid: 'It is important to note that when a state recognizes a sign language, it is also recognizing the cultural and linguistic identity of Deaf communities.' Ook Neves (2007, pp. 7) meldt dat gebarentaalgebruik op de televisie afhangt van de houding die er in een gemeenschap leeft ten opzicht van die gebarentaal en de Dovengemeenschap. Neves besluit met een belangrijk voordeel van gebarentaal in de media:

"Given the wider availability of sign language interpreting and the odd appearance of signing actors in audiovisual fictional material, [...] audiovisual texts, and television in particular, have helped to make Deaf culture better known and to bring visibility to sign language as a means of communication specific to those belonging to the Deaf world." (Neves, 2007, pp. 7)

De reden waarom de aandacht van dit onderzoek niet naar ondertiteling uitgaat, is meervoudig. Allereerst werd er al vaker onderzoek gedaan naar aspecten van ondertiteling voor doven en slechthorenden dan naar aspecten van gebarentaal op televisie (bv. Zárate, 2010 in Cintas, 2010, pp. 159 e.v.). Ook gaat het bij ondertiteling nog steeds om een geschreven vorm van een gesproken taal die bijvoorbeeld voor dove kinderen met een beperkte leesvaardigheid nog tamelijk ontoegankelijk kan zijn (Kurz & Misulasek, 2004, pp. 87 en De Meulder et al., 2010, pp. 4). Dit onderzoek wil focussen op gebarentaal als eerste taal van vele Doven. De aanwezigheid van gebarentaal op tv kan ook bevorderend zijn voor vele Doven, waaronder kinderen met horende ouders die naar een horende school gaan en hun horende familieleden zelf, om gebarentaal (sneller) onder de knie te krijgen (De

Meulder et al., 2010, pp. 4-5). Hoewel er al onderzoek naar gebarentaal op televisie gedaan werd, werd de situatie in Finland nooit eerder van naderbij bekeken. Onderzoek naar gebarentaalprogramma's focust ook vaak op het verschil met ondertiteling of op het verschil tussen dove en horende tolken (bv. De Meulder & Heyerick, in druk; Cintas, 2007, pp. 71-88). Een beschrijving van alle projecten die de televisie in Vlaanderen in gebarentaal aanbod/aanbiedt, vond niet eerder plaats. Bovendien werd de situatie in Vlaanderen nooit eerder vergeleken met de situatie in Finland. Dit onderzoek tracht op een beschrijvende wijze de situaties in die twee taalgebieden te bekijken en te vergelijken met oog voor het gebruik van gebarentaal op televisie.

Als studente VGT bracht ik het eerste semester van mijn derde jaar door in Finland in het kader van een Erasmus uitwisseling. Niet alleen uit interesse voor mijn studiegebied en omwille van de ervaring die ik had in Noord-Europa, maar ook door de opmerkelijk verschillende benadering van toegankelijke media voor Doven in Finland en Vlaanderen, voerde ik dit onderzoek uit. Het resultaat is een vergelijkende studie van gebarentaal op televisie. Daarin wordt ingegaan op de gelijkenissen en verschillen tussen Finland, een Scandinavisch land dat algemeen beschouwd wordt als vooruitstrevend en voorlopend op andere landen – ook wat mediatoegankelijkheid voor Doven betreft – en Vlaanderen, het noordelijke deel van België waar slechts erg recent, met name in het jaar 2012, structurele doorbraken kwamen op vlak van mediatoegankelijkheid voor dove mensen, toen enkele televisieprojecten met gebarentaal het levenslicht zagen. Een aspect dat bijvoorbeeld belicht zal worden, is het kanaal dat de verschillende gebarentaalprogramma's gebruiken. Daarin is namelijk een duidelijke evolutie te zien die Cintas (2007, pp. 12) ook al beschreef als zijnde de mogelijkheden die de technologische vooruitgang en het ontstaan van een online platform bieden op vlak van toegankelijkheid. Cintas (2007, pp. 74) stelt nog enkele vragen die voorkomen in onderzoek naar gebarentaal op de televisie: welk soort script gebruiken gebarentaligen? Krijgen gebarentaligen voorbereidingstijd? Wordt er gebruik gemaakt van een autocue? Zo ja, biedt die de tekst aan in een geschreven vorm van een gesproken of een gebarentaal? Moet de gebarentalige rekening houden met tijdslijmieten? Welke rol vervult de gebarentalige: de rol van dove presentator, dove tolk of horende tolk? Die vragen zullen ook aan bod komen in dit onderzoek.

Concreet is dit onderzoeksverslag als volgt ingedeeld. In het eerste hoofdstuk wordt een algemeen beeld geschetst van gebarentaal op de televisie: er zal worden ingegaan op de wetgeving rond mediatoegankelijkheid en het voorkomen van gebarentaaltelevisie overal ter wereld. In hoofdstuk twee wordt dan de methodologie van dit onderzoek toegelicht. Hoofdstuk drie bespreekt de resultaten van de persoonlijke communicatie en de enquêtes in het kader van deze paper. Voor zowel Finland als Vlaanderen komen de volgende zaken aan bod: de identiteit van de betreffende Dovengemeenschap, een overzicht van de verschillende televisieprojecten met gebarentaal, de evaluatie daarvan door Doven en slechthorenden, eventuele knelpunten bij de tot nu toe ontwikkelde projecten en tot slot een blik op de toekomst. De beschrijving van die aspecten is gebaseerd op communicatie met vertegenwoordigers van de Dovengemeenschappen en met medewerkers van de gemeenschaps- en toegankelijkheidsmedia hieronder besproken. Dat gebeurt deels in navolging van wat Cintas (2007, pp. 85) reeds beschreef als een mogelijk onderzoeksthema: "It would be interesting to interview the television newsreaders and others within the institution to have a greater understanding of their motivations for having Deaf [interpreters] on the news." Met enige uitbreiding zal er niet alleen ingegaan worden op de medewerking van dove gebarentaligen bij televisieomroepen, maar evenzeer op de medewerking van horende gebarentaligen. Cintas en Neves benadrukken beiden het belang van de verschillende partijen die deel uitmaken van het proces en de invloed die ze kunnen uitoefenen op het proces:

[...] experts from different fields need to cooperate in order to address the current issues of accessibility, and this must be done, ideally, in consultation with members from the different target groups as well as with representatives of professional organizations and government bodies. (Cintas, 2007, pp. 15)

“the viewers [...], the providers [...], the legislators and the lobbying groups. [...] The future of media accessibility [...] will be highly dependent on the way all stakeholders address the debate [...].” (Neves, 2007, pp. 1 en 10)

De mening van Doven en slechthorenden over het onderwerp wordt bekeken vanuit het gegeven dat de meeste projecten, die hieronder besproken worden, allemaal relatief jong zijn. Er is nood aan feedback met het oog op mogelijke ontwikkelingen in de toekomst. Feedback van de Dovengemeenschappen is ook noodzakelijk omdat er tegenwoordig gewoonweg bitter weinig reacties geregistreerd zijn (o.a. Rijckaert, persoonlijke communicatie, 2013). In Vlaanderen werd de mening van doven en slechthorenden over gebarentaal op televisie slechts eenmaal formeel onderzocht na een testweek in 2011 (De Meulder en Heyerick, in druk). In Finland gebeurde dat wel een aantal jaren geleden, maar sindsdien zijn er enkele veranderingen doorgevoerd waardoor een update zeker geen kwaad kan. Bovendien verklaart Neves (2007, pp. 14) dat het belangrijk is een onderscheid te maken in de gehoorstoestand van het publiek van toegankelijke en gemeenschapsmedia, omdat dat invloed kan hebben op de evaluatie. Daar wordt dan ook rekening mee gehouden in dit onderzoek. In hoofdstuk vier volgt een discussie in de vorm van een algemene vergelijking van de situaties in beide taalgebieden en een metabenadering van het onderzoek. Tot slot kan in hoofdstuk vijf de conclusie gelezen worden.

Het doel van dit onderzoek is te achterhalen wat de gelijkenissen en de verschillen zijn tussen twee gebieden op vlak van een thema dat erg actueel is. Kunnen Finland en Vlaanderen eventueel iets van elkaar leren in verband met gebarentaal op de televisie? Hoe hebben ze zich de afgelopen decennia ontwikkeld op dat vlak? En wat is de visie van d/Doven op de hele evolutie – zij die toch wel de kerndoelgroep vormen van alle projecten daaromtrent?

1. LITERATUURSTUDIE

1.1. WETGEVING ROND MEDIATOE GANKELIJKHEID

1.1.1. IN DE WERELD EN IN EUROPA

Mediatogankelijkheid voor doven en slechthorenden is een aangelegenheid die betrekking heeft op zowel taalkundige minderheden als de rechten van mensen met een handicap (Ball, 2011, pp. 779-783). Dat merkt ook Neves op, die bovendien een verband legt tussen de twee: 'From a social perspective, accessibility to the media gained increasing importance at the turn of the century, as awareness of the need to cater for disabled citizens and to address discrimination grew.' (Neves, 2007, pp. 2).

Zoals onderstaand citaat aangeeft, zijn er verschillende rollen te verdelen op het toneel waar mediatogankelijkheid en in het bijzonder de wetgeving daarrond centraal staan. Niet alleen de World Federation of the Deaf, maar ook de nationale Dovengemeenschappen, politiek en televisieomroepen zijn van vitaal belang bij de ontwikkeling van media die voor doven en slechthorenden op talig vlak toegankelijk zijn:

One way of helping the deaf and hearing impaired to get out of their isolation is to give them access to the visual mass media, which are of paramount importance when information of general interest is disseminated. This is why the World Federation of the Deaf and its member organizations are making efforts to persuade the national broadcasting organizations to meet the needs of deaf persons by increasing the number of signed programs and providing more programs with sign language interpretation [...]. (Kurz & Mikulasek, 2004, pp. 82)

De World Federation of the Deaf (Wereldfederatie van Doven) benadrukte dan ook enkele jaren geleden het belang van gebarentaal op de televisie:

According to the WFD, sign language interpreters are the principal means by which deaf individuals gain access to the facilities, services and information of the larger communities in which they live. [...] Providing the deaf and hearing impaired with adequate access to relevant information on television is a significant step towards helping them become responsible, autonomous citizens. (Kurz & Mikulasek, 2004, pp. 87)

Daarnaast formuleerden zowel de Europese Unie als UNESCO en de Verenigde Naties resoluties rond mediatogankelijkheid (Cintas, 2010, pp. 152). In 2007 stelden het Europese Parlement en de Europese Raad het artikel 'TV without Frontiers' op waaraan alle Europese lidstaten sindsdien gebonden zijn. Een jaar eerder publiceerde UNESCO de Universal Declaration on Cultural Diversity (De Meulder et al., 2010, pp. 11). Het European Charter for Regional or Minority Languages daterend uit 1992 moedigt de aanwezigheid van minderheidstalen in openbare situaties aan. Bovendien bespreekt het charter de financiële en administratieve kant van het verhaal (Ball, 2011, pp. 776-777). Daarnaast stelden de Verenigde Naties in 1948 de Universal Declaration of Human Rights op (Neves, 2007, pp. 4). In 1993 dan somden zij enkele standaarden op in verband met gelijkheid voor mensen met een beperking: 'The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities'. Ball (2011, pp. 759) en De Meulder et al. (2010, pp. 11-12) bespreken verder de 'Convention of the Rights of Persons with Disabilities', ook opgemaakt door de Verenigde Naties, die als 'eerste internationale conventie' verwacht dat gebarentalen en gebarentaalgemeenschappen zowel op cultureel als op taalkundig vlak erkend en beschermd worden. Samen met het beleid en de eisen van de WFD, is de conventie van vitaal belang voor gebarentaligen (Ball, 2011, pp. 769 en 779-783). Een voorname passage eruit komt uit artikel 9: 'States are obligated to take appropriate measures to ensure disabled persons have equal access to information and communication' (Ball, 2011, pp. 779-783). Onder 'informatie en communicatie' worden onder andere massamedia verstaan:

'accessibility through mass media is crucial because it involves all facets of life, including public health information, emergency information and current news' (Ball, 2011, pp. 796-797). Daarnaast zijn artikel 21, i.e. 'Vrijheid van mening en meningsuiting en toegang tot informatie', en 30, i.e. 'Participatie in het politieke en openbare leven', van belang (De Meulder et al., 2010, pp. 11-12). De conventie vormt de basis voor optimale mediatoegankelijkheid voor dove mensen door ondertiteling en het inzetten van gebarentaaltoelken. Elk land vult die taak echter op een eigen manier in, wat de oorspronkelijke eisen ervan in gevaar kan brengen (Ball, 2011, pp. 785-786 en 789). Die verschillende aanpakken werden ook door Neves beschreven: '[...] most countries have taken legislative action, while television broadcasters have implemented different solutions' (Neves, 2007, pp. 1). In 2002 volgde the Madrid Declaration (Neves, 2007, pp. 4).

Naast enkele 'grote, wettelijk bindende conventies en verdragen' binnen Europa hebben veel landen ook 'nationale charters en wetten' (Neves, 2007, pp. 4). Daarbij stelt Neves het volgende:

As far as Europe is concerned, accessibility is now high on most national agendas and has finally become an explicit issue of debate in the European Union context. In its 1988 Resolution on sign language for Deaf people, the European Parliament called upon broadcasting authorities to include "translation into sign language [...] of television news broadcasts, programmes of political interest – especially during election campaigns – and, as far as possible, of cultural and general interest programmes". [The document of which the] title changed to 'Audiovisual Media Services without Frontiers' [(Brussels, 2007)] to accommodate the technical changes expected to follow from the implementation of interactive digital television (iDTV) and internet protocol television (IPTV), has now found space for the following amendments [...]:

- The right of persons with a disability [...] to participate and integrate in the social and cultural life of the community is inextricably linked to the provision of accessible audiovisual media services.

- The Member States shall take appropriate measures to ensure that audio-visual media service under their jurisdiction are gradually, and, where feasible, made accessible to people with a [...] hearing disability.

(Neves, 2007, pp. 8-9)

Tot slot beschrijft Neves kort de bijdrage van de organisatie FEPEDA (Fédération Européenne des Parents d'Enfants Déficiants Auditifs) tot de toenemende mediatoegankelijkheid voor doven en slechthorenden. FEPEDA stelt immers dat 'much can be achieved as a result of open communication channels' (Neves, 2007, pp. 20).

1.1.2. IN FINLAND EN VLAANDEREN

Voor Vlaanderen werd in 2006 een nieuwe overeenkomst aangegaan tussen de Vlaamse Radio- en Televisieomroep en de Vlaamse regering. Daarin stond dat 'part of the social surplus value of the public channel is its role in promoting social cohesion' (Cintas, 2007, pp. 122). In 2011 ontwikkelde de VRT zijn visie verder in samenspraak met het Vlaamse Parlement en met Fevlado (de Federatie van Vlaamse Dovenorganisaties):

Vooraleer de laatste beheersovereenkomst tussen de overheid en de VRT werd afgesloten, organiseerde de commissie media in het Vlaamse Parlement een aantal hoorzittingen. Ook Fevlado mocht daar haar visie en wensen weergeven. (Wouters, persoonlijke communicatie, 2013).

In die laatste beheersovereenkomst, die is ingegaan in 2012, staat het volgende: "In de uitvoering van zijn openbare omroepopdracht [brengt de VRT] een meerwaarde aan de Vlaamse samenleving op cultureel vlak, i.e. de VRT ondersteunt de eigenheid en diversiteit van de cultuur in Vlaanderen." (De

Meulder et al., 2010, pp. 5). Bovendien is 'de openbare omroep een basisrecht voor alle Vlamingen' (De Meulder et al., 2010, pp. 6). Eind jaren 90 werd er in Vlaanderen al gestreefd naar gemeenschapsmedia voor de Dovengemeenschap, onder andere een eigen magazine en een kinderprogramma in VGT (De Meulder et al., 2010, pp. 6), en dat is anno 2013 niet anders. Wat opvalt echter, is dat de openbare omroep in eerste instantie ruimte tracht te geven aan de wens voor toegankelijkheidsmedia.

In artikel 151 van het Mediadecreet wordt 'toegang tot televisiediensten voor personen met een [...] auditieve handicap' besproken:

De openbare omroeporganisatie van de Vlaamse Gemeenschap en de private televisieomroeporganisaties maken een aanzienlijk deel van hun omroepprogramma toegankelijk voor personen met een [...] auditieve handicap. Hiervoor wordt [onder andere] gebruik gemaakt van [...] gebarentaal [...]. De Vlaamse regering legt [...] voor gebarentaal [...] een tijdspad en quota op [...] en verstrekt [...] subsidies. (De Meulder et al., 2010, pp. 10)

Vlaanderen kan uiteraard niet op zich bekeken worden qua wetgeving voor mediatoegankelijkheid. Ook ratificaties van enkele Europese en internationale wetten moeten in acht genomen worden, bijvoorbeeld:

- *Directive 2007/65/EC of the European Parliament and of the Council [...] on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the pursuit of television broadcasting activities.*
- *UNESCO's Universal Declaration on Cultural Diversity, Article 6, UNESCO 2001*
- *UN Universal Declaration of Human Rights, article 19, UN 1948*
- *UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, UN 2006*

(De Meulder et al., 2010, pp. 10-12)

De aanwezigheid van gebarentaal op de Finse televisie werd enkel opgenomen in sectie 7 van de "Act on Yleisradio Oy" (764/1998):

[...] to treat in its broadcasting Finnish and Swedish speaking citizens on equal grounds and to produce services in the Sami and Romany languages and in Sign Language as well as, where applicable, also for other language groups in the country. (<http://www.kl-deaf.fi/Page/2589759-b-d1a8-4f3a-a82b-8393a44ee640.aspx>, geraadpleegd op 5 mei 2013)

1.2. GEBARENTAAL OP TELEVISIE: DE WERELD ROND

Televisieprogramma's toegankelijk maken voor doven en slechthorenden is een proces dat zich momenteel in landen en streken over de hele wereld afspeelt. Daarbij zijn er veel pogingen en projecten, die van land tot land verschillen in hun omvang, invloed, ontstaansreden, motivatie, enzovoort (Neves, 2007, pp. 8). Hieronder volgt een beknopt overzicht van het wereldwijde voorkomen van gebarentaal op de televisie. Er moet wel op gewezen worden dat dit overzicht onvolledig is, en slechts ter inleiding dient van het eigenlijke onderzoek. Neves (2007, pp. 10) wijst tot slot op enkele gebreken die kenmerkend zijn voor de ontwikkeling van gebarentaal op televisie, waarmee toch wel rekening gehouden moet worden bij het interpreteren van dit overzicht: "[...] most countries are still lagging behind [...]. In most cases, too, sign language interpreting is limited to official contexts (e.g. speeches by statesmen), the odd news bulletin or specific programmes on disability."

Vlaanderen en Finland zijn dus niet de enige gebieden in Europa waar overheden, Dovengemeenschappen en televisieomroepen de handen in elkaar geslagen hebben om televisie zowel on- als offline toegankelijker te maken voor doven en slechthorenden. In Zwitserland bijvoorbeeld was er enkel aan het eind van de jaren 90 gedurende enige tijd sprake van regelmatig

gebruik van gebarentaal op de televisie (Brentari, 2001, pp. 45). In januari van het jaar 1999 beëindigde de Zwitsers-Duitse televisiemaatschappij in Zwitserland immers een tweemaandelijks programma wegens besparingen. In dat programma, dat telkens een half uur duurde, brachten dove gebarentaligen voornamelijk nieuws uit de dovengemeenschap van de streek (Brentari, 2001, pp. 45). Tegenwoordig, zo staat in Brentari (2001, pp. 45), zijn er in Zwitserland echter nog amper televisieproducties waarin gebarentaal een voorname rol speelt.

In tegenstelling tot Zwitserland, wordt van het Verenigd Koninkrijk, waar in 1998 wekelijks twee uur en vijftien minuten gebarentaal te zien was op de televisie (Steiner, 1998, pp. 104), gezegd dat het een belangrijke speler is op vlak van gebarentaal op de televisie (De Meulder & Heyerick, in druk). Bovendien zou een van de eerste projecten in de wereld waarbij gebarentaal op televisie werd vertoond, geproduceerd zijn in het Verenigd Koninkrijk (Neves, 2007, pp. 6). Zo kan het programma *See Hear* sinds 1981 via de BBC (British Broadcasting Company) bekeken worden (Johnston & Schembri, 1999, pp. 115-185). De inhoud van dat programma belangt vooral de Britse dovengemeenschap zelf aan (www.bbc.co.uk). De dove presentator die het programma in goede banen leidt, doet dat in samenwerking met een horende collega. Drie jaar eerder, in 1979, was er in het Verenigd Koninkrijk voor de allereerste keer sprake van gebarentaal op televisie, met het magazine *Open Door* (Steiner, 1998, pp. 100). Tegenwoordig verschijnen er vaak dove tolken en/of presentatoren op het Britse televisiescherm (De Meulder & Heyerick, manuscript, pp.3; Neves, 2007, pp. 18). Daarnaast wordt het ochtendnieuws van de BBC sinds 1993 op regelmatige basis getolkt naar British Sign Language (BSL) (Steiner, 1998, pp. 100). Ook andere, meer lokale, nieuwsprogramma's in het Verenigd Koninkrijk volgden in dat spoor. Ten slotte biedt de BBC ook een soap opera aan in BSL (De Meulder et al., 2010, pp. 9). De Broadcasting Act eist dat de BBC vijf procent van haar programma-aanbod beschikbaar stelt in BSL (Lakner, persoonlijke communicatie, 2012; Steiner, 1998, pp. 99). Voor meer achtergrondinformatie over het beleid rond gebarentaal op de Britse televisie kunnen Steiner (1998) en Cintas et al. (Red.) (2007, pp. 72-74) geraadpleegd worden.

Iets dichterbij huis, met name in Nederland, wordt er al sinds 2000 een getolkte versie van het jeugdjournaal aangeboden, zowel op Nederland 2 als online (Christiaens & Van Bocxstaele, 2011, pp. 21; De Meulder et al., 2010, pp. 8-9; Van Der Graaf & Van Der Ham, 2003, pp. 7).

Op de Oostenrijkse televisie was er op het einde van de 20ste eeuw gedurende zo'n tien jaar een soortgelijk project, dat nu niet meer bestaat. De ORF (Österreichischer Rundfunk) bood toen namelijk het wekelijkse kinderjournaal *Mini-ZIB* aan in gebarentaal (Kurz & Mikulasek, 2004, pp. 84-85). Nadien is het eveneens wekelijkse *Wochenschau* ontstaan dat nu nog steeds wordt uitgezonden. Daarin worden een gebarentaaltolk, een presentator die gesproken taal gebruikt, en ondertitels gecombineerd om de informatie van het magazine optimaal toegankelijk te maken voor het publiek (Kurz & Mikulasek, 2004, pp. 85).

In Duitsland is ARD (Arbeitsgemeinschaft der öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten der Bundesrepublik Deutschland) verantwoordelijk voor de wekelijkse uitzending van het magazine *Sehen statt hören* waarin de informatie en in gebarentaal en in de vorm van ondertitels wordt aangeboden (Kurz & Mikulasek, 2004, pp. 86). Phoenix, een andere televisiezender in Duitsland die opereert onder de vleugels van ARD en ZDF (Zweites Deutsches Fernsehen), biedt voor zijn dove publiek dagelijks een nieuwsprogramma aan in gebarentaal (Kurz & Mikulasek, 2004, pp. 86). Qua wetgeving staat er in Duitsland op nationaal vlak niets op papier, enkel op regionaal vlak. En zelfs daar is geen concreet cijfermateriaal terug te vinden over de kwantiteit van mediatoegankelijkheidsmiddelen voor doven en slechthorenden (Cintas, 2007, pp. 121).

In Polen, één van Duitslands buurlanden, kunnen dove kijkers het programma volgen in gebarentaal 'in één soap opera, in één dagelijks nieuwsmagazine en in een programma dat handelt over gehandicapte mensen' (Neves, 2007, pp. 10). Cintas (2010, pp.18) merkt op dat de Poolse televisie geen Poolse Gebarentaal, maar enkel Pools met Gebaren toepast bij het toegankelijk maken van televisieprogramma's. Sinds kort echter heeft de Poolse Dovengemeenschap een online

televisiekanaal opgericht waarop dagelijks uitzendingen te zien zijn in Poolse Gebarentaal via www.onsi.tv (Cintas, 2010, pp. 150).

Frankrijk dan biedt op France 5 het wekelijkse programma *L'oeil et la main* aan, 'een programma in Franse Gebarentaal (LSF) gepresenteerd door twee dove presentatoren met aandacht voor thema's die leven in de Franse Dovengemeenschap' (De Meulder et al., 2010, pp. 9; <http://www.france5.fr/oeil-et-la-main/?page=recherche>, geraadpleegd op 18 mei 2013). Ook in Italië, Griekenland, Portugal en Spanje werden de laatste jaren stappen ondernomen om een toegankelijker televisieaanbod te bewerkstelligen ten voordele van dove en slechthorende kijkers (Neves, 2007, pp. 10; voor Spanje en Portugal zie ook Cintas et al. (Red.), 2007, pp. 28-29 en pp. 121-122). Voor Spanje gebeurde dat onder de nieuwe 'wet genaamd 'Ley general audiovisual'' (Cintas, 2007, pp. 121). Neves (2007, pp. 20) voegt daaraan toe dat het proces in bijvoorbeeld Spanje en het Verenigd Koninkrijk, vooral wordt getrokken door een actieve Dovengemeenschap. Noorwegen tot slot heeft een apart televisiekanaal waarop programma's uit het 'gewone' aanbod getolkt worden naar Noorse Gebarentaal (Lakner, persoonlijke communicatie, 2012). Hetzelfde concept bestaat in het Verenigd Koninkrijk onder de naam Sign Zone (http://www.bbc.co.uk/accessibility/on_the_bbc/bsl_signed.shtml, geraadpleegd op 18 mei 2013).

Een toegankelijker televisieaanbod bestaat ook in de Verenigde Staten van Amerika. Daar werd gebarentaal voor de eerste keer op het televisiescherm geïntroduceerd in 1983 toen er in een aflevering van het programma *The Smurfs* gebruik werd gemaakt van gebarentaal (Neves, 2007, pp. 6). Johnston en Schembri (1999, pp. 115-185) vermelden het Amerikaanse televisieprogramma *Deaf Mosaic* dat geproduceerd wordt door de Gallaudet University. *Deaf Mosaic* stelt zichzelf voor als een project 'door en voor Doven' (www.library.rit.edu/pubs/guides/deafmosaicvid.htm). De Meulder en Heyerick (in druk) merken dat visuele media in Noord-Amerika geen trekpleister zijn voor Dove werkzoekende tolken, omdat er (nog) geen algemene overtuiging heerst dat dove televisietolken een even goede (of betere) vertolking kunnen verzorgen dan horende tolken.

In Australië vervolgens werd in de jaren negentig gedurende 26 episodes het programma *Sign On* uitgezonden, waarin de Australische gebarentaal (Auslan) de voertaal was (Johnston & Schembri, 1999, pp. 115-185) (zie ook: www.deaftv.org.au). Johnston en Schembri (1999, pp. 115-185) voegen daaraan toe dat Australië nadien, net als Zwitserland, niet meer zoveel gebarentaal aanbod op televisie. Onlangs werd de Australische Dovengemeenschap over het onderwerp bevraagd. Daaruit bleek dat Doven er ondertiteling boven Auslan verkiezen (Ferrara, via Vermeerbergen, persoonlijke communicatie, 2013).

Het algemene, wereldwijde voorkomen van gebarentaal op televisie wordt kort omschreven in een nota van Fevlado (Federatie van Vlaamse Dovenorganisaties):

De WFD (WereldDovenFederatie) voerde in 2008 een grootschalige enquête uit die resulteerde in het rapport "Deaf People and Human Rights" (Haualand & Allen 2009). Dit rapport is de grootste kennisdatabank over de situatie van dove mensen in 93 landen, waarvan de meeste landen ontwikkelingslanden. Bij de bevraging bleken alle landen in Oost-Europa en Midden-Azië dagelijkse uitzendingen te hebben in hun nationale gebarentaal (de meesten zo'n 10 minuten per dag). In Azië en de landen aan de Stille Oceaan zijn er meestal wekelijkse uitzendingen in gebarentaal. In de Arabische landen en Mexico, Centraal-Amerika en het Carribische [sic] gebied, zijn er één of meerdere programma's per dag of een programma per week die getolkt worden. In Oost- en Zuid-Afrika wordt er meestal vertolking voorzien van nieuwsprogramma's, dagelijks of één keer per week. In West- en Centraal-Afrika en in de Arabische landen voorzien sommige landen vertolking van televisieprogramma's. (De Meulder et al., 2010, pp. 9-10)

Ten slotte is nog vermeldenswaardig dat er online, via www.h3.tv, een belangrijk aantal al dan niet Doof gerelateerde onderwerpen ter berde gebracht wordt in de vorm van nieuwsberichten. Deze website biedt al haar informatie aan in International Sign in combinatie met Engelstalige ondertitels.

2. METHODOLOGIE

De methodologie van dit onderzoek is tweeledig. Enerzijds werd er gesproken met mensen die werken voor de nationale televisieomroepen en met vertegenwoordigers van de Dovengemeenschappen van Finland en Vlaanderen om zo een blik achter de schermen te kunnen werpen wat de aanloop naar en de huidige situatie van het voorkomen van gebarentaal op televisie in beide taalgebieden betreft. Anderzijds werd er een enquête verspreid in de Finse en Vlaamse Dovengemeenschap waarin gevraagd werd naar de meningen van Doven over de recente ontwikkelingen op vlak van toegankelijkheids- en gemeenschapsmedia op televisie. Een deel van de informatie die vergaard werd via de bovengenoemde methodes, werd tot slot gelinkt aan voorafgaand onderzoek.

2.1. VERKENNENDE GESPREKKEN

Voor dit onderzoek vond er tijdens het academiejaar 2012-2013 persoonlijke communicatie plaats met medewerkers aan televisieprojecten die programma's met gebarentaal aanbieden. De betrokkenheid van de gesprekspartners bij de besproken projecten is uiteenlopend. Alle gesprekken verliepen live en/of via e-mail. De hoofdvragen in elk gesprek waren dezelfde:

1. Over welke projecten gaat het exact?
2. Hoe, wanneer en vanuit wiens initiatief is elk project ontstaan?
3. Wat was bij dat ontstaan de bijdrage van de politiek en van de Dovengemeenschap?
4. Wat was de motivatie om elk project op te starten en wat zijn de redenen om elk project de vorm te geven die het nu heeft?
5. Hoe gaat het maken van elk project in zijn werk?
6. Via welk kanaal (televisie en/of online) kan elk project bekeken worden?
7. Hoe werd/wordt elk project onthaald door de Dovengemeenschap?
8. Wat waren/zijn knelpunten bij de realisatie van elk project?
9. En tot slot, zijn er plannen/wensen voor de toekomst?

2.2. ENQUÊTES

2.2.1. KENMERKEN

Voor de enquêtes in de Finse en Vlaamse Dovengemeenschap moet allereerst gewezen worden op de manier en het tijdstip waarop de enquêtes werden verspreid: zowel in Finland als in Vlaanderen werd de enquête online aangeboden in het voorjaar van 2013. In Finland werd de link naar de enquête via e-mail verstuurd naar alle studenten, docenten en tolken verbonden aan het departement Finse Gebarentaal van de Universiteit van Jyväskylä. Die e-mail werd verstuurd en de enquête geactiveerd op 23 februari 2013. Tot en met 31 maart 2013 hadden potentiële respondenten de kans om de enquête in te vullen. In Vlaanderen werd de link verstuurd via de Facebookgroep Doven & Co en ook via e-mail naar enkele doven die de onderzoeker kent. De enquête voor Vlaanderen was beschikbaar van 12 april 2013 tot en met 21 april 2013.

Respondenten in Finland konden kiezen tussen een Engelstalige en een Finse versie van de enquête, daar waar Vlaamse respondenten beschikten over een Nederlandstalige vragenlijst. Er werd echter in beide gevallen de mogelijkheid gegeven aan potentiële respondenten om de vragenlijst in gebarentaal, respectievelijk FinSL en VGT, te beantwoorden. De uitnodiging van Finse Doven was enkel in het Fins en in het Engels geschreven. Potentiële Vlaamse respondenten die de uitnodiging via Facebook vernamen, werden zowel in het Nederlands als in VGT aangesproken.

Voor het opstellen en verwerken van de Finse enquêtes werd een beroep gedaan op enkele Finse moedertaalsprekers voor een vertaling van de gegevens uit en naar het Engels. Het gaat hier niet om professionele vertalers, maar om academici die zowel het Fins als het Engels meester zijn.

2.2.2. VOORSTELLING VAN DE RESPONDENTEN

Het aantal respondenten dat deelnam aan de enquête die verspreid werd in Finland en Vlaanderen is in beide gevallen tien. Voor Finland vulden negen mensen de Finse enquête in en één persoon de Engelstalige. Voor Vlaanderen kwam er van één iemand de vraag om de vragen te mogen beantwoorden in VGT. Na een korte bespreking daarvan via e-mail heeft die persoon echter geen contact meer opgenomen met de onderzoeker. De linguïstische diversiteit bij (potentiële) respondenten kan elk antwoord op inhoudelijk vlak beïnvloeden (Steiner, 1998, pp. 104-106, Neves, 2007, pp. 11-14 en Cintas, 2010, pp. 143-144). Daarmee dient bij de analyse rekening gehouden te worden.

De onderstaande tabellen geven een overzicht van de in totaal twintig respondenten, zoals al gezegd, tien voor Finland (zie tabel 1) en tien voor Vlaanderen (zie tabel 2). Voor elke respondent worden de volgende kenmerken weergegeven: of hij/zij horend, slechthorend of doof is, zijn/haar leeftijdscategorie, welke talen de respondent kent (en in het geval van gebarentaal wanneer hij/zij die geleerd heeft), welke ta(a)l(en) hij/zij meestal gebruikt in het dagelijkse leven, en tot slot enkele eigenschappen die gelinkt zijn aan de gehoortoestand van de respondent. Er werd immers aan de dove respondenten gevraagd of ze een hoorapparaat of een C.I. hebben en op welke leeftijd ze doof zijn geworden. Aan de horende respondenten werd de vraag gesteld op welke manier ze deel uitmaken van de Dovengemeenschap.

Tabel 1: Overzicht van de respondenten van de enquête in Finland

	GEHOORTOESTAND	LEEFTIJD	TALENKENNIS	TAALGEBRUIK
1	doof vanaf de geboorte - C.I./hoorapparaat	25-35	Fins FinSL (vanaf geboorte)	Fins FinSL
2	doof tussen 2-18 jaar oud + C.I./hoorapparaat	25-35	Fins FinSL (vanaf de dovenschool op achtjarige leeftijd)	Fins FinSL
3	doof vanaf de geboorte - C.I./hoorapparaat	18-25	Fins FinSL (sinds de leeftijd van anderhalf)	Fins FinSL
4	slechthorend vanaf de geboorte + C.I./hoorapparaat	18-25	Fins FinSL (aanvang niet vermeld)	Fins FinSL
5	doof vanaf de geboorte + C.I./hoorapparaat	25-35	Fins, Zweeds FinSL (als moedertaal)	Fins FinSL
6	doof vanaf de geboorte - C.I./hoorapparaat	25-35	Fins, Zweeds FinSL (aanvang niet vermeld)	Fins FinSL
7	doof vanaf de geboorte - C.I./hoorapparaat	35-45	Fins, Zweeds FinSL en Zweedse Gebarentaal (aanvang niet vermeld)	FinSL SSL

8	doof vanaf de geboorte - C.I./hoorapparaat	25-35	Fins FinSL (aanvang niet vermeld)	Fins FinSL
9	horend student gebarentaal	18-25	Fins FinSL (sinds drie-en-een-half jaar)	Fins FinSL
10	slechthorend vanaf de geboorte - C.I./hoorapparaat	35-45	Fins VGT (vanaf de geboorte) FinSL (later)	FinSL

Tabel 2: Overzicht van de respondenten van de enquête in Vlaanderen

	GEHOORTOESTAND	LEEFTIJD	TALENKENNIS	TAALGEBRUIK
11	slechthorend vanaf de geboorte + C.I./hoorapparaat	35-45	Nederlands, Engels VGT (sinds de lagere school, via vrienden)	Nederlands
12	doof voor 2 ^{de} verjaardag + C.I./hoorapparaat	18-25	Nederlands VGT (op de dovenschool) oude gebarentaal (2005)	Nederlands
13	doof vanaf de geboorte + C.I./hoorapparaat	25-35	Nederlands, Frans VGT (gebarentaal via de dovenclub sinds 1999, daarvoor enkel NmG) Waalse gebarentaal	Nederlands LSFB Frans
14	horend doof familielid student gebarentaal	18-25	Nederlands, Frans, Engels, Spaans VGT (sinds 2009)	Nederlands
15	doof vanaf de geboorte + C.I./hoorapparaat	18-25	Nederlands, Engels, Frans VGT (voornamelijk orale opvoeding; vanaf 2010 VGT bijgeleerd op de dovenschool)	Nederlands
16	doof vanaf de geboorte - C.I./hoorapparaat	25-35	Nederlands VGT (vanaf 19-jarige leeftijd)	Nederlands VGT
17	horend, tolk, komt zo in contact met doven	35-45	Nederlands VGT (aanvang niet vermeld)	Nederlands VGT
18	slechthorend tussen 2-18 jaar oud + C.I./hoorapparaat	18-25	Nederlands VGT (sinds vierjarige leeftijd op de dovenschool)	Nederlands VGT
19	horend student gebarentaal, komt via beroep in contact met doven	25-35	Nederlands VGT (sinds 2008)	Nederlands
20	doof voor 2 ^{de} verjaardag - C.I./hoorapparaat	35-45	Nederlands, Engels VGT (aanvang niet vermeld)	VGT

2.2.3. INHOUD VAN DE ENQUÊTES

De volledige enquêtes kunnen gevonden worden in de bijlagen achteraan. Het type vragen is hetzelfde voor beide enquêtes, enkel de focus ligt anders omdat het om verschillende projecten gaat in de twee onderzochte taalgebieden.

Er moet echter op gewezen worden dat er bij het opstellen van de enquête voor Vlaanderen enkele structurele wijzigingen zijn gebeurd op basis van de ervaringen met de eerder verspreide enquête voor Finland. Ten eerste werd de vraag naar de één-/meertaligheid van de respondent (cf. de enquête voor Finland) niet opgenomen in de enquête voor Vlaanderen. Bij nader inzien werd die vraag immers niet relevant bevonden. De antwoorden van Finse respondenten op die vraag zullen daarom ook niet worden meegenomen in de analyse van de enquêtes. Ten tweede werd de vraag naar de kwaliteit van de gebarentaal anders geformuleerd. In de Finse enquête luidde die vraag: wat vind je van de kwaliteit van de gebarentaal die gebruikt wordt door de gebarentaligen in elk project? Na een bespreking van die vraag met dr. Myriam Vermeerbergen, werd de vraag subjectief bevonden en voor interpretatie vatbaar omdat er veel beïnvloedingsfactoren zijn die niet werden vermeld bij de vraag. Daarom werd er voor de enquête in Vlaanderen gekozen voor een andere formulering, namelijk: Wat vind je goed aan de vertolking/presentatie in gebarentaal? Wat vind je er minder goed aan? Met dat verschil in formulering dient rekening gehouden te worden bij het interpreteren van de antwoorden.

Tot slot is het van belang op te merken dat zowel vraag 42 uit de Finse en Engelstalige enquête als vraag 23 uit de Nederlandstalige enquête bij nader inzien niet (volledig) kan gebruikt worden voor analyse, omdat ze uitgaat van foute informatie. De commentaar in FinSL bij het Wereldkampioenschap IJshockey vond niet elk jaar sinds 2010 plaats zoals vermeld in de enquêtes voor Finland, maar slechts eenmalig in 2010 zelf (Ryynänen, persoonlijke communicatie, 2013). Daarenboven is de vertolking naar VGT van de Intrede van Sinterklaas niet te bekijken sinds 2010 zoals de enquête voor Vlaanderen stelt, maar reeds sinds 2008 (Kegels, persoonlijke communicatie, 2013). In de Finse enquête is bovendien een foutje geslopen: vraag 29 is dezelfde vraag als vraag 20 (i.e. hoe vaak kijk je naar de vertolking van het parlementaire debat?), terwijl vraag 29 had moeten peilen naar het kijkgedrag bij het wekelijkse magazine. Uitgaande van de antwoorden lijkt te kunnen worden gesteld dat de respondenten die fout gezien hebben en dat ze toch antwoordden op de correcte vraag. De antwoorden wijzen er immers op dat de respondenten waarschijnlijk hebben opgemerkt dat de vraag over het wekelijkse magazine handelde en niet over het parlementaire debat, aangezien ze samen met de voorgaande vragen onder de titel 'Viikko Viitottuna' staat.

3. RESULTATEN

3.1. FINLAND

3.1.1. EEN KORTE VOORSTELLING VAN DE FINSE DOVENGEMEENSCHAP

De Finse Dovengemeenschap is officieel een van de taalkundige minderheidsgroepen in Finland (Saarinen, persoonlijke communicatie, 2013) en bestaat uit ongeveer 8000 doven waarvan zo'n 5000 dove gebarentaligen. De horende en dovengemeenschap samen tellen in Finland 14 000 mensen die gebarentaal kennen. De status van hun taal, de Finse Gebarentaal, werd grondwettelijk vastgelegd als de eerste taal van de Dove minderheidsgroep in 1995 (Cintas, 2010, pp. 153; <http://www.kl-deaf.fi/>, geraadpleegd op 05 mei 2013). Negentig jaar eerder, in 1905, werd de Finse Dovenassociatie (FAD), Kuurojen Liitto ry, gesticht. De FAD staat in voor de belangen van alle Doven in Finland en probeert onder meer te voorzien in het behoud en de verdere ontwikkeling van gebarentaal, tolken, cultuur en dovenonderwijs (<http://www.kl-deaf.fi/en-GB/>, geraadpleegd op 05 mei 2013).

3.1.2. OVERZICHT VAN DE VERSCHILLENDE PROJECTEN

Onderstaande informatie is gebaseerd op persoonlijke communicatie met enerzijds Ilkka Kilpeläinen, Kati Lakner, Vesa Saarinen en Jarkko Ryyänen die alle vier verbonden waren/zijn aan de Finse openbare omroep YLE, en anderzijds met Tiina Vihra en Antti Mäkipää die meewerken aan de ontwikkeling van Netti-TV vanuit de Finse Dovenassociatie. De persoonlijke communicatie vond plaats via e-mails en gesprekken in de periode van december 2012 tot en met mei 2013.

3.1.2.1. INFORMATIE VANUIT DE OPENBARE OMROEP

Aan de wieg van gebarentaalprogramma's op de Finse openbare omroep, meer bepaald van de dagelijkse nieuwsuitzending in gebarentaal, staat Vesa Saarinen, een horende journalist die in 1964 vader werd van een dove zoon waardoor hij plotsklaps betrokken werd bij en zich bewust werd van de aanwezigheid, cultuur en taal van doven. Vooral dat laatste zou hem erg gaan interesseren onder meer vanuit de vaststelling dat zijn dove zoon geen toegang had tot televisie, bij gebrek aan ondertiteling, of gebarentaal, op de Finse televisie. Nog voordat ondertitels een feit werden op de televisie in Finland, had Saarinen voor TV1 een educatief programma gemaakt waarin de kijker gedurende 20 afleveringen werd ingewijd in de wereld van gebarentaal. Dat gebeurde in samenwerking met twee pastors voor doven en had als voornaamste gevolg dat de horende gemeenschap een positievere houding kreeg tegenover gebarentaal op televisie en daarbuiten. In dezelfde periode stelde Vesa Saarinen aan zijn baas voor om een gebarentaalmagazine te ontwikkelen dat regelmatig zou worden uitgezonden. Zo geschiedde. Sindsdien was er elke zaterdagochtend op YLE het kwartier durende magazine *Viikkokatsaus* te zien waarin dove reporters de inhoud in FinSL aan elkaar praatten. Terwijl het programma evolueerde van louter een idee tot een volwaardig deel van het televisieaanbod, werd er geëxperimenteerd met de vorm van het project (i.e. het gebruik van ondertiteling, gebarentaal, een voice-over, eerder Doof-gerelateerde of andere inhoud). Ondanks enkele problemen kon er uiteindelijk toch van een geslaagd project gesproken worden door de positieve houding van alle medewerkers. Het eerste regelmatig uitgezonden gebarentaalprogramma op de Finse televisie was geboren vanuit Saarinens idee 'dat het erg belangrijk is dat doven informatie in hun eigen taal kunnen waarnemen' (Saarinen, persoonlijke communicatie, 2013). In het begin van de jaren 80 van de vorige eeuw werd er geopperd om *Viikkokatsaus* niet langer wekelijks uit te zenden maar dagelijks, als gebarentaalnieuwsprogramma. Hoewel het idee goed onthaald werd, ging YLE er niet op in wegens een gebrek aan middelen en een gebrek aan begrip voor de wens van doven voor een regelmatigere toegankelijkheid. Het duurde nog enkele jaren vooraleer er schot in de zaak kwam en er een werkgroep werd opgericht om de idee van zo'n programma uit te werken. Nadat het project al een tijdje elke weekdag te zien was op TV1 op onregelmatige tijdstippen, kreeg het uiteindelijk zijn vaste stek in de televisieprogrammatie en werd het zelfs opgenomen in de weekendprogrammatie op zowel zaterdag als zondag. Vesa Saarinen had daarmee zijn doel bereikt: dove mensen waren gelijkwaardig gesteld aan alle andere televisiekijkers en konden via de televisie informatie verkrijgen in hun eigen taal. Saarinen wilde dat doel nog optimaliseren en ijverde ervoor dat de productie van het gebarentaalnieuws deel zou gaan uitmaken van de nieuwsredactie van YLE die over de nodige bronnen en middelen beschikt voor een optimale verslaggeving van de actualiteit. Die overplaatsing gebeurde pas jaren later, in 2000.

De projecten waarin gebarentaal voorkomt die YLE tegenwoordig op televisie aanbiedt, zijn de volgende: een dagelijkse nieuwsuitzending, een wekelijks magazine en een vertolking van het wekelijks uitgezonden parlementaire debat. We bekijken deze nu even van naderbij.

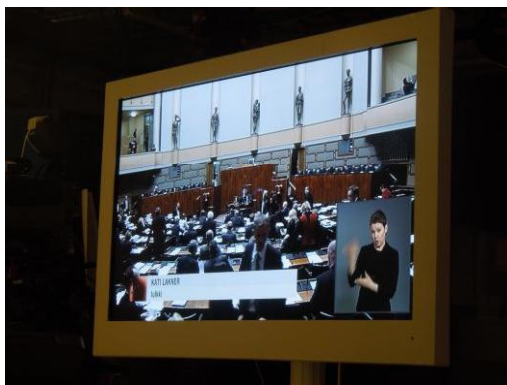
De dagelijkse nieuwsuitzending in gebarentaal *YLE Uutiset Viittomakielellä* (YLE Gebarentaalnieuws) wordt sinds 1994 elke dag, inclusief in het weekend, uitgezonden op de televisie en dit van 16:55u tot 17:00u. Vanaf het moment van de uitzending tot dertig dagen daarna kan elke aflevering ook bekeken worden via YLE Areena, het online platform van de publieke omroep (via <http://areena.yle.fi/tv/>). Een doof nieuwsanker vertelt tijdens het programma kort over zeven tot acht binnen- en buitenlandse nieuwsthema's van die dag. Af en toe probeert de redactie ook een actueel Doof onderwerp in een

aflevering op te nemen. De keuze voor de verschillende onderwerpen maakt de horende redactie steeds in samenspraak met de dove nieuws-presentatoren. De uiteindelijke volgorde van de thema's worden vastgelegd door de hoofdredacteur, maar de dove nieuws-ankers mogen altijd een voorstel doen en maken vaak gebruik van die mogelijkheid. Die laatste staan bovendien in voor de vertalingen van de inhoud naar FinSL, er wordt dus niet gewerkt met horende tolken. *YLE Uutiset Viittomakielellä* wordt gedragen door twee vaste dove nieuws-ankers, Mikaela Tillander (zij werkt voltijds en heeft een leidende functie binnen de groep dove nieuws-ankers) en Thomas Sandholm (hij werkt halftijds), en drie dove freelancers die vooral tijdens de vakanties werken. Tegenwoordig werken die laatste drie minder vaak mee aan de uitzendingen door financiële restricties. Na goed oefenen begint de dove gebarentalige aan de rechtstreekse uitzending. Daarbij maakt hij/zij gebruik van een teleprompter die hulpnotities voor de gebarentaalproductie toont. Die vertaling ziet er anders uit bij elk doof nieuws-anker, omdat iedereen er zijn/haar eigen notatiesysteem op nahoudt. Een horend(e) journalist of nieuws-anker is verantwoordelijk voor de voice-over en het opstellen van de Finse tekst die daarvoor nodig is. Tijdens de uitzending gebruikt de horende journalist van dienst enkel een papieren versie van zijn/haar tekst. Hoewel het voordelig is voor die horende persoon om kennis te hebben van gebarentaal, is dat niet altijd het geval. Dat kan de snelheid van de gesproken taal en de coördinatie tussen de gebarentaal en de Finse tekst beïnvloeden. Bij het ingaan van 2013 werden er enkele veranderingen doorgevoerd bij YLE. Hoewel er voor de weekendafleveringen niets veranderd is, wordt de voice-over tijdens de afleveringen in de werkweek nu gedaan door Ilkka Kilpeläinen (net als in de periode voor 2008), de horende coördinator van alle projecten binnen YLE waarbij gebarentaal aan te pas komt. De opnames van *Uutiset Viittomakielellä* vinden plaats in dezelfde studio als die van de andere twee regelmatig uitgezonden projecten en maakt gebruik van de technische werkrachten van YLE. Sinds 1994 is het concept van het project haast onveranderd gebleven. Een van de weinige dingen die veranderd zijn, is de aanwezigheid van een kort interview in sommige afleveringen van de nieuwsuitzending.

Vervolgens is er het wekelijkse, ca. tien minuten durende magazine *Viikko Viitottuna* dat nu al zo'n tien jaar gedurende een periode van ongeveer acht maanden (van september tot mei en met Kerstmis) elke zondag op de televisie te bekijken is om 11:05u. Net als bij de dagelijkse nieuwsuitzending kan ook het wekelijkse magazine nog dertig dagen na datum bekeken worden op YLE Arena. De afleveringen worden op voorhand opgenomen zodat de beelden van in en buiten de studio en de voice-over, die door eenzelfde mannelijke stem wordt ingesproken, voor de uiteindelijke uitzending kunnen worden gemonteerd tot een geheel. Het programma wordt aaneengepraat in FinSL. Bij het ontstaan van het project kwam er slechts zelden een actueel thema uit de Dovenwereld in aan bod. Tegenwoordig bespreekt het gemiddeld een tot drie actuele onderwerpen uit de Dovengemeenschap die elk zo'n twee à drie minuten in beslag nemen. Wanneer die Dove thema's niet volstaan om een volledige aflevering te vullen, worden er een à twee hoofdpunten uit de actualiteit van de afgelopen week en een drietal korte nieuwtjes toegevoegd. Algemeen gezien is de inhoud van dit magazine heel gevarieerd en ietwat lichter dan de dagelijkse nieuwsuitzendingen in gebarentaal. Ilkka Kilpeläinen selecteert de onderwerpen voor het programma, zorgt voor de teksten in gebarentaal (die soms door dove medewerkers gecontroleerd worden), is redacteur van het geheel en staat in voor de reportages buiten de studio. Mikaela Tillander helpt hem een handje bij de laatste taak.

Sinds september 2012 verzorgt YLE de vertolking van het debat dat wekelijks in het Finse parlement gehouden wordt – een project dat de hoeveelheid gebarentaal op het Finse televisiescherm per week verdubbelt. De uitzendingen van *Eduskunnan Kyselytunti* (Parlementaire Vragenuur) worden elke donderdag van 16:00u tot 16:55u live uitgezonden op tv. De Finse omroep gebruikt daarvoor professionele tolken van de tolkdiensten die de omroep het voordeligste prijskaartje bieden. In het najaar van 2012 werkte een team van zeven horende tolken verbonden aan vier verschillende tolkdiensten actief mee aan de testfase van het project. Enkele maanden geleden konden tolkdiensten onverwachts opnieuw een bod doen voor een eventuele samenwerking met YLE vanaf het voorjaar van 2013. De uitkomst van die bieding had tot gevolg dat YLE dit jaar met een ander bedrijf in zee

ging voor de vertolking van het parlementaire debat naar FinSL. Het idee voor het project kwam van Rakel Hiltunen, een horend vooraanstaand lid van het Finse parlement met een sociaalpolitieke visie. In het kader van dit onderzoek is er meermaals getracht met haar contact op te nemen, maar helaas antwoordde ze niet. Van Kati Lakner (persoonlijke communicatie, 2012) vernam ik echter dat de Finse Dovengemeenschap wellicht lang bij haar gelobbyd had en dat het idee zo uiteindelijk een voorstel in het parlement werd. Om de vertolkingen te kunnen uitzenden, maakt het parlement gebruik van de financiële middelen van YLE. Toen de vertolking van het parlementaire debat voor de eerste keer werd uitgezonden, sprak een horend parlamentslid dat een doof familielid heeft, aan het begin van de uitzending woorden van dank uit voor de kans die de Finse regering aan de Dovengemeenschap biedt. Het project geeft doven en slechthorenden immers de kans om meer inzicht te krijgen in de politiek en het bestuur van hun land. Bij de rechtstreekse uitzendingen zijn de horende tolken steeds te zien in een kader rechts onderaan het scherm (zie figuur 1). Nadien zijn de afleveringen gedurende 30 dagen na uitzending online beschikbaar op YLE Areena. Voordat de uitzending begint, gebeuren er steeds enkele zaken ter voorbereiding. Eerst wordt er geïnformeerd naar de onderwerpen die wellicht aan bod zullen komen tijdens het debat, daarna wordt het beeld getest. Zo mogen er geen schaduwen van de tolk te zien zijn op de grijze wand in de achtergrond. Alles wat het visuele zou kunnen storen, zoals bijvoorbeeld glimmende horloges, wordt verwijderd. Op de vloer wordt telkens een stuk zwarte tape aangebracht, zodat de tolk exact weet waar hij/zij moet staan voor een optimale beeldkwaliteit. Het materiaal dat getolkt moet worden naar gebarentaal is voor de tolken beschikbaar in de vorm van audio- en videomateriaal in de YLE-studio in Pasila, i.e. een van de woonwijken rond het centrum van Helsinki. Daarvoor kunnen de tolken terugvallen op geluidsboxen, oordopjes en een groot televisiescherm. Enkel de videobeelden uit de studio worden uiteindelijk uitgezonden, de audio niet. Omdat elke uitzending 55 minuten duurt, worden er steeds twee tolken ingeschakeld die elkaar elke tien à vijftien minuten aflossen, wat voor de kijkers snel en haast onopgemerkt gebeurt. De tolk die niet aan het tolken is, zit naast de camera en helpt de gebarende tolk waar nodig (zie figuur 2). Wanneer een parlamentslid bijvoorbeeld een naam of een nummer noemt, helpt de zittende tolk dat mee te onthouden. Als de gebarende tolk het even niet meer weet, kan de 'hulptolk' inspringen en hulp bieden. Het is belangrijk voor de tolk in actie dat de hulptolk gesproken taal gebruikt, omdat gebarentaal hem/haar zou kunnen verwarren omdat zijn/haar blik dan wordt afgewend van de camera en hij/zij zo de concentratie zou kunnen verliezen. Voor alle tolken die meewerken aan het project is het van groot belang dat ze informatie uitwisselen over de manier van gebaren en over lexicale problemen. Voor de tolken zijn er bovendien een aantal vereisten. Tijdens de opnames moeten ze in het zwart en sober gekleed zijn (zie ook Kurz en Misulasek, 2004, pp. 85-86). Ze moeten de actualiteit volgen, zodat ze ongeveer weten wat er aan bod kan komen tijdens de zitting van het parlement (zie ook Steiner, 1998, pp. 137). Vervolgens moeten ze stressbestendig zijn vanwege erg intensieve opnames, moeten ze snel kunnen denken en duidelijk de inhoud kunnen overbrengen. Ook ervaring als televisietolk en/of als tolk van politieke thema's is een pluspunt. De algemene coördinator van het project, Ilkka Kilpeläinen, verdeelt de verschillende tolksessies over de verschillende tolken, zoekt een vervangende tolk als de vastgelegde tolk ziek is en belt net voor de opname naar de redacteur die zich in het Parlement bevindt om te vragen welke onderwerpen er in het debat behandeld zullen worden. Een wekelijkse uitzending van het getolkte parlementaire debat telde in het najaar van 2012 en in het voorjaar van 2013 respectievelijk ongeveer 400.000 en 250.000 à 300.000 kijkers. Merk daarbij op dat het voor YLE niet bekend is hoeveel daarvan er doof zijn.

Figuur 1
Parlementair debat: plaats van de tolk op het scherm

Figuur 2
Parlementair debat: hulptolk (links)

YLE biedt sinds kort ook een gebarentaalvertolking aan van speciale politieke uitzendingen zoals het verkiezingsdebat. Het finale debat van de nationale verkiezingsstrijd wordt opgenomen met vertolking naar FinSL en een dag voordat de Finse bevolking naar de stembus gaat, wordt het getoond op de televisie.

Daarnaast biedt de publieke omroep in Finland ook enkele programma's met gebarentaal aan die enkel beschikbaar zijn via YLE Areena en dus niet te bekijken zijn op televisie. Eén van die projecten vond plaats in 2010 en betrof de halve finales en de finale van het Wereldkampioenschap IJshockey, dat jaarlijks een prominente plaats inneemt in de hedendaagse Finse sportcultuur. Commentaar bij de wedstrijd in FinSL werd verzorgd door Marko Vuoriheimo, die beter bekend is als de dove Finse rapper SignMark. Visueel bestonden de uitzendingen uit twee beelden. Enerzijds was er het beeldmateriaal van de originele uitzending, anderzijds was er een beeld enkel voor de dove gebarentalige. Het idee voor dit project ontstond toevallig bij enkele medewerkers van YLE in een zoektocht naar programma's met een andere inhoud dan puur zakelijke actualiteit om toegankelijk te worden gemaakt voor d/Doven. De sportredactie van YLE was enthousiast over het idee. Daardoor beslisten de grondleggers van het project, waaronder Jarkko Ryyänen, om dat jaar ook bij de Wereldbeker Voetbal en het Wereldkampioenschap Floorball online commentaar in gebarentaal te voorzien.

Sinds 2012 wordt er maandelijks een tien à twintig minuten durend interview met een dove (of horende) gebarentalige online geplaatst. Zo werd eens Markku Jokinen, het hoofd van de Finse Dovenassociatie geïnterviewd over tolkdiensten in Finland. In tegenstelling tot alle andere gebarentaalprojecten bij YLE zijn deze uitzendingen van de maandelijkse interviews enkel te bekijken in FinSL, i.e. zonder voice-over of ondertiteling. Illka Kilpeläinen (persoonlijke communicatie, 2012) wijst erop dat die 'beperkte' toegankelijkheid een soort waarschuwing inhoudt voor horende Finnen. Op die manier voelen niet-gebarentaligen zich immers hetzelfde als gebarentaligen die jarenlang geen toegankelijke media ter beschikking hadden. Tot slot bevinden er zich op de nieuwsredactie, meer bepaald op de bureaus van enkele medewerkers van de gebarentaalprojecten, een aantal kleine camera's. Die worden aangewend door gebarentaligen die bij YLE werken om telkens twee à drie onderwerpen uit het gesproken middagnieuws kort in FinSL samen te vatten. Die filmpjes worden dan ook op YLE Areena beschikbaar gesteld voor doven en slechthorenden.

3.1.2.2. VANUIT DE DOVENGEMEENSCHAP

Hoewel YLE heel wat lijkt aan te bieden in FinSL, heerste er in de Finse Doven gemeenschap toch een wens om meer en sneller informatie te kunnen raadplegen die toegankelijk is in Finse Gebarentaal. De Finse Dovenassociatie probeerde tegemoet te komen aan die wens en startte al in de jaren 80 van de vorige eeuw een eigen programmaproductie op via videocassettes en dvd's. Sinds 2001 werd er geopteerd voor een online platform als uitzendkanaal en dat resulteerde uiteindelijk in 2008 in het

ontstaan van Netti-TV. Na een welgekomen donatie van Goodmood LTD Web TV Platform and Video Publishing System in datzelfde jaar kon FAD eindelijk Netti-TV uit de grond stampen en kon hun programma-aanbod via www.kl-deaf.fi, meer bepaald op de pagina 'Uutiset' beschikbaar worden gesteld. De ontwikkeling van internettelevisie in gebarentaal in Finland had best wat voeten in de aarde omwille van technische moeilijkheden. Zo doken er onlangs enkele problemen op toen niet alle kijkers onmiddellijk de toegang vonden tot 'de verschillende kanalen en de nieuwste video's' (Vihra, persoonlijke communicatie, 2013). Tegenwoordig maakt Netti-TV deel uit van de diensten van een van de meest leidinggevende media- en telecommunicatiebedrijven in Europa, met name Qbrick Ltd.

Het aanbod van Netti-TV omvatte in het begin vier onderdelen: 'programma's voor kinderen en jongeren, actualiteit, diverse thema's en korte reportages' (Vihra, persoonlijke communicatie, 2013). In 2012 zond de organisatie in totaal ca. 40 uren gebarentaalprogramma's uit in de vorm van zo'n 1000 video's. Alle programma's voor Netti-TV worden geproduceerd door FAD zelf 'met een eigen studio, materiaal en kennis van zaken' (Vihra, persoonlijke communicatie, 2013). Netti-TV biedt haar programma's haast altijd uitsluitend in Finse Gebarentaal aan (origineel of in getolkte vorm; Lakner, persoonlijke communicatie, 2012) en tracht zo de ganse Dovengemeenschap te bereiken. Onderwerpen zoals cultuur, sport, Dove thema's, actualiteit en andere worden steeds verwerkt in afleveringen die kunnen worden aangeboden aan de verschillende doelgroepen binnen de Dovengemeenschap. Zo biedt Netti-TV programma's aan van een verschillende duur en lopen de onderwerpen erg uiteen. Soms zendt Netti-TV ook rechtstreekse verslagen uit van bepaalde gebeurtenissen, wat ook een gevolg is van de eerder vermelde donatie uit 2008.

3.1.3. EVALUATIE DOOR DE FINSE DOVENGEMEENSCHAP

3.1.3.1. OP BASIS VAN REEDS BESTAANDE BRONNEN

De Finse openbare omroep heeft zelf geen publiek platform waar Doven hun mening kwijt kunnen over gebarentaal op de televisie in Finland. Wel beschikt YLE over een algemene, openbare groep op de sociale netwerksite Facebook, die in april 2013 ca. 1350 leden telde (Kilpeläinen, persoonlijke communicatie, 2013). Informele feedback 'die vaak nooit ver geraakt binnen de muren van YLE' (Kilpeläinen, persoonlijke communicatie, 2013) niet in beschouwing genomen, is die Facebookgroep de enige manier waarop YLE van haar publiek feedback ontvangt op alles wat ze aanbiedt en ontwikkelt op haar televisie- en radiokanalen. Enkele jaren geleden werd er echter wel een enquête verspreid specifiek over gebarentaal op YLE, maar algemeen gezien kan YLE haar beleid dus enkel baseren op informele feedback.

Dat was ook in het verleden al zo. Vesa Saarinen (persoonlijke communicatie, 2013) ervoer bij de ontwikkeling van het gebarentaalnieuwsprogramma een groot gebrek aan reacties. Er waren (uiteraard) nauwelijks reacties van horenden. Dove mensen gaven wel soms feedback die onder andere handelde over het fysieke voorkomen en de leeftijd van de gebarentaligen op het scherm, de vorm van de gebarentaal (al dan niet Fins-georiënteerd), de snelheid van het gebaren, de inhoud van het programma, het samengaan van de Finse voice-over en de gebarentaalproductie, en de hoeveelheid beelden gebruikt in het nieuws.

Ook op de vertolking van het parlementaire debat kreeg de redactie voornamelijk via informele weg feedback van de Dovengemeenschap. Lakner (persoonlijke communicatie, 2012) vermeldt een algemeen positieve reactie daarop, vanuit de overtuiging dat Doven via het project eindelijk een mensenrecht wordt toegekend dat hen al zo lang werd onthouden. Ook nu het project nog steeds in de startblokken staat, spreken vele doven van een hele nieuwe wereld die voor hen opengaat (Kilpeläinen, persoonlijke communicatie, 2013). Ze komen immers voor de eerste keer via gebarentaal in contact met de manier waarop en de thema's waarover parlementsleden spreken. Door die positieve feedback vergrootte ook de motivatie bij de medewerkers. De redactie van het project kreeg in het najaar van 2012 slechts één negatieve opmerking van een horende persoon: de aanwezigheid

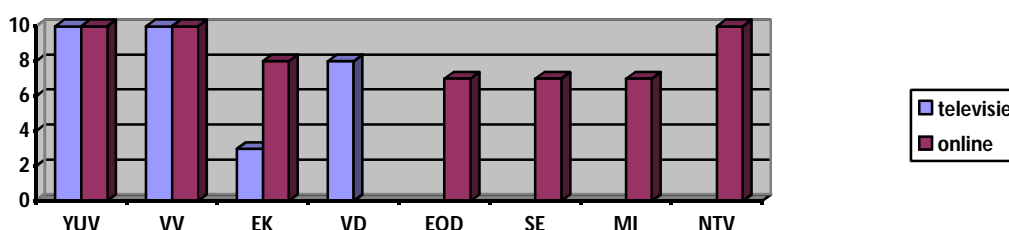
van gebarentaal op het scherm zou storend zijn (Kilpeläinen, persoonlijke communicatie, 2013) (zie ook Neves, 2007, pp. 7 en 15).

Tot slot kregen ook de redacties van Netti-TV en van de vertolking van sportevenementen op YLE Areena lovende reacties vanuit de Dovengemeenschap (Ryynänen en Vihra, persoonlijke communicatie, 2013).

3.1.3.2. OP BASIS VAN DE ENQUÊTE IN FINLAND

Om de antwoorden van de tien respondenten in Finland juist te interpreteren, is het belangrijk te weten in welke mate de respondenten op de hoogte zijn van de volgende projecten (zie tabel 3): YLE Uutiset Viittomakielellä (YUV), Viikko Viitottuna (VV), Eduskunnan Kyselytunti (EK), verkiezingsdebatten (VD), exclusieve online diensten (EOD), sportevenementen (SE), maandelijkse interviews (MI) en Netti-TV (NTV).

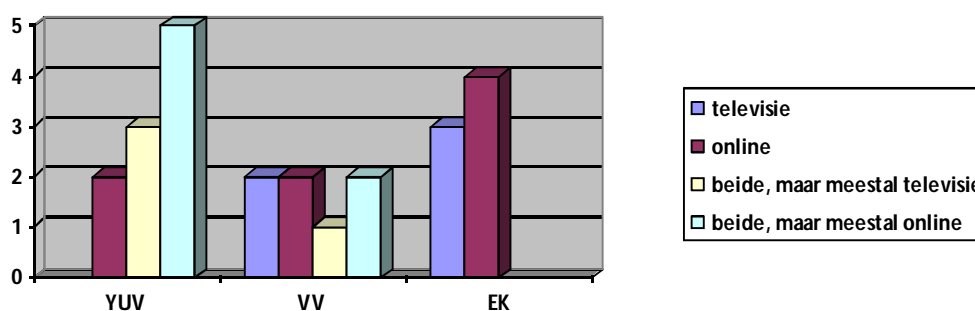
Tabel 3: Mate waarin respondenten op de hoogte zijn van bestaan projecten met gebarentaal

Slechts twee respondenten van de tien kijken regelmatig naar de dagelijkse nieuwsuitzendingen. Dat is ook zo voor de vertolking van het parlementaire debat waar acht personen zelden tot nooit naar kijken. De helft van de respondenten kijkt naar de vertolking van het verkiezingsdebat net voor belangrijke verkiezingen. Wat het wekelijkse magazine betreft, zijn er drie respondenten die het regelmatig tot elke week bekijken. Die laatste resultaten komen overeen met het kijkgedrag voor het maandelijkse interview op YLE Areena. Voor Netti-TV tot slot is het kijkgedrag gevarieerder: twee respondenten surfen elke dag op de website van Netti-TV, één respondent regelmatig, drie respondenten soms en de andere vier zelden.

Daar tabel 3 onder meer aangeeft van welke communicatiekanalen die gebruikt worden voor elk project de respondenten kennis hebben, is het uiteraard ook belangrijk om na te gaan welk kanaal ze zelf gebruiken om toegang te krijgen tot projecten die zowel online als op televisie worden uitgezonden. Dat wordt weergegeven in tabel 4.

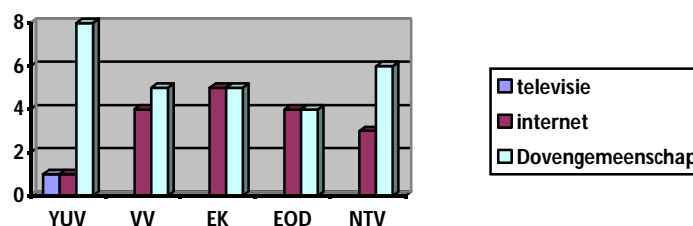
Tabel 4: mate waarin respondenten verschillende kanalen gebruiken voor toegang tot een project

De voornaamste manieren waarop de respondenten in contact kwamen met de verschillende projecten kunnen hieronder in tabel 5 worden waargenomen.

Tabel 5: voornaamste manieren waarop respondenten in contact kwamen met projecten

Voor de dagelijkse nieuwsuitzendingen, de vertolkingen van het parlementaire debat en de sportevenementen werd ook gevraagd of respondenten wisten wie er telkens instond voor het ontstaan van elk project. In totaal gingen zes respondenten ervanuit het te weten, maar slechts drie van hen gaven ook het juiste antwoord, i.e. bij de dagelijkse nieuwsuitzendingen en bij het parlementaire debat. Enkel de functies van de personen in kwestie werden echter juist beschreven.

Verder werden de respondenten gevraagd naar hun mening over de verschillende gebarentaalprogramma's die in Finland voorhanden zijn. Eerst werd *YLE Uutiset Viittomakielellä* belicht. Slechts drie respondenten vinden dat het actualiteitenprogramma dagelijks voldoende informatie in gebarentaal verschaft. Het zou daarom ook voor de meesten langer mogen duren dan de huidige vijf minuten, maar het gebarentaalgebruik voldoet wel voor zeven van de tien respondenten. Naast *Uutiset Viittomakielellä* zendt YLE wekelijks het duidingsprogramma *Viikko Viitottuna* uit. Alle respondenten zijn het erover eens dat *Viikko Viitottuna* een positieve bijdrage levert aan en een meerwaarde is voor het begrip van nationale en internationale actualiteit. Bovendien wordt het erg positief gevonden dat het project, als enige op YLE, vooral focust op Dove thema's. Slechts één respondent vindt niet dat het ook werkelijk bijdraagt tot een bredere kennis van actuele gebeurtenissen. De helft zou liever hebben dat het magazine wat langer duurt dan tien minuten. Over het gebarentaalgebruik in het programma zijn zo'n zes respondenten tevreden. Vervolgens kwam de recent ontwikkelde vertolking van het parlementaire debat aan bod waarover de meningen van alle tien de respondenten zeer positief zijn. De respondenten bewonderen het concept en vooral het belang ervan. De vertolking naar gebarentaal stelt hen immers in staat om kennis te maken met de onderwerpen, de typische kenmerken en de retoriek die eigen zijn aan parlementaire discussies. Ondanks de grote interesse, zijn de meningen eerder verdeeld wat betreft de hoeveelheid informatie die ze eruit halen. Vijf respondenten vinden het gebarentaalgebruik van de horende tolken goed. Over de manier waarop die tolk in beeld wordt gebracht, is er opnieuw een verdeelde mening. Drie respondenten vinden dat de tolk te klein in beeld staat, terwijl een even groot aantal vindt dat de gebarentaal niet lijdt onder de grootte van de box waarin de tolk te zien is.

Daarnaast biedt YLE enkele projecten enkel online aan. Het maandelijkse interview wordt door zeven respondenten gezien als een bron waaruit ze iemands mening leren kennen op vlak van onderwerpen die hen interesseren. Twee respondenten zien het interview als puur informatief. Meer dan de helft vindt het niet kunnen dat het interview niet toegankelijk is voor niet-gebarentaligen. Zij vinden immers dat het programma net een brug zou moeten kunnen slaan tussen doven en horenden, en dat een groter begrip van horenden voor de Dovencultuur zo zou kunnen ontstaan. Verder zou toegankelijkheid wederzijds moeten zijn, zeker bij YLE. Een respondent voegt daaraan toe dat Netti-TV eerder een project is waarbij het niet zo'n rol zou spelen wanneer niet-gebarentaligen niet tot de doelgroep zouden behoren, omdat dat nu eenmaal een Doof project is. De voorstanders van het feit dat het maandelijkse interview op YLE Areena enkel toegankelijk is voor gebarentaligen, beargumenteren hun mening met de idee dat horenden dan ook eens weten hoe het voelt om een

programma niet te kunnen volgen. Bovendien vinden ze het allesbehalve slecht dat er programma's beschikbaar zijn die uitsluitend voor gebarentaligen zijn bestemd. Een ander online project omvatte de commentaren in FinSL bij enkele sportevenementen in 2010, waarnaar zes respondenten hebben gekeken. Bij die respondenten heerst unanieme tevredenheid over het gebarentaalgebruik van de commentator van dienst, Marko Vuoriheimo. Unaniem is ook de wens voor meerdere soortgelijke online projecten met gebarentaal in de toekomst, omdat het een grotere toegankelijkheid voorstaat en een verbetering van de invulling van het mensenrecht dat nu nog voor veel dove gebarentaligen ontbreekt. Eén respondent in het bijzonder wijst op het belang van zulke sportevenementen in de Finse cultuur en zou er graag meer met commentaar in gebarentaal zien, anderen kijken ook uit naar een algemeen breder aanbod van gebarentaalprogramma's zoals kinderprogramma's met gebarentaal. Qua gemeenschapsmedia heeft Finland Netti-TV, wat voor zes respondenten voornamelijk een informatieve bron is. Exact de helft vindt dat het aanbod voldoende verscheiden is, maar meer unaniem wordt Netti-TV gezien als een platform waarvan het aanbod doven wel degelijk dingen kan bijbrengen.

Tot slot werd er gevraagd naar het verschil in aanbod in gebarentaal op de televisie tegenover het op het internet. Daarover zijn de meningen verdeeld. Voorstanders van de televisie halen onderstaande argumenten aan:

- Kijken naar een televisiescherm is gemakkelijker dan kijken naar een computerscherm.
- Online programma's bereiken niet-gebarentaligen en/of horenden mogelijk minder snel tot helemaal niet.
- Televisie kan aan gebarentaal meer publiciteit en ruimte geven.
- Niet alle gebarentaligen beschikken over een internetverbinding waardoor die groep niet kan genieten van de diensten die online voor hen beschikbaar zijn. Een voorbeeld daarvan zijn oudere doven die niet altijd (even makkelijk) toegang hebben tot het internet.

Voorstanders van het internet beargumenteren hun mening als volgt:

- Het internet raakt meer en meer wijdverspreid. Het is natuurlijk gegroeid tot het communicatiekanaal bij uitstek van een nieuwe generatie.
- Online programma's kunnen om het even wanneer bekeken worden.
- De ruimte die het internet kan geven aan gebarentaalprogramma's is groter dan die van de televisie.

Redenen die de respondenten geven voor het stijgende gebruik van het internet als voornaamste communicatiekanaal gaan van financiële redenen, over de beperkte grootte van het dove publiek in combinatie met de concurrentie die er heerst op vlak van een reeds beperkte televisietijd, tot de grotere hoeveelheid mogelijkheden die het internet biedt voor een uitgebreid programma-aanbod, en mensen die erdoor bereikt worden. In ieder geval zijn alle respondenten het erover eens dat de Finse televisie off- en online te weinig aandacht besteedt aan gebarentaal. Bovendien vinden ze inspraak van Doven in dat proces allen erg belangrijk. In de toekomst zouden ze graag een breder aanbod zien qua programma's met gebarentaal vanuit de ideeën van toegankelijkheids- én gemeenschapsmedia. Onder meer kinderprogramma's, documentaires, entertainmentprogramma's, talkshows, magazines, films, realityshows en series behoren tot die wens. Vervolgens zou er in de Finse media meer aandacht moeten uitgaan naar de situatie van Fins-Zweedse gebarentaligen. Een van de respondenten besluit dat de noden van doven gezien moeten worden in het licht van mensenrechten.

3.1.4. KNELPUNTEN

Allereerst traden er enkele moeilijkheden op bij het eerste regelmatig uitgezonden programma met FinSL op YLE, namelijk *Viikkokatsaus*. Vesa Saarinen (persoonlijke communicatie, 2013) vermeldt dat

vooral de productie en uitwerking van het programma enkele technische problemen kenden, zoals het ontbreken van een eigen studio en een stroeve communicatie, en dit door een beperkte financiering. Ook was het in het begin moeilijk om personen te vinden die voldoende vaardig waren in FinSL om als reporters op te treden in de verschillende afleveringen. Uiteindelijk kon de productie toch rekenen op enkele geschikte dove reporters die als groep ook vandaag nog steeds van groot belang zijn in het streven naar een optimale mediatoegankelijkheid voor dove en slechthorende gebarentaligen. Bovendien was het moeilijk te bepalen welke vorm van gebarentaal er als voertaal gebruikt zou worden: een gebarentaal gebaseerd op het Fins (vergelijkbaar met Nederlands met Gebaren³) of een gebarentaal zoals die gebruikt werd binnen de Dovengemeenschap (zie ook Steiner, 1998, pp. 106)? Tot slot bespreekt Saarinen de grote werklast. Hij stond immers alleen in voor de realisatie van elke aflevering van *Viikkokatsaus* en na een tijdje begon dat zwaar te wegen aangezien hij ook nog verantwoordelijk was voor andere producties. Ondanks pogingen hulp te vragen aan collega's, kwam die er slechts zelden omdat niemand het concept doofheid of gebarentaal kende. Vanuit dat gedachtengoed heerste er een algemene angst voor het nieuwe. Kilpeläinen (persoonlijke communicatie, 2012) voegt een knelpunt toe dat betrekking heeft op het vijf minuten durende *YLE Uutiset Viittomakielellä*, de opvolger van *Viikkokatsaus*. Velen geven de voorkeur aan een dagelijks nieuwsprogramma in FinSL dat langer dan vijf minuten zou duren, maar dat zit er in de toekomst niet in. Ilkka Kilpeläinen vermeldt daarbij dat een overheersend onverschillige visie op gebarentaal bij YLE daarvan aan de oorsprong ligt.

Ten tweede spreekt Kilpeläinen (persoonlijke communicatie, 2012) van technische en tijd gerelateerde problemen bij het wekelijkse magazine *Viikko Viitottuna*. Er is de idee om van het programma in de toekomst eventueel een jaarlijk magazine te maken met slechts één thema waarover dan breed uitgeweid wordt. Praktische problemen maken dat die idee voorlopig een idee blijft.

Als laatste duiken er enkele problemen op bij de vertolking van het parlementaire debat. Kati Lakner (persoonlijke communicatie, 2012) wijst op enkele technische problemen zoals het gebrek aan een geluidsman. Bovendien is er voor de opnames slechts één cameraman aanwezig die tezelfdertijd zijn aandacht moet besteden aan de cameravoering van de dagelijkse nieuwsuitzending in gebarentaal, die onmiddellijk na de vertolking van het parlementaire debat live wordt uitgezonden. Lakner vermeldt ook een paar moeilijkheden bij het tolken zelf (zie ook Kurz & Misulasek, 2004, pp. 85 en Cintas, 2010, pp. 149). Zo leeft bij de tolken de vraag hoe je het best de spreekstijl van een politicus omzet in een visueel-manuele modaliteit. In het parlement wordt vaak ook door elkaar gepraat, zijn bepaalde sprekers moeilijk te verstaan en ligt het spreektempo soms erg hoog, zeker als informatie van een blad papier wordt afgelezen (Kilpeläinen, persoonlijke communicatie, 2012; zie ook De Meulder & Heyerick, in druk). Dat alles bemoeilijkt de tolkopdracht omdat een tolk uiteraard altijd zo volledig mogelijk tracht te tolken (zie ook Steiner, 1998, pp. 110). Tijdens het tolken draagt de tolk een oordopje om het audiomateriaal uit het parlement optimaal te horen. Lakner vertelt dat dat apparaatje soms in de weg zit bij het gebaren. Vervolgens moet de tolk van dienst zich tijdens de opnames steeds richten tot een camera. Kilpeläinen stelt dat het makkelijker zou zijn voor de tolk om zich werkelijk in het parlement te bevinden voor de tolkopdracht. Een ander probleem ligt in het FinSL lexicon waarin op vlak van actualiteit en politiek heel wat hiaten te vinden zijn. Die gaten in het lexicon opvullen tijdens een rechtstreeks uitgezonden, simultaan tolkproces is niet eenvoudig. Soms wordt voor een bepaalde term ter plekke een gebaar gecreëerd en uitgeprobeerd op basis van een ontwikkeld beslissingsvermogen bij de tolk (Bocxstaele & Christiaens, 2011, pp. 22). De horende tolken kunnen ook bij voorbaat in gesprek gaan met de dove nieuwsankers van YLE om een gebaar te zoeken voor een bepaalde term. Die laatsten beschikken immers over een groter actief gebarentaallexicon. Daarenboven is het belangrijk dat voor een bepaalde term in elk gebarentaalprogramma op de Finse openbare omroep steeds hetzelfde gebaar wordt gebruikt (Kilpeläinen, persoonlijke communicatie, 2012). Het knelpunt van hiaten in het lexicon wordt bemoeilijkt omdat er geen directe feedback op het gebarentaalgebruik van de tolken is voorzien bij gebrek aan een soort panel dat zich toelegt op zulke lexicale problemen (Kilpeläinen, persoonlijke

communicatie, 2012). Zowel Lakner (persoonlijke communicatie, 2012) als Steiner (1998, pp. 107) stellen zich daarbij de vraag in hoeverre het gebarentaalgebruik op televisie het dagelijkse gebarentaalgebruik van d/Dove kijkers beïnvloedt. Tot slot vermeldt Kilpeläinen dat de kleine box waarin de tolk verschijnt op het scherm de duidelijkheid van de gebarentaal op een negatieve manier beïnvloedt. Het is van belang dat de gebarentaalproductie helder en begrijpelijk is voor iedereen, onder wie ouderen die vaak een beperktere kennis van en vaardigheid in gebarentaal hebben. De manier waarop de tolk in beeld komt, draagt niet bij tot een betere verstaanbaarheid. Kilpeläinen's opmerking wordt ondersteund door Cintas (2010, pp. 150): "It may be more difficult for Deaf viewers to see the movements and facial expressions of cornered signers, and consequently, to comprehend the signed messages."

Ten slotte is er een opmerking in verband met de houding van de nieuwsredactie en de Finse horende gemeenschap tegenover gebarentaal. Die beïnvloedt immers de wijze waarop er op de televisie ruimte wordt gegeven aan FinSL. Ondanks het besef dat niet iedereen internettoegang heeft, maakt YLE niet meer tijd vrij in haar televisieaanbod voor een aanbod in of met gebarentaal (Kilpeläinen, persoonlijke communicatie, 2012). Ook zijn er financiële en tijdsbeperkingen. Reeds in 2007 verklaarde Cintas (2007, pp. 14) dat beperkte financiële mogelijkheden aan de oorsprong liggen van heel wat problemen bij de verwezenlijking van mediatoegankelijkheid. Lakner (persoonlijke communicatie, 2012) stelt ter besluit dat ook gemeenschapsmedia bij YLE niet snel goede grond zullen vinden om te bloeien. De algemene houding tegenover gebarentaal en dove mensen zou immers stellen dat gemeenschapsmedia nooit dezelfde kwaliteit zullen behalen als een gemiddeld en degelijk 'horend' televisieproject.

3.1.5. EEN BLIK OP DE TOEKOMST

Kilpeläinen vermeldde in december 2012 (persoonlijke communicatie) de plannen en enkele ideeën voor de toekomst van de vertolking in verband met het parlementaire debat. In 2013 zou de redactie onder andere met negen in plaats van zeven tolken aan de slag willen. Er is ook de wens om binnenkort een vertolking naar Zweedse Gebarentaal te verwezenlijken en om in de toekomst tolken aan te nemen die vanuit het Zweeds naar FinSL kunnen tolken. Zweeds is immers de moedertaal van een aantal parlementsleden. Een tolk met de combinatie Zweeds-FinSL is echter moeilijk te vinden.

Daarnaast wordt er bij YLE vooral nagedacht over en gewerkt aan de toekomst van online gebarentaalprogramma's. Nu biedt YLE gebarentaaluitzendingen al steeds vaker aan via YLE Areena omdat er in de toekomst wellicht geen extra uitzendtijd zal vrijkomen op de televisie. In dat verband wijst Kilpeläinen op de mogelijkheid om vaker een parlementssessie te tolken en die dan online beschikbaar te stellen. Ook biedt die uitbreidende online beschikbaarheid misschien plaats voor de realisatie van andere genres, zoals kinderprogramma's, in gebarentaal. Kinderen als doelgroep ervaren meestal immers geen problemen meer om online bereikt te worden. Als slotconclusie stelt Ilkka Kilpeläinen het volgende: 'sign language on YLE is generally more an opportunity than a final goal' (Kilpeläinen, persoonlijke communicatie, 2012).

3.2. VLAANDEREN

3.2.1. EEN KORTE VOORSTELLING VAN DE VLAAMSE DOVENGEMEENSCHAP

De Vlaamse Dovengemeenschap telt ca. 6.000 Vlaamse dove gebarentaligen en zo'n 7.000 horenden die in de loop van hun leven VGT leerden (Van Herreweghe en Vermeerbergen, 2008, pp. 41 e.v.). De overkoepelende organisatie van alle Dovenverenigingen in Vlaanderen is Fevlado, i.e. de federatie van Vlaamse Dovenorganisaties. Fevlado strijdt voor de belangen van doven en slechthorenden. Een belangrijke stap voorwaarts was de culturele erkenning van de Vlaamse Gebarentaal door de Vlaamse overheid in 2006 (De Meulder e.a., 2010, pp. 3).

3.2.2. OVERZICHT VAN DE VERSCHILLENDE PROJECTEN

3.2.2.1. INFORMATIE VANUIT DE OPENBARE OMROEP

De laatste jaren is de VRT (i.e. de Vlaamse Radio- en Televisieomroeporganisatie) volop bezig aan een meer toegankelijk televisieaanbod. Een deel van haar aandacht gaat daarin naar toegankelijke media voor doven en slechthorenden (<http://www.vrt.be/taal/taaldag-2012>):

Sinds enkele jaren heeft Vlaanderen, en België, het verdrag in zake de rechten van personen met een handicap van de Verenigde Naties geratificeerd. In dat verdrag staat dat personen met een handicap volwaardig moeten kunnen deelnemen aan de samenleving. [...] Dan wil je goed geïnformeerd zijn en dat is waar de openbare omroep een rol te spelen heeft. [...] Vlaamse Gebarentaal, dat is een heel nieuw gegeven voor de VRT. Dat brengt van tevoren allemaal problemen met zich mee omdat we niet vertrouwd zijn met Vlaamse Gebarentaal, we zijn in snel tempo aan het bijleren, we hebben tolken gerekruteerd met screentests, we hebben die televisieopleidingen gegeven. We hebben zowel dove als horende tolken. (De Ceuleneer, 2012, via <http://www.vrt.be/taal/taaldag-2012>)

De recente ontwikkelingen zijn echter niet de eerste aanraking van de VRT met Vlaamse Gebarentaal. In het najaar van 1997 zond de toenmalige BRTN in samenwerking met Fevlado de informatieve reeks *Een wereld van gebaren* uit op TV2. Zo was er ook toen al gebarentaal te zien op de Vlaamse televisie (Vermeerbergen e.a., 1997, pp. 1-22) (Vermeerbergen, persoonlijke communicatie, 2013). Het project vond zijn oorsprong in de jaren 80 toen Fevlado bij de BRTN aanklopte om een cursus Nederlands met Gebaren op televisie uit te zenden en er daarvoor ook middelen kwamen vanuit de overheid. De toenmalige Instructieve Omroep, een deel van de BRTN, nam het voortouw in de ontwikkeling van het project door een werkgroep samen te stellen met mensen uit de BRTN, vertegenwoordigers van de Vlaamse Dovengemeenschap en een aantal experts. Tijdens de vergaderingen van die werkgroep bleek echter dat er geen eensgezindheid was over het aanbod: sommigen wilden een cursus Nederlands met Gebaren, anderen wilden een aanbod 'echte' dovengebaren. Daardoor ging het project jarenlang in de kast. Pas in de jaren negentig kwam er opnieuw een initiatief maar intussen was duidelijk dat taalcursussen op de televisie niet echt werkten. En dus werd de invulling gewijzigd. Een aantal elementen bleven echter. Er moest bijvoorbeeld ook een boek en een video worden ontwikkeld. In de jaren 90 kwam er dus een nieuwe werkgroep, waar onder andere de producer Jan Van Broeckhoven, Myriam Vermeerbergen, Mieke Van Herreweghe en enkele experts uit de Dovengemeenschap (o.a. leden van Fevlado) deel van uitmaakten. Zij haalden het project vanonder het stof en lieten er een nieuwe wind door waaien. Het zou een programma worden over de Vlaamse Dovengemeenschap en over VGT, die toen nog Belgisch-Vlaamse Gebarentaal genoemd werd en nog niet officieel was erkend. Aan de uiteindelijke reeks werkten Myriam Vermeerbergen, een regisseur, een producer, een camera- en een geluidsman mee. Ondersteuning kwam er vanuit de werkgroep en ook van twee vrijwillige medewerkers, beiden student met een interesse in Vlaamse Gebarentaal. De reeks bestond uit 26 afleveringen die in september en oktober telkens op maandag en dinsdag om 17:45u werden vertoond. In november veranderde het uitzenduur naar 16:45u. Elke aflevering duurde ongeveer 15 minuten en bestond uit vijf onderdelen: een portret over het leven van een dove of horende gebarentalige, een gesprek tussen een dove en een horende persoon over communicatie met dove mensen en over vragen die horenden zich wel eens stellen in verband met doofheid, kunst in gebarentaal, een reportage over een aspect van de Dovengemeenschap en d/Doof zijn, en tot slot werden er een tiental gebaren getoond. De eenentwintigste aflevering van de reeks besteedde bijvoorbeeld in haar tweede reportage tijd aan het thema 'toegankelijkheid van televisieprogramma's'. Voorstellen voor de inhoud van elke aflevering kwamen van Myriam Vermeerbergen en werden aan de werkgroep voorgelegd. De hele reeks werd na afloop op de televisie herhaald. De hoofddoelgroep van het programma bestond uit geïnteresseerde horenden. Voor het dove publiek dat er ook was, voorzag de BRTN enkel teletekstondertiteling via het open net, geen vertolking naar VGT. Uiteraard waren er vele gebarentaligen te zien in het programma en dus was er ook een zekere mate aan VGT. Een tijdlang

streefde Myriam Vermeerbergen samen met de werkgroep voor een vertolking naar gebarentaal, maar die kwam er nooit. De toenmalige BRTN overheid vond dat immers 'beeldvervuiling'.

Tussen de jaren 90 en de huidige ontwikkelingen in het kader van diversiteit in het VRT-televisieaanbod, was VGT sporadisch te zien op de Vlaamse televisie. De Keyzer en Primusz (manuscript, pp. 16) vermelden enkele programma's waaraan telkens eenmalig op een of andere wijze een doof persoon deelnam:

[...] Carolien Doggen [had] in 2004 een gastrol in de populaire tv-serie "Flikken" [...] Pascal Giovannardi deed in 2006 en begin 2007 enkele weken mee aan het spelprogramma "1 jaar gratis" op de televisiezender Eén. [...] In september 2007 was er gedurende één week elke dag Vlaamse Gebarentaal te zien op de Vlaamse televisie en wel in de tv-spot naar aanleiding van de campagne "Vlaamse Gebarentaal Leeft!". (De Meulder in Vermeerbergen en Van Herreweghe (red.), 2008), pp.41-71)

Op 24 september 2010 kwam VGT opnieuw op televisie toen Saartje Vandendriessche als omroepster van één werd bijgestaan door Carolien Doggen, een dove omroepster voor een dag. De uitzending ervan kaderde in Werelddoenvdag dat jaar en is te bekijken via <http://www.youtube.com/watch?v=yb-Nf5I7sh0> (geraadpleegd op 11 april 2013). Ook de één-omroepster Eva Daeleman waagde zich op 5 december 2012 aan VGT door een stukje van haar presentatie te gebaren (<http://www.een.be/programmas/een/vlaamse-gebarentaal>, geraadpleegd op 11 december 2012).

Het laatste jaar nam de VRT naar aanleiding van hun recent opgestelde diversiteitsdoelstellingen het initiatief om enkele eenmalige televisieprojecten te produceren waarbij gebarentaal geïncorporeerd werd. Op 5 december 2012 bevatte de talkshow Volt een reportage waarin de Vlaamse auteur Dimitri Verhulst een bezoek bracht aan de bilinguale dovenschool Kasterlinden om zich voor te bereiden op zijn poging tot het tolken naar VGT van een fragment uit Sportweekend het volgende weekend. Omwille van die reportage werd de hele aflevering van Volt die avond getolkt naar VGT. Daarvoor schakelde de VRT zowel een dove als een horende tolk in, respectievelijk voor de vooraf opgenomen en voor de rechtstreeks uitgezonden delen van het programma. De vertolking kon door het Dove publiek gevolgd worden via www.deredactie.be (het online platform van de VRT). Enkele maanden later, op 2 februari 2013, werd het reismagazine Vlaanderen Vakantieland deels getolkt naar VGT, met name de delen waarin de presentatrice Saartje Vandendriessche de verschillende reisreportages aan elkaar praatte, waren voorzien van een tolk.

Daarnaast vonden er andere ontwikkelingen plaats binnen de VRT die blijvende projecten voortbrachten onder de gemeenschappelijke noemer 'VGT op de VRT'. Dat gebeurde in het kader van de diversiteitsdoelstellingen van de VRT, meer bepaald toegankelijkheid:

VRT voert de opdracht uit zoals die is geformuleerd in de beheersovereenkomst met de Vlaamse overheid. Daarin staat het heel precies zo: "Gebarentaal: het journaal van 19u en het Ketnet-journaal worden via het open internet met gebarentaal aangeboden binnen het jaar na de inwerkingtreding van deze overeenkomst. Dit signaal wordt ook digitaal aangeboden aan de distributeurs die de service ook via interactieve digitale televisie kunnen verspreiden. Het weekoverzicht van het Ketnet-journaal wordt via TV met gebarentaal aangeboden binnen het jaar na de inwerkingtreding van deze overeenkomst." (Rijckaert, persoonlijke communicatie, 2013).

De beheersovereenkomst van juli 2011 (De Meulder et al., 2010) maakte de aanwezigheid van gebarentaal op de Vlaamse televisie bespreekbaar. Reeds in 2009 zocht Fevlado toenadering tot de VRT en de Vlaamse overheid in het kader van toegang tot visuele media voor Doven. In navolging van Fevlado's idee om gemeenschapsmedia te ontwikkelen, waaronder een gebarentaalnieuwsprogramma (cf. Finland), kon 'Fevlado dankzij een subsidie van de Vlaamse overheid een training organiseren voor een groep dove vertalers/presentatoren' (De Meulder et al.,

2010, pp. 8) om hen op te leiden tot bekwame televisietolken Nederlands-VGT (De Meulder & Heyerick, in druk). Dat nieuwsprogramma kwam er uiteindelijk niet en de training bleef beperkt, maar die gebeurtenissen zetten wel koers naar de verdere ontwikkelingen vanaf 2011. Uit de beheersovereenkomst van het Vlaamse Parlement kwam de idee voor een testweek voort: na een cameratest voor dove en horende tolken begin september 2011, werden de vertolkingen van *Karrewiet* en *Het Journaal*, dagelijks afwisselend verzorgd door zowel een dove als een horende tolk, opgenomen in het programma-aanbod van de laatste week in diezelfde maand. Daarna werd die testfase geëvalueerd door de verleneren ervan en door het publiek. De nodige aanpassingen aan het concept werden doorgevoerd en, tot slot, in januari 2012 volgde een laatste cameratest waarna de horende en dove tolken voor de vertolking van respectievelijk *Het Journaal* en *Karrewiet* definitief werden gekozen (De Meulder & Heyerick, manuscript, pp. 6-7 en 10).

Onderstaand overzicht is voornamelijk gebaseerd op persoonlijke communicatie met de heer Jorn Rijckaert (2013) en op de informatie op de website van de VRT over haar toegankelijkheidsaanbod voor doven en slechthorenden (<http://www.vrt.be/toegankelijkheid>, geraadpleegd op 04 mei 2013).

Sinds 5 mei 2012 wordt het actualiteitenmagazine *De week van Karrewiet* op de kinder- en jongerenzender van de VRT, Ketnet (OP12), elke zaterdag om 11:10u uitgezonden met een dove gebarentaaltolk. De afleveringen zijn nadien ook online beschikbaar door op de website van Ketnet bij *Karrewiet* (via ketnet.be/kijken/karrewiet/) op de knop 'Bekijk de aflevering met Vlaamse Gebarentaal' te klikken. De lancering van het project was een opdracht naar aanleiding van de beheersovereenkomst 2012-2016 van de Vlaamse overheid (De Meulder e.a., 2011). *Karrewiet* wordt afwisselend getolkt door vijf dove freelance tolken die in opdracht van de VRT werken (De Keyzer en Primusz, 2013, pp. 15). De VRT koos voor dove tolken, omdat het van groot belang is dat de inhoud van het dagelijkse nieuwsprogramma aan kinderen wordt aangeboden door mensen die als een rolmodel kunnen fungeren voor Ketnets voornaamste doelgroep, aldus de VRT (via <http://www.vrt.be/taal/taaldag-2012>, geraadpleegd op 22 januari 2013). Op 3 september 2012 stapten de dagelijkse uitzendingen van *Karrewiet* in de voetsporen van het weekoverzicht. Het verschil met *De week van Karrewiet* is echter dat de dagelijkse afleveringen enkel online (via ketnet.be/kijken/karrewiet/) of, voor mensen met digitale televisie (Telenet of Belgacom TV), via de rode knop te zien zijn. Voor de beide versies van *Karrewiet* worden de teksten voor de autocue geschreven door een horende productieassistente. De dove tolk krijgt nadien enige voorbereidingstijd voordat de eigenlijke opname van start gaat.

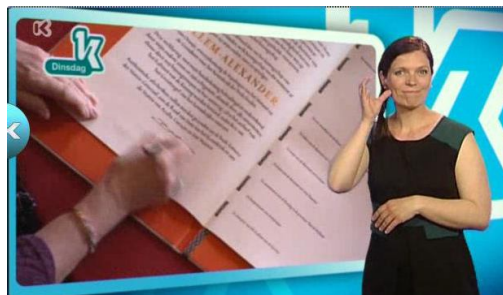
Vervolgens is er de vertolking van *Het Journaal*. Het nieuwsprogramma van de VRT wordt sinds 3 december 2012 dagelijks om 19:00u voorzien van een vertolking naar VGT. De VRT koos in dit geval voor een horende tolk omdat *Het Journaal* steeds live wordt uitgezonden met een minimale kans tot voorbereiding. De vijf freelance tolken (De Keyzer en Primusz, 2013) die elkaar per aflevering afwisselen, maken bij het tolken geen gebruik van een autocue, maar wel van iNews, een intern systeem van de VRT waarop de inhoud van het journaal tot zover dat gekend is, wordt ingebracht door de redacteurs en de reporters. Welke stappen een tolk voor, tijdens en na een opname van *Het Journaal* onderneemt, staat zorgvuldig beschreven in een beschrijvende studie over het journaaltolken in Vlaanderen van De Keyzer en Primusz (2013, pp. 23-25). De beheersovereenkomst 2012-2016 (De Meulder e.a., 2010) leidde ook hier tot de ontwikkeling van een voor doven en slechthorenden toegankelijk journaal. De vertolking kan live gevolgd worden via de digitale rode knop of online (tijdens de eigenlijke uitzending of [erna](http://erna.vrt.be)) op deredactie.be.

Voor de opnames van de vertolking bij zowel *Karrewiet* als *Het Journaal*, worden dezelfde stappen gevolgd. Het beeldscherm, het geluid, en de autocue of de open ondertiteling op het regiescherm worden telkens gecontroleerd door een horende tolk of een productieassistente alvorens de camera begint te lopen voor de eigenlijke opname. In beide gevallen overigens worden de tolken, doof en horend, volledig tot aan de heupen in beeld gebracht (zie figuur 3 voor *Het Journaal* en figuur 4 voor

Karrewiet). 'Dat is een grafisch effect dat voor de kijker het grootste comfort biedt', aldus Jorn Rijckaert (persoonlijke communicatie, 2013).

Figuur 3
Het Journaal: plaats van de tolk op het scherm

Figuur 4
Karrewiet: plaats van de tolk op het scherm

3.2.2.2. VANUIT LOKALE TELEVISIEZENDERS

De lokale televisiezender AVS in Oost-Vlaanderen zorgde in de zomer van 2008 voor een unicum op de Vlaamse televisie. AVS verzorgde in samenspraak met Fevlado voor de allereerste keer in Vlaanderen voor een vertolking naar VGT op de televisie. In dit geval was het destijds dagelijkse Gentse Feesten Magazine het onderwerp van het project (Van Bockstaele & Christiaens, 2011, pp. 21). Dat jaar besteedde AVS en de organisatie achter de schermen van de Gentse Feesten bijzondere aandacht aan doven en slechthorenden (http://www.swedoro.nl/joomla10/index.php?option=com_content&task=view&id=1036&Itemid=41, geraadpleegd op 25 april 2013).

3.2.2.3. VANUIT DE DOVENGEMEENSCHAP

De vzw SignUp bestaat uit verschillende mensen die een diverse achtergrond hebben maar allemaal betrokken zijn in de Vlaamse Dovengemeenschap (<http://vzwsignup.wordpress.com/vzw-signup/>, geraadpleegd op 4 mei 2013). Zij sloegen samen met Ketnet de handen in elkaar voor de realisatie van een vertolking naar VGT van de intrede van de Sint in Antwerpen tijdens het tweede weekend van november. Na de live uitzending start SignUp met de voorbereidingen voor en het eigenlijke opnemen van de vertolking van het evenement naar VGT door enkele Zwarte Pieten-tolken. Sinds 2008 kan het resultaat daarvan jaarlijks op de woensdagnamiddag erna bekeken worden op Ketnet (Kegels, persoonlijke communicatie, 2013).

Visual Box is een andere vzw die een paar jaar geleden gesticht werd door Jorn Rijckaert en Thomas Eeman, twee dove mannen met een voorliefde voor film en meer bepaald Deaf Cinema (<http://www.visualbox.biz/overons.html>, geraadpleegd op 04 mei 2013). In 2011 staken zij samen met enkele andere dove en horende gebarentaligen de handen uit de mouwen om een eigen internettelevisiekanaal op poten te zetten. Om het project te realiseren, kregen ze steun van Fevlado en subsidies van de Vlaamse Minister van Media en Cultuur, Ingrid Lieten. Een jaar later kondigde Visual Box de start aan van een nieuw gemeenschapsmedium dat speciaal voor doven en geïnteresseerde horenden in Vlaanderen ontwikkeld werd. Op de website van Visual Box wordt het concept gemeenschapsmedia toegelicht:

Gemeenschapsmedia wordt nu gezien als uitzendingen geproduceerd voor en door [...] de Vlaamse Dovengemeenschap, [...] met volgende kenmerken:

- *Dove mensen bepalen de inhoud van deze media, zo wordt gegarandeerd dat deze inhoud aangeboden wordt vanuit een Doof cultureel perspectief, vanuit de ervaring en invalshoek van dove mensen zelf.*

- *De inhoud kan alles omvatten, van informatie tot educatie, cultuur, entertainment, sport, specifiek nieuws over gebeurtenissen binnen de gemeenschap, ... Er is aandacht voor verschillende groepen binnen de gemeenschap [...].*
- *Wordt gepresenteerd in VGT door dove gebarentaligen. Deze gemeenschapsmedia biedt een nieuwe diversiteit binnen het huidige Vlaamse media aanbod. Op deze wijze werkt het sensibiliseren van de VGT en de dovencultuur het best. Het is de krachtigste manier om de algemene beeldvorming over gebarentaal en dove gebarentaligen bij te stellen en het brede publiek te informeren.*

(<http://www.visualbox.biz/eyeopener/informatie.html>, geraadpleegd op 04 mei 2013)

Eyeopener, zo heet het nieuwe medium, is bedoeld voor iedereen, d/Doof en horend, en heeft als doel aan te tonen dat het wel degelijk 'mogelijk is om rechtstreeks in VGT met dove gebarentaligen te werken en niet (altijd) via tolken' (<http://www.lessius.eu/tc-nieuwsbrief-11-2012/nieuws-uit-subfaculteit#kri>, geraadpleegd op 25 april 2013). Onder de naam Eyeopener biedt Visual Box momenteel vier programma's aan waarvan in mei 2013 telkens een aflevering voltooid is. Het gaat om de volgende projecten: *Het VGT-Journaal* door, over en voor Doven, de Dove talkshow *1001 gebaren*, het kinderprogramma *Professor Doof & (S)tom* waarin de dromen van Dove kinderen in vervulling gaan, en het entertainmentprogramma *Ongehoord!* waarin vanuit een Doof perspectief wordt ingegaan op de visie van een overwegend horende maatschappij op doofheid en dove mensen. Alle afleveringen zijn in VGT en met ondertitels beschikbaar op de website van Eyeopener via www.eyeopener.be (geraadpleegd op 4 mei 2013) (zie figuur 5 voor een voorbeeld van de ondertiteling in *1001 gebaren*). In het verschijnen van de verschillende afleveringen is geen regelmaat, omdat het project in de handen ligt van vrijwilligers. Die vrijwilligers namen in het voorjaar van 2012 deel aan de Visual Box Academy 2012, een film- en mediaopleiding voor geïnteresseerde gebarentaligen. De opleiding bestond uit zo'n vijftig lessen en was onderverdeeld in drie modules: scenario en redactie, regisseur en producer, en camera en montage. Na afloop verdeelden Jorn Rijckaert en Thomas Eeman, de twee eindredacteuren van Eyeopener, de Dove deelnemers op basis van hun observaties in vier verschillende werkgroepen die uiteindelijk zouden instaan voor het bedenken, maken en produceren van de vier programma's. De redacteuren in elke groep zorgen telkens voor een scenario waaraan gestalte wordt gegeven door de andere medewerkers onder wie technici, de Dove presentatoren, reporters en/of acteurs. Die laatsten worden steeds volledig in beeld gebracht (een voorbeeld daarvan uit *1001 gebaren* is te zien op figuur 5). Het merendeel van de medewerkers is doof, maar taken zoals de ondertiteling, het beheer van het geluid enzovoort worden uitgevoerd door horende gebarentaligen.

Figuur 5 - 1001 Gebaren
ondertiteling en plaats van de gebarentalige op het scherm

3.2.3. EVALUATIE DOOR DE VLAAMSE DOVENGEMEENSCHAP

3.2.3.1. OP BASIS VAN REEDS BESTAANDE BRONNEN

In het verleden bereikte feedback van de Dovengemeenschap eerder op een informele manier de medewerkers van de betreffende gebarentaalprojecten. Wat *Een wereld van gebaren* betreft, vertelt Myriam Vermeerbergen (persoonlijke communicatie, 2013) dat de evaluatie ervan door Dove kijkers zowel negatief als positief was. Minpunten waren de 'nerveuze' cameravoering en het feit dat de reeks werd uitgezonden op een moment dat heel weinig mensen konden kijken. Wat Dove kijkers wel gunstig stemde was dat er met het project eindelijk via de televisie een licht werd geworpen op gebarentaal en op de Vlaamse Dovengemeenschap en dat die twee werden voorgesteld zonder het over 'een handicap' te hebben.

De VRT zelf biedt de Vlaamse Dovengemeenschap tegenwoordig twee manieren aan om feedback te geven op de recente ontwikkelingen wat gebarentaal op televisie betreft. Doven kunnen e-mailen naar vgt@vrt.be om hun reactie over mediatoegankelijkheid te uiten (Rijckaert, persoonlijke communicatie, 2013). Daarnaast richtten de medewerkers van het project VGT op de VRT na de testweek in september 2011 een website op met enkele gesloten vragen in het Nederlands met een vertaling naar VGT (De Meulder & Heyerick, manuscript, pp. 7). Er kon enkel in het Nederlands geantwoord worden. Op de sociale netwerksite Facebook richtte de VRT de openbare groep 'Evaluatie: VGT bij Het journaal en Karrewiet' op (Rijckaert, persoonlijke communicatie, 2013). Het oorspronkelijke doel van de groep wordt hieronder beschreven door Jorn Rijckaert, een dove spilfiguur in het project VGT op de VRT:

De bedoeling van deze nieuwe facebookpagina: Reacties op testweek hier plaatsen. Alleen de reacties (zowel in het geschreven Nederlands als in vorm van videopost) die hier geplaatst werden, wordt door de VRT in rekening mee gehouden bij onze evaluatie over de testweek. (Rijckaert, 2011, via <https://www.facebook.com/#!/groups/274198235942196/?fref=ts>)

Ook van Visual Box bestaat er sinds 2 februari 2012 een pagina op Facebook waarop Doven hun gedachten kunnen plaatsen over de nieuwe gemeenschapsmedia (Carolien Doggen, persoonlijke communicatie, 2013). Tot nu toe zijn de reacties positief. Op 16 november 2012 verscheen bovendien onderstaand bericht op de pagina dat vertelt over een evaluatiemoment voor Doven over de realisaties en de werking van Eyeopener tot dan toe:

In opdracht van Vlaams minister van Media Ingrid Lieten organiseren wij een evaluatiegroep van onze nieuwe gemeenschapsmedia EyeOpener. Daar zullen de drie programma's 'Het VGT-Journaal', '1001 Gebaren' en 'Professor Doof & (S)Tom' besproken en geëvalueerd worden en waar er suggesties uitgewisseld kan worden zodat we de kwaliteit van onze programma's kunnen verbeteren in 2013. Het gaat door op 27 november om 19u bij Fevlado vzw, strokkaai 38, 9000 Gent. (<https://www.facebook.com/#!/Deafcinema?fref=ts>, geraadpleegd op 4 mei 2013).

Op de website van de VRT staat er naar aanleiding van de beheersovereenkomst 2012-2016 (De Meulder e.a., 2011) een filmpje dat dateert uit 2011 waarin enkele doven hun mening geven over de afwezigheid van gebarentaal (en ondertitels) op de Vlaamse televisie tot dan toe en de vraag naar verandering op dat vlak (<http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/videozone/archief/redactietips/2.14731/1.979980>, geraadpleegd op 04 mei 2013).

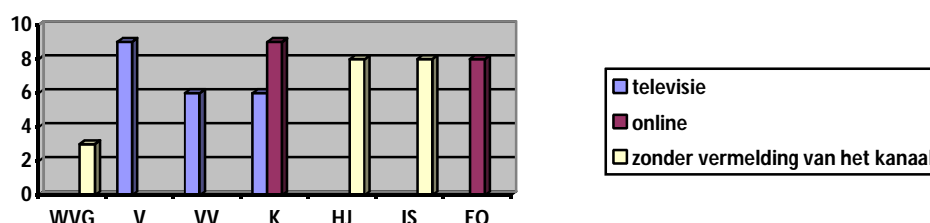
Tot slot gaan De Meulder en Heyerick (in druk) dieper in op de feedback van dove mensen die de VRT kreeg na afloop van de testweek in 2011 in het kader van het diversiteitsproject VGT op de VRT. Eerst moet gezegd dat de hoeveelheid feedback van dove kijkers beperkt was en niet altijd diepgaand. Vervolgens viel het op dat enkelen stelden dat een vertolking naar VGT op televisie – al was ze dan wat minder goed – beter is dan helemaal geen vertolking. Neves (2007, pp. 15) zegt daarover het volgende: 'The 'better than nothing' attitude may be responsible for much of the poor quality that characterizes many accessibility services on offer. Viewers do not voice their needs and instead tend to accommodate to what they are given.' De Meulder en Heyerick gingen ook op zoek naar oorzaken die de reacties van d/Dove kijkers op de testweek mogelijk hebben beïnvloed. Ze vermelden onder andere de sterke invloed van het oralisme dat tientallen jaren een norm was in

Vlaanderen, de hoge verwerkingslast bij het bekijken van bijvoorbeeld een veertig minuten durende vertolking van *Het Journaal* naar VGT, technische en praktische beperkingen bij de voorbereiding en verwezenlijking van een opname, de focus op het eigenlijke concept ‘toegankelijkheidsmedia’ in tegenstelling tot gemeenschapsmedia – waarnaar binnen de Vlaamse Dovengemeenschap toch wel de voorkeur lijkt uit te gaan, de voordelen die enigszins worden toegeschreven aan het verwerken van gesproken taal en de geschreven vorm ervan in het licht van de dominantie van een horende wereld waarin d/Doven dagelijks moeten leven en de vorm van gebarentaalgebruik bij de vertolkingen (De Meulder & Heyerick, in druk).

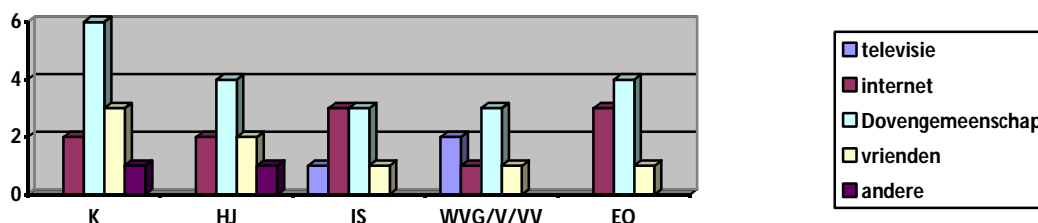
3.2.3.2. OP BASIS VAN DE ENQUÊTE IN VLAANDEREN

Net zoals dat voor de enquêtes uit Finland werd gedaan, zal hier ingegaan worden op de resultaten van de enquête gehouden in Vlaanderen. Hieronder volgen twee tabellen die de mate waarin de tien Vlaamse respondenten op de hoogte zijn van de bestaande projecten weergeven (zie tabel 6) en de voornaamste manieren waarop de respondenten daarmee in contact kwamen voorstellen (zie tabel 7). Voor Vlaanderen gaat het om de volgende projecten: Een wereld van gebaren (WVG), Volt (V), Vlaanderen Vakantieland (VV), Karrewiet (K), Het Journaal (HJ), De intrede van de Sint (IS) en Eyeopener (EO).

Tabel 6: Mate waarin respondenten Vlaanderen op de hoogte zijn van bestaande projecten

Tabel 7: voornaamste manieren waarop respondenten in contact kwamen met projecten

Ook het kijkgedrag van de Vlaamse respondenten werd belicht. Naar de vertolking van *Karrewiet* wordt door zeven respondenten soms gekeken, door de andere drie nooit. De vraag naar het kanaal waarvan daarbij gebruikt wordt gemaakt, verdeelt de respondenten. Drie ervan kiezen eerder voor het Internet, waar drie anderen eerder via de televisie kijken. Het kijkgedrag voor *Het Journaal* is enorm gevarieerd gaande van vaak tot nooit. Er heerst bij de respondenten een grote ontevredenheid over de beperkte mogelijkheden om de vertolking ervan rechtstreeks op de televisie te zien. Doven blijken nog steeds te moeten wijken voor een horende norm, zegt een respondent. De meesten zien en gebruiken daarom het online platform, maar slechts als een noodzakelijk kwaad. Voor *De intrede van de Sint* verschilt het kijkgedrag minder. Slechts drie respondenten zagen er nog geen enkele uitzending van. Vervolgens zijn er de tijdelijke/eenmalige projecten. Naar *Een wereld van gebaren*, de aflevering van *Volt* en de aflevering van *Vlaanderen Vakantieland* keken respectievelijk twee, zeven en vier respondenten. Daarbij dient opgemerkt te worden dat vier respondenten slechts 18 tot 25 jaar oud zijn en dat *Een wereld van gebaren* al meer dan 15 jaar geleden werd uitgezonden op de

televisie. Bij de interpretatie van het kijkgedrag voor die drie eenmalige projecten moet daarmee rekening gehouden worden. Eyeopener, tot slot, werd al door acht respondenten af en toe tot vaak bezocht.

Qua kennis over de bron vanwaar projecten met gebarentaal uitgaan, lijkt er soms een beetje verwarring te bestaan onder de respondenten. Slechts enkele respondenten vermelden duidelijk Fevlado als een belangrijke speler bij het ontstaan van de vertolking van *Karrewiet* en *Het Journaal*. Eén respondent zegt het erg duidelijk te vinden dat horende tolken mee instaan voor de realisatie van de vertolking bij *Het Journaal*. '[H]orende tolken' wordt ook eenmaal als oorsprong genoemd voor de ontwikkeling van de vertolking bij *De intrede van de Sint*. Enkele vragen verder specificieert de betrokken respondent dat antwoord tot de vzw SignUp. In het algemeen echter weten weinig respondenten van wie of vanwaar toegankelijkheidsmedia in Vlaanderen uitgaan. Bij het gemeenschapsmedium Eyeopener valt op dat twee respondenten de initiatiefnemers Jorn Rijckaert en Thomas Eeman bij naam noemen.

Bij de tien respondenten uit Vlaanderen werd tot slot gepeild naar hun mening over de verschillende gebarentaalprogramma's die beschikbaar zijn in Vlaanderen. De meningen over de projecten met gebarentaal zijn verscheiden. Buiten twee respondenten die algemeen gezien een (sterke) voorkeur hebben voor ondertiteling in plaats van een ('kwalitatief mindere') vertolking naar gebarentaal, zijn anderen vrij tevreden over het concept. Wat *Karrewiet* betreft, vinden ze het goed dat er aandacht uitgaat naar dove kinderen en dat de dove tolk via een natuurlijke vorm van VGT als een rolmodel kan dienen. Bovendien creëert een dove tolk een gevoel van 'Deafhood'⁴. Opmerkingen over het project gaan van een gebrek aan professionele training voor dove tolken, over een 'opbouw van de nieuwsitems' die 'niet volgens het systeem van VGT' is en een 'verkeerde grammatica', tot de (te) grote aanwezigheid van gebarentaalvarianten en een (te) snelle gebarentaalproductie. Ook de vertolking van *Het Journaal* zou volgens een respondent te snel gaan om alles te kunnen volgen, maar er wordt wel door twee respondenten gevonden dat het project nuttig is omdat het nieuwe gebaren aanleert. Anderen zouden liever een dove tolk zien bij *Het Journaal* van 19:00u of op zijn minst meer professionaliteit bij de tolken VGT ervaren. Er is een respondent die zegt niet naar toegankelijkheidsmedia te kijken, zolang de tolken horend zijn of het initiatief van horenden afkomstig is. Vervolgens werd de vertolking van *De intrede van de Sint* van naderbij besproken. Vrij unaniem melden de respondenten dat ze liever (dove) tolken zouden zien bij de live-uitzending, in plaats van enkel (horende) tolken tijdens de herhaling enkele dagen later. Bovendien zou het initiatief volgens een respondent beter opgevolgd worden door doven dan door de vzw SignUp. Wel wordt het project goed bevonden, omdat het dove kinderen aanspreekt. Dat vervolgens enkel de bindingsteksten van Saartje Vandendriessche in *Vlaanderen Vakantieland* getolkt werden en niet de hele aflevering, wordt erg jammer gevonden, net zoals de korte lengte en het beperkte in beeld zijn van de tolk bij de aflevering van *Volt*. De manier waarop de gebarentaligen bij alle projecten van de VRT in beeld worden gebracht, vinden zeven respondenten goed. Een argument van een tegenstander luidt als volgt: '[I]k heb liever [een] eigen [dove] reporter in VGT dan [een tolk die] schuin [op het scherm staat. Het is ook] echt niet zo aangenaam om te kijken.'

Algemeen gezien zijn de respondenten het er niet mee eens dat zo weinig projecten via de televisie beschikbaar worden gesteld. Een van de vermelde nadelen is het ontspanningsgevoel dat bij het televisiekijken hoger ligt dan bij het uithalen van een laptop en naar een computerscherm kijken. Ook zou de beeldkwaliteit via het Internet niet altijd even goed zijn. Het internet is wel handig als kanaal voor doven die in het buitenland zitten. De respondenten vinden het echter jammer dat er door de verscheidenheid in kanalen van enkele projecten twee 'versies' zijn, een off- en een online versie. De redenen voor een stijgend gebruik van het internet als kanaal, die door de respondenten worden aangegeven, hebben betrekking op het financiële en op een gemakkelijksaspect. Twee respondenten merken op dat de VRT zo ook zijn eigen beeldvorming op de televisie tracht te beschermen tegen 'schermvervuiling' of 'beeldvervuiling' door tolken VGT voornamelijk online beschikbaar te stellen. Verder zou een grotere aanwezigheid van gebarentaal op de televisie volgens

de respondenten zowel gebarentaligen als niet-gebarentaligen bewuster kunnen maken van het probleem dat doven en slechthorenden nog vaak het recht tot informatie via de televisie onthouden wordt. Ook zou het de algemene houding tegenover VGT en de Dovengemeenschap kunnen veranderen. Een enkele respondent meldt dat toegankelijkheidsmedia gewoon niet werken en het verkeerde beeld over doven de wereld insturen – met name het beeld van doven als gehandicapten die door horende tolken geholpen moeten worden. Sommigen spreken van een sterke wens voor dove tolken in tegenstelling tot horende tolken. Er is ook een grote vraag naar gemeenschapsmedia op de televisie, waaronder een eigen Dovenprogramma en/of kanaal wordt verstaan. Bovendien beweert één van de respondenten dat er reeds voldoende kanaalruimte beschikbaar is voor een Dovenkanaal.

Volgens drie respondenten geeft de VRT genoeg aandacht aan toegankelijkheidsmedia. Vijf respondenten vinden dat niet. De aandacht die uitgaat naar Dove thema's is voor drie respondenten voldoende, maar voor evenveel respondenten onvoldoende. Met betrekking tot de laatste kwestie meldt een van de respondenten het volgende: '[De h]orende wereld moet niet alle info van [de] dove wereld krijgen, [... m]aar [de] dove wereld moet wel alle info van [de] dove wereld kunnen krijgen.' Dan zijn er de manieren waarop programma's toegankelijk worden gemaakt bij de VRT, wat uiteenlopende meningen uitlokt. Sommigen vinden de combinatie van een voice-over, ondertitels en VGT goed en zien er de voordelen van in voor zowel de dove als de horende gemeenschap, anderen menen dat een voice-over discriminerend is. 'Buitenlandse gesproken talen worden toch [ook] niet [voorzien] van een Vlaamse voice-over? Dus waarom wel bij VGT?'

Iedereen is het echter wel eens over het feit dat er in het algemeen nog verbetering mogelijk is. In de toekomst zouden bijvoorbeeld ook (educatieve) kinder- en sportprogramma's getolkt kunnen worden naar VGT. De vraag naar een algemene mening over VGT op de VRT leidt uiteindelijk bij zes respondenten tot het antwoord dat er te weinig aandacht voor is. Dat zeggen zes respondenten. Telkens twee mensen vinden dat er voldoende of te veel aandacht naar uitgaat. Die resultaten kunnen doorgetrokken worden naar het feit dat het aanbod in VGT op de televisie en op het internet breed genoeg is voor respectievelijk drie en vier respondenten. Het merendeel vindt het overigens belangrijk dat Doven inspraak hebben in het proces. Ook wordt aangehaald dat de Vlaamse politiek meer breeddenkend zou moeten zijn in hun 'kijk op de Dovengemeenschap'.

Een heel ander resultaat valt op bij de meningen over Eyeopener. Haast unaniem zijn de reacties over het initiatief zeer positief en liggen ze volledig in de lijn van een wens voor (meer) gemeenschapsmedia bij de respondenten. Eyeopener is voor alle respondenten een meerwaarde. Het gebarentaalgebruik en de manier waarop gebarentaligen in beeld worden gebracht, zijn duidelijk en aangenaam (cf. 'leuk dat er geen tolk nodig is'), de thema's en het programma-aanbod zijn interessant en de Dove, culturele invalshoek wordt door iedereen toegejuicht. Ook de dubbele toegankelijkheid voor zowel doven als horenden wordt goed bevonden. Horenden kunnen zo immers zien dat Doven er volledig voor gaan, meldt een respondent. Het enige jammere blijkt dat de hoeveelheid afleveringen momenteel beperkt is en dat de programma's van Eyeopener niet op de televisie te zien zijn. Een van de respondenten, tot slot, sluit passend af: 'Dat we doof of slechthorend zijn, wil niet zeggen dat we minderwaardig zijn, we hebben evenveel recht om op gelijke niveau te staan als de horenden. Ze hebben geen enkele reden om ons te negeren!'

3.2.4. KNELPUNTEN

Reeds bij *Een wereld van gebaren* in de jaren 90 werden enkele knelpunten geformuleerd. Myriam Vermeerbergen (persoonlijke communicatie, 2013) wijst op het feit dat zij binnen de productieploeg de enige was die VGT kent. Daardoor was zij voor vele dingen alleen verantwoordelijk en traden er soms communicatieve moeilijkheden op. Vervolgens beschikte de ploeg voor de verwezenlijking van het project over beperkte financiële middelen. Of de interviews uitsluitend in het Nederlands, of in het Nederlands en in VGT in combinatie met een tolk, moesten worden gevoerd, was net als de cameravoering van het programma, en de aanwezigheid van ondertiteling versus VGT-vertolking een

punt van discussie. Daarbovenop kwam een verschil in de houding tegenover en aandacht voor het Dove publiek van enerzijds de producer en de regisseur en anderzijds Myriam Vermeerbergen zelf.

Bij de VRT is er minder sprake van technische problemen dan van problemen bij het tolken (Rijckaert, persoonlijke communicatie, 2013). Op technisch vlak bestaat er voor elke moeilijkheid die optreedt een noodscenario dat kan worden toegepast. Enkel in het begin van het project VGT op de VRT waren er enkele technische problemen met betrekking tot de beschikbaarheidsstelling van de vertolking naar VGT via Video On Demand, i.e. de zogenaamde 'rode knop'-dienst van Telenet Digital TV en Belgacom TV (Rijckaert, persoonlijke communicatie, 2013).

Maar de voornaamste problemen bij de VRT treden dus bij het tolkproces op. Zo staat de inhoud van *Het Journaal* nooit volledig op voorhand vast wat implicaties heeft voor de manier waarop de tolken zich voorbereiden en te werk gaan om zo volledig en juist mogelijk te tolken (Rijckaert, persoonlijke communicatie, 2013). Vervolgens is het probleem van hiaten in het gebarentaallexicon dat in Finland geldt, ook in Vlaanderen van toepassing. Zoekend naar oplossingen daarvoor, gaan de tolken die bij VRT werkzaam zijn te rade bij het Vlaamse Gebarentaalcentrum (Rijckaert en Vermeerbergen, persoonlijke communicatie, 2013). Die vzw houdt zich bezig met de linguïstische kant van VGT en fungeert daarom als schakel tussen de VRT en de Vlaamse Dovengemeenschap in de vorm van een hiatenproject (Carolien Doggen, persoonlijke communicatie, 2013). Tot slot beschrijven De Keyzer en Primusz deze knelpunten bij het tolkproces van *Het Journaal* waarvan enkele ook al vermeld werden door Steiner (1998, pp. 110) en De Meulder & Heyerick (in druk):

- *Het tempo [...] ligt zeer hoog en gaat aanhoudend voort gedurende 40 minuten.*
- *De voorbereiding [...] is dagelijks maar voor ongeveer 70% klaar. Het overige percentage kan dus niet voorbereid worden en moet rechtstreeks live getolkt worden via auditieve of visuele input.*
- *Er worden zeer veel verschillende thema's aangekaart per aflevering.*
- *Het gebruikte lexicon [...] is niet altijd gemakkelijk te vertalen. Er bestaat niet voor elke term een equivalent in VGT.*
- *Er worden heel veel personen of steden genoemd [...] die nog geen naamgebaar hebben. Dit zorgt ervoor dat de tolken heel veel moeten vingerspellen. Vingerspellen vraagt tijd.*
- *Binnen het journaal worden heel veel (complexe) cijfers genoemd.*
- *Het Journaal bestaat uit verschillende fragmenten, waarbij een nieuwsanker, reporter en reportages zich afwisselen, soms in interactie met elkaar.*
- *De tolk krijgt geen directe feedback van het dove publiek.*
- *De tolk moet leren omgaan met [...] technische aspecten binnen het medialandschap.*

(De Keyzer en Primusz, 2013, pp. 25-26)

Een ander knelpunt bij de vertolking van *Het Journaal* schuilt in de gehoorstoestand van de tolk. Momenteel werkt de VRT met horende tolken, terwijl Fevlado oorspronkelijk geopperd had om een horende tolk als relay in te schakelen om de gesproken taal om te zetten in een visueel-manuele modaliteit voor een dove tolk die de informatie dan op zijn/haar beurt in VGT zou kunnen omzetten. De dove tolk zou dan als enige in beeld te zien zijn voor de kijkers (De Meulder & Heyerick, in druk en De Meulder, persoonlijke communicatie, 2013). De VRT is echter niet ingegaan op Fevlado's voorstel omdat het niet realiseerbaar zou zijn wegens technische en financiële beperkingen: een relay tolk zou te duur zijn en te veel vertraging veroorzaken op de doelttekst. De Meulder (persoonlijke communicatie, 2013) stemt in met het financiële aspect, maar gaat niet mee in de idee dat een relay tolk resulteert in een vertraagde doelttekst. Tijdens de testweek in 2011 is er met een relay tolk

geëxperimenteerd, maar dat liep mis omdat de relay tolk en de dove tolk niet op elkaar waren afgestemd, wat uiteraard wel belangrijk is voor een vlot tolkproces.

De Meulder (persoonlijke communicatie, 2013) vermeldt ook een afwezigheid van inspraak van de dovengemeenschap bij het selecteren van de tolken. Die selectie wordt in de eerste plaats gedaan door de verschillende tolkenopleidingen, waarna de VRT een verdere selectie maakt. Dove kijkers hebben met andere woorden geen inspraak in welke tolken er voor hen zullen optreden bij projecten op de televisie.

Ter besluit halen De Meulder en Heyerick (in druk) nog enkele problemen aan die optraden bij de evaluatie van de testweek op de VRT in september 2011. Op de online vragenlijst aangeboden door de VRT konden Doven ten eerste enkel in het Nederlands antwoorden. Fevlado wilde als alternatief live gesprekken met Dove mensen op poten zetten en filmen, maar dat ging niet door wegens gebrek aan geld en tijd. Ten tweede zijn niet alle Doven even bereid om een (negatieve) mening op de Facebookpagina 'Evaluatie: VGT bij het Journaal en Karrewiet' te plaatsen, omdat ook horende tolken die ze nodig hebben in hun dagelijkse leven toegang hebben tot de pagina. Vele Doven blijken schrik te hebben voor eventuele tegenreacties van die tolken.

Carolien Doggen (persoonlijke communicatie, 2013) sluit af met enkele knelpunten bij de ontwikkeling van het gemeenschapsmedium Eyeopener. Allereerst werkt Eyeopener uitsluitend met vrijwilligers wat een regelmaat in de publicatie van uitzendingen bemoeilijkt. Vervolgens hebben de medewerkers van Eyeopener de studio's voor de verschillende programma's zelf moeten maken in een leegstaand lokaal dat hen werd geschonken door Fevlado. Voor die schenking hadden ze geen eigen studio's. Ten derde kreeg de productie slechts eenmalig subsidies van de Vlaamse overheid. Op technisch vlak wordt er volop gewerkt aan een tijd gerelateerd probleem dat zich in het begin van het project voordeed. Toen volgden de stappen binnen de publicatie van een aflevering elkaar zo op: opnames, montage, ondertiteling en tot slot publicatie. Omdat de ondertiteling veel tijd vraagt, konden uitzendingen pas na lange tijd beschikbaar worden gesteld. Momenteel is er het idee om elke aflevering al zonder ondertiteling op de website te publiceren zodat het publiek ze al in VGT kan bekijken. Zo heeft de productie de kans om de ondertiteling in alle rust te vervolledigen, waarna elke aflevering zonder ondertiteling dan vervangen kan worden door dezelfde aflevering met ondertiteling.

3.2.5. EEN BLIK OP DE TOEKOMST

Rijckaert (persoonlijke communicatie, 2013) meldde dat er voorlopig geen nieuwe plannen zijn wat de toekomst van projecten in het kader van VGT op de VRT betreft. De redactie van Visual Box denkt echter wel al actief na over de toekomst. Zij zouden ooit graag met een productiehuis van een Vlaamse televisieomroep in zee gaan om het programma-aanbod van Eyeopener te kunnen uitzenden op de televisie en zo een aanzienlijk groter publiek te bereiken (Carolien Doggen, persoonlijke communicatie, 2013).

4. DISCUSSIE

4.1. HOOFDBEVINDINGEN

Deze uiteenzetting belichtte de ontwikkeling en aanwezigheid van gebarentaal op de televisie in Finland en Vlaanderen. Belangrijke aspecten die onderzocht werden, waren de verschillende projecten die in de beide taalgebieden worden aangeboden in gebarentaal met het voorname onderscheid tussen toegankelijkheids- en gemeenschapsmedia. Ook knelpunten van de besproken projecten en de mening van een twintigtal doven over het onderwerp werden van naderbij bekeken. Theorie en praktijk in het kader van mediatoegankelijkheid blijken elkaar tot op zekere hoogte aan te vullen, maar vertegenwoordigers van mediatoegankelijkheid in Finland en Vlaanderen kunnen zeker ook van elkaar leren. Ze vullen elkaar aan, maar verschillen evenzeer en kunnen vanuit die

verscheidenheid mogelijk een blik werpen op de toekomst. Vanuit dat gedachtengoed wordt hieronder een vergelijking gemaakt tussen Finland en Vlaanderen, waarna getracht wordt theorie en praktijk – oftewel voorafgaande studies en de beschrijvingen in dit onderzoek – met elkaar te verbinden.

4.2. VERGELIJKING VAN DE SITUATIE IN FINLAND EN VLAANDEREN

Allereerst kan opgemerkt worden dat in beide taalgebieden relatief dezelfde soorten programma's toegankelijk of oorspronkelijk worden gemaakt in gebarentaal. Het gaat meestal om actualiteitsprogramma's of human interest programma's. Buiten *Professor Doof & (S)tom* aangeboden door Eyeopener in Vlaanderen, behoren de meeste kinderprogramma's bijvoorbeeld noch in Finland, noch in Vlaanderen, tot de voornaamste groep van programma's die gekozen wordt om in gebarentaal om te zetten. Meer specifiek lijken enkele programmaconcepten in Finland en Vlaanderen op verschillende vlakken overeen te komen. Dat is het geval voor het wekelijkse magazine op YLE en *Het VGT-journaal* van Eyeopener, en het algemene concept van Netti-TV in Finland en van Eyeopener in Vlaanderen. Wat het eerste paar betreft gaat het telkens om programma's waarin het woord gevoerd wordt door gebarentaligen en waarin thema's uit de Dove wereld aan bod komen. Het laatste paar zijn beide gemeenschapsmedia die online beschikbaar worden gesteld. Beide projecten kregen financiële steun voor de realisatie van hun doelstellingen en ook de vier pijlers van elk medium komen opvallend overeen. Vergelijk de vier kanalen van Netti-TV (programma's voor kinderen en jongeren, actualiteit, diverse thema's en korte reportages) met de vier programma's van Eyeopener (*Professor Doof & (S)tom*, *Het VGT-Journaal*, *1001 gebaren* en *Ongehoord!*). Uiteraard gaat het nooit exact om hetzelfde, maar beide media gaan uit van dezelfde inhoudelijke basis. Een volgende gelijkenis is het feit dat zowel voor Netti-TV als Eyeopener een eigen studio en kennis van zaken worden gebruikt en dat ze beide voortkomen uit de Dovengemeenschap – Netti-TV wordt geproduceerd door de Finse Dovengemeenschap zelf terwijl Eyeopener als project voortgestuwd wordt met de steun van de Vlaamse Dovengemeenschap. Een verschil is het volgende: waar de programma's van Netti-TV enkel in gebarentaal worden aangeboden, worden de programma's van Eyeopener ook voorzien van ondertiteling. Dat houdt verband met de beoogde doelgroep. Netti-TV focust vooral op Dove kijkers, daar waar Eyeopener zowel Dove als horende mensen wil aanspreken. Vervolgens verschilt ook de motivatie voor het ontstaan van de projecten. Netti-TV werd ontwikkeld om doven een regelmatigere en snellere toegang te geven tot informatie via gebarentaal, maar Eyeopener is er vooral gekomen uit de voorliefde voor Deaf Cinema van de stichters van Visual Box en om aan te tonen dat dove gebarentaligen even goed als horenden in staat zijn om Dove media te maken.

Een vergelijking kan ook gemaakt worden tussen Saarinens eerste educatieve programma op YLE in Finland tijdens de tweede helft van de vorige eeuw 'waarin de kijker gedurende 20 afleveringen werd ingewijd in de wereld van gebarentaal' (cf. supra) en *Een wereld van gebaren* op de toenmalige BRTN in Vlaanderen. Beide concepten werden geleid door horende mensen, respectievelijk Vesa Saarinen en Myriam Vermeerbergen, die elk op hun eigen wijze in aanraking kwamen met gebarentaal en Dovencultuur. Bovendien was het doel van elk project bijna volledig hetzelfde: mensen informeren over d/Doof zijn en gebarentaal met het oog op een positieve verandering in de visie en de benadering van horende mensen naar doven en slechthorenden toe. De vergelijking kan verder getrokken worden naar de beschrijving van de knelpunten. Zowel Saarinen als Vermeerbergen droegen zelf veel verantwoordelijkheden bij elk project waarvan ze beiden aan de wieg stonden, wegens een beperkte kennis van gebarentaal van de andere medewerkers. Ze moesten binnen hun werkploeg ook allebei trachten om te gaan met een verschil in mentaliteit tegenover gebarentaal en Dovencultuur. Andere overeenkomstige knelpunten waren de beperkte financiële middelen en de vorm van gebarentaalgebruik in hun programma's.

Vervolgens vallen er enkele opvallende verschillen te bemerken tussen Finse en Vlaamse projecten waarbij tolken aan te pas komen, qua praktische zaken voor de realisaties van die projecten. Een eerste verschil is de plaats van de gebarentaaltolk op het scherm. In Vlaanderen verschijnen tolken, bv. bij *De week van Karrewiet*, steeds volledig tot aan de heupen naast een schuin beeld van het

oorspronkelijke programma. De VRT koos voor die manier omdat die voor het begrip van de gebarentaal het beste zou zijn. In Finland echter krijgt een tolk FinSL slechts de ruimte van een kleine kader aan de rechteronderkant van het scherm. Kati Lakner (persoonlijke communicatie, 2012) merkt daarbij op dat het voor de vertolking van het parlementaire debat oorspronkelijk een mogelijkheid was om tolken volledig in beeld te brengen. Die idee werd helaas afgekeurd door YLE omdat de tolk niet het voornaamste van de uitzending is, in tegenstelling tot de beelden uit het Finse parlement. Een ander verschil op vlak van de aanwezigheid van tolken op de televisie is dat een tolk in Finland wordt aangekondigd door middel van een informatieve banner onderaan het scherm waarop de naam en de functie van de tolk staan (zie figuur 1 op p. 18 van dit onderzoek voor een illustratie daarvan). In Vlaanderen echter wordt de tolk niet aangekondigd. In *Het Journaal* van 19:00u bijvoorbeeld ontbreekt de vermelding van de naam van de tolk bij aanvang van de uitzending. De manier waarop tolken op televisie in Finland en Vlaanderen gekleed moeten zijn, lijkt ook te verschillen. Beide televisieomroepen geven de voorkeur aan sobere en effen kledij, maar de invulling is telkens anders. Zo is in Finland bij het parlementaire debat donkergekleurde kledij voor de tolken verplicht. In Vlaanderen verschijnen tolken echter ook met anders gekleurde kledij op het scherm zoals groen en rood. Tot slot is de werkdruk voor tolken in beide taalgebieden verschillend. Bij het Finse parlementaire debat dat ca. 55 minuten duurt, wisselen twee horende tolken elkaar af. Daarentegen wordt er voor het ca. 40 minuten durende Journaal van 19:00u in Vlaanderen slechts één tolk ingeschakeld.

Een algemeen punt van gelijkenis omvat de knelpunten. Zowel in Finland als in Vlaanderen zijn er bij toegankelijkheidsmedia problemen met het lexicon. Wat verschilt is de manier waarop daarmee wordt omgegaan. Daar waar de Finse televisieomroep geen contact onderhoudt met een gespecialiseerd panel voor lexicale problemen, doet de Vlaamse omroep dat in zekere zin wel in haar communicatie met het VGTC. Verschillende gelijkenissen kunnen dan weer aangetroffen worden tussen de opsomming van knelpunten bij het journaaltolken in Vlaanderen (De Keyzer & Primusz, 2013, pp. 25-26), en de knelpunten bij de verwezenlijking van de vertolking van het Finse parlementaire debat (Kilpeläinen en Lakner, persoonlijke communicatie, 2012).

In tegenstelling tot de situatie in Vlaanderen waar Fevlado met steun van de openbare omroep in 2011 eenmalig een training organiseerde voor toekomstige dove televisietolken, voorziet YLE in Finland geen gelijkaardige training voor haar tolken en zal dat in de toekomst ook niet gebeuren (Kilpeläinen, persoonlijke communicatie, 2013). Dat komt omdat de diensten waarbij YLE tolken rekruteert, zelf instaan voor de kwaliteit en de training van hun werknemers. Met andere woorden, dove tolken in Vlaanderen zijn geen opgeleide, gediplomeerde tolken, daar waar horende tolken in Vlaanderen en Finland dat wel zijn. Opvallend daarbij is dat enkele medewerkers van de Finse televisieomroep opperen dat Finland in dat opzicht nog kan leren van de VRT (Kilpeläinen en Lakner, persoonlijke communicatie, 2013). Bovendien wordt er gesteld dat YLE momenteel meer belang hecht aan financiële dan aan kwalitatieve aangelegenheden wat de ontwikkeling van projecten met gebarentaal betreft. Want zoals Ilkka Kilpeläinen (persoonlijke communicatie, 2013) opmerkt, zouden net zulke trainingen, aangeboden door de televisieomroep zelf, kunnen bijdragen tot een hogere kwaliteit van de vertolking. De Meulder et al. (2010, pp. 8) vullen aan door te melden dat 'huidige tolkopleidingen [in Vlaanderen, die momenteel enkel beschikbaar zijn voor horenden] geen voorbereiding [aanbieden] op tolken/presenteren voor televisie of andere visuele media'. Neves wijst daarbij op het voordeel van zulke trainingen: 'sign language interpreters would also benefit from specific training in interpreting within the audiovisual and television context' (Neves, 2007, pp. 18).

Ook de selectiemethode voor tolken is in beide taalgebieden anders. In Finland worden tolken voor het parlementaire debat geselecteerd vanuit een financieel gerichte motivatie, terwijl er in Vlaanderen bij de selectie meer wordt gekeken naar de bekwaamheid en het voorkomen van een tolk. De gehoortoestand van de tolk is tevens een discussiepunt in Vlaanderen, waar dat in Finland niet zozeer het geval is. Dat laatste bleek ook uit de resultaten van de enquêtes. In Vlaanderen leeft de discussie over toegankelijkheids- versus gemeenschapsmedia enerzijds en horende versus dove tolken

anderzijds enorm sterk. In Finland is daarvan veel minder sprake, wat wellicht te verklaren is aan de hand van het feit dat doven in Finland reeds meer dove gebarentaligen op de televisie en online te zien krijgen. De nood aan zo'n discussie is er bijgevolg minder groot. Wat wel overeenkomt in beide enquêtes is een uitermate uitbundig positivisme bij de respondenten met betrekking tot de gemeenschapsmedia in Finland en Vlaanderen, met name Netti-TV en Eyeopener. Op vlak van die gemeenschapsmedia, tot slot, valt op dat in Vlaanderen voornamelijk een wens leeft voor meer gebarentaalprogramma's voor en door doven op de televisie, daar waar Finse respondenten de wens uitdrukken om algemeen meer projecten met gebarentaal online ter beschikking te hebben. Daarmee bedoelen ze zowel projecten vanuit YLE als gemeenschapsmedia. Dat wil uiteraard niet zeggen dat de Finse respondenten geen voordelen zien van de televisie als communicatiekanaal. In beide respondentengroepen werd over eventuele voor- en nadelen van de gebruikte communicatiekanalen immers actief nagedacht.

Betreffende het gebruik van verschillende communicatiekanalen voor de uitzending van de hierboven besproken projecten met gebarentaal kan een vergelijkende tabel worden opgesteld voor Finland en Vlaanderen (zie tabel 8). Daaruit blijkt dat voor eenmalige projecten vaker geopteerd wordt voor de televisie als kanaal, terwijl permanente projecten meer en meer hun vaste stek vinden op het internet. Voor *Een wereld van gebaren* en het sporadisch voorkomen van doven in een serie of spelprogramma in Vlaanderen kan dat verklaard worden door de tijd waarin ze gemaakt werden. In de jaren 90 en tijdens de eerste jaren van het nieuwe millennium was internettelevisie nog niet zo gebruikelijk.

Tabel 8: Kwantitatieve vergelijking van de gebruikte communicatiekanalen in Finland en Vlaanderen

	PROJECT	TELEVISIE	DIGITALE TV	ONLINE
Finland	* Yle Uutiset Viittomakielellä	x		x
	* Viikko Viitottuna	x		x
	* Eduskunnan Kyselytunti	x		x
	** commentaar bij sportevenementen			x
	* maandelijkse interviews			x
	* korte nieuwsflashes in FinSL			x
	* <i>Netti-TV</i>			x
Vlaanderen	** Een wereld van gebaren	x		
	** sporadisch voorkomen van doven in een serie of spelprogramma waarin VGT op die manier aan te pas komt	x		
	** omroep op één in VGT	x		
	** Volt	x		
	** Vlaanderen Vakantieland	x		
	* De week van Karrewiet	x		x
	* Karrewiet		x	x
	* Het Journaal van 19:00u		x	x
	** Het Gentse Feesten Magazine	x		
	* De Intrede van de Sint in Antwerpen	x		
* <i>Eyeopener</i>			x	
Totaal	* Permanente projecten	5	2	10
	** Eenmalige projecten	6	0	1

Opmerking: De *cursief* gedrukte projecten zijn vormen van gemeenschapsmedia, de andere van toegankelijkheidsmedia.

4.3. SITUERING VAN DE RESULTATEN BINNEN DE CONTEXT VAN HET ONDERZOEK

Deze vergelijkende studie over gebarentaal op de televisie in Finland en Vlaanderen heeft veel raakvlakken met voorafgaand onderzoek rond dezelfde materie. Zo vormen de verschillende knelpunten een opvallend punt van gelijkenis tussen andere studies en deze. Neves (2007, pp. 18) en Steiner (1998, pp. 131) kaarten bijvoorbeeld het probleem aan van de manier waarop een tolk in beeld wordt gebracht. Vanuit hetzelfde gedachtengoed uitgewerkt door Neves – het belang van esthetiek en gemak voor het merendeel van de kijkers, i.e. horende mensen – werd bij YLE in Finland geopteerd voor een klein vierkant rechts onderaan het scherm waarin de tolk van het parlementaire debat te zien is. Bij de VRT daarentegen werd ervoor gekozen tolken tot aan de heupen in beeld te brengen vanuit de idee dat Dove kijkers de gebarentaal zo het best kunnen waarnemen. Naast de eventuele beperking van zo'n box waarin de tolk verschijnt op het scherm, vermelden Neves (2007, pp. 6) en Ball (2011, pp. 796) nog andere knelpunten waarbij een medium mogelijke beperkingen oplegt aan het gebarentaalgebruik, waaronder tijdsdruk, 'logistieke moeilijkheden' en beperkte financiële mogelijkheden. Zulke beperkingen werden ook zichtbaar in dit onderzoek. Dat is ook het geval voor het probleem van mogelijke vertraging die de doelttekst kan oplopen, wat het begrip ervan kan beïnvloeden. Steiner (1998, pp. 130) schrijft dit: '[...] because of the lag time in live interpretation, the pictures and signing often created a mismatch or dissonance. This mismatch proved to be an obstacle to accurate comprehension.' Dat kan naadloos worden verbonden met de problemen die optraden in Vlaanderen tijdens de testweek, toen een relaytolk werd ingeschakeld voor de vertolking van Het Journaal. Omdat er daardoor vertraging zou zitten op de gebarentaaltekst, was een van de oorzaken waarom er beslist werd om niet op die idee van een relaytolk voort te bouwen.

Verder is dit onderzoek een bevestiging van wat Neves stelt over de potentiële ontoegankelijkheid van mediatoegankelijkheid:

[...] people are not aware that special services are available to them, or that they do not have the equipment or the skills to activate such services [denk maar aan de befaamde rode knop of het internet]. Some viewers, particularly among the elderly, may not have television sets with teletext services, or may not know how to activate the system. (Neves, 2007, pp. 15)

Het ontbreken van een correcte visie op gebarentaal en Dovencultuur bij televisieomroeporganisaties werd in dit onderzoek aangehaald door onder meer Vesa Saarinen voor Finland en Myriam Vermeerbergen voor Vlaanderen. Daarmee bevestigen ze Neves' opmerking over hoe mediatoegankelijkheid nog (te) vaak wordt bestempeld als een last meer dan een kans: '[...] accessibility services are usually seen as a burden [and as a source of additional problems rather than as added value], representing extra costs and making broadcasting less flexible. Most frequently, signing [...] is] imposed on [television companies] by regulations or outside forces', aldus Neves (2007, pp. 16-18).

Ook op vlak van de evaluatie van de verschillende projecten zijn er lijnen van gelijkenis te trekken. Op p. 33 van deze dissertatie staan enkele voorname invloeden op feedback die doven geven op het thema, vermeld door De Meulder en Heyerick. Haast elk aspect kan duidelijk worden teruggevonden in de resultaten van de enquête die door tien Vlaamse Doven werd ingevuld. Denk maar aan een van de respondenten die meende liever ondertiteling te lezen dan gebarentaal te verwerken bij het bekijken van een programma met als grote motivatie de macht der gewoonte en de nood om vaardig te zijn in een gesproken taal binnen een overheersend horende wereld (De Meulder & Heyerick, in druk).

Wat tot nu toe slechts zelden leek terug te komen als waarlijk onderzoeksveld (in tegenstelling tot een onderwerp voor een loutere beschrijving), is de mening van d/Doven over gebarentaal op televisie. In

het kader van dit onderzoek werden vragenlijsten verspreid in de Finse en Vlaamse Dovengemeenschap. Het bevragen van doven over de diensten die voor hen beschikbaar zijn, is iets dat niet regelmatig lijkt terug te komen in ander onderzoek naar mediatoegankelijkheid voor doven en slechthorenden. De manier waarop Doven tot nu toe feedback konden geven aan televisieomroepen fungeerde wel al meermaals als onderzoeksobject. Nauw aansluitend bij en toepasbaar op de reeds bestaande mogelijkheden tot evaluatie die YLE en de VRT bieden aan hun Dove kijkers, stelt Neves het volgende:

[... C]omplaints seldom reach their target, and not many broadcasters have an open channel for people to air their views. The BBC offer[s] viewers the facility to send an e-mail [...] if they have complaints or comments relating to specific programmes. Unfortunately this is in itself ironic because, in order to write a complaint about the lack of access offered to some by subtitles, one must be literate in English (or the language of the territory), but this is the problem for many Deaf people [...]. (Neves, 2007, pp. 17)

Door d/Doven een kans te geven de projecten die voor hen beschikbaar worden gesteld te evalueren, wordt onder meer getracht gehoor te geven aan de inspraak die d/Doven al dan niet hebben in de huidige ontwikkelingen. Zo stelt Cintas dit: 'Deaf people are not able to choose which kind of news items will be included, hearing people are [...] How much change are Deaf people able to make to the source text so that the sign language output is optimally altered for the Deaf audience?' (Cintas, 2007, pp. 75-78). De dingen die Cintas aanhaalt, vinden navolging in de resultaten van de enquêtes. Haast unaniem vinden zowel Finse als Vlaamse Doven het van belang dat ze inspraak zouden hebben in het proces rond mediatoegankelijkheid. Bovendien gingen respondenten in Vlaanderen meermaals in op de 'doofheidsfactor' van gebarentaal op de televisie en liet die blijkbaar meer dan eens te wensen over. Vanuit de ideeën die Cintas vooropstelt, kan ook een lijn getrokken worden naar de wijze van tewerk gaan bij YLE voor de dagelijkse nieuwsuitzending in gebarentaal. Daarbij hebben de Dove nieuwsankers immers de kans om mee te sleutelen aan de inhoud van het programma, wat in Vlaanderen veel minder het geval is.

Via de mogelijkheid voor d/Doven tot het geven van feedback wordt ook getracht rekening te houden met de noden en de (linguïstische) diversiteit van doven en slechthorenden overal ter wereld. Om daaraan tegemoet te komen, is het onder meer belangrijk op een zorgvuldige manier tolken te selecteren. 'De uitzendingen van Eduskunnan Kyselytunti [in Finland] worden elke donderdag [...] live uitgezonden op de televisie. De Finse omroep gebruikt daarvoor professionele tolken van de diensten die de omroep het voordeligste prijskaartje bieden' (cf. p. 19 van dit onderzoek). Die financiële motivatie lijkt in tegenstelling te staan tot wat Steiner (1998, pp. 138) schrijft over de selectie van gebarentaligen om bij de televisie te werken, met name dat ze de taalkundige verscheidenheid binnen een Dovengemeenschap in acht moet nemen: 'Careful consideration should be given to selection of signers with a view to which means of communication will become dominant [in the television projects].' De selectie van tolken en de manier waarop dat gebeurt, doet ook heel wat stof opwaaien bij de deelnemers aan de Nederlandstalige enquête.

Tot slot zijn de resultaten van de enquêtes op zich ook een bevestiging en/of een ontkrachting van voorafgaand onderzoek. Bij de analyse en interpretatie van beide enquêtes was het belangrijk rekening te houden met de diversiteit in de Dovengemeenschap wat betreft gebarentaalvaardig-zijn. Dat dat invloed heeft op het algemene begrip van het gebarentaalgebruik op televisie werd eerder al opgemerkt door Steiner (1998, pp. 102) en Marschark et al. (2004, pp.362). Steiner merkt daarbij op dat het voorkomen van gebarentaal op de televisie wel kan bijdragen tot een beter niveau van gebarentaalvaardigheid bij Dove kijkers, omdat ze zo vaker in contact komen met gebarentaal. Die idee werd ook door sommige respondenten uit Vlaanderen al dan niet expliciet aangehaald als een voordeel van het voorkomen van gebarentaal op de televisie. Vervolgens schrijft Steiner (1998, pp. 124) dat Doven onderling verschillende voorkeuren hebben wat de vorm van een gebarentaal betreft die op de televisie gebruikt wordt. Dat kan gelinkt worden aan de opmerking van een Vlaamse

respondent die sprak over een (te) groot aantal varianten van VGT op de televisie. Een uitgewerkte mening daarover werd niet gegeven. Tot slot is de discussie die in Vlaanderen woedt over het verschil en het effect van Dove versus horende tolken op de televisie allesbehalve nieuw. De meningen die bij de enquête in Vlaanderen naar voren kwamen, kunnen verklaard, beter begrepen en ondersteund worden met wat Steiner en Cintas erover reeds neerschreven. Steiner (1998, pp. 136) meldt namelijk ook het verschil dat bestaat bij het begrip van een dove tolk tegenover een horende tolk, waarvoor de respondenten in dit onderzoek meerdere redenen opgaven. Bovendien benadrukt Steiner (1998, pp. 131) het belang van de autoriteit die een gebarentalige al dan niet uitstraalt. In het geval dat een gebarentalige op televisie door Dove kijkers als een autoriteit wordt ervaren, wordt naar die gebarentalige de voorkeur uitgedragen door de Dovengemeenschap. In de mening van enkele Vlaamse respondenten sippelt door dat dove tolken een veel sterker gevoel van autoriteit opwekken dan hun horende collega's. Dat werd ook reeds verklaard door Cintas (2007, pp. 84): '[The] Deaf community thinks it's important that a Deaf space is created on televised news broadcasts.' Die aanwezigheid van 'Deafhood' wordt door één respondent in het bijzonder aangehaald als enorm belangrijk. Bovendien wordt gemeend dat enkel dove tolken die 'Deafhood' werkelijk kunnen uitstralen.

4.4. PRAKTISCHE ORIËNTATIE

De praktische oriëntatie van dit onderzoek is tweeledig. Enerzijds kan de vergelijking tussen de situaties in Finland en Vlaanderen op beide taalgebieden invloed hebben. Medewerkers aan televisieprojecten met gebarentaal in Finland kunnen misschien dingen leren van de situatie in Vlaanderen en omgekeerd. Met andere woorden, elk taalgebied kan eventuele tips destilleren uit de hierboven beschreven situatie in het andere taalgebied en uit de vergelijking, en die vervolgens trachten toe te passen op zichzelf. Ook werpt de vergelijkende studie een blik op de methode waarop dergelijke projecten tot stand worden gebracht. Samen met de beschrijving van de knelpunten kan dat in beide taalgebieden in acht worden genomen bij een evaluatie van de eigen producties. Het zou bovendien kunnen leiden tot een verdere uitwisseling van kennis, vragen en aanpak over landsgrenzen heen.

Anderzijds biedt het onderzoek de mogelijkheid de feedback die d/Doven gegeven hebben, te integreren in de manier waarop beide taalgebieden omgaan met gebarentaal op de televisie. Zo kunnen projecten in die zin al dan niet aangepast, verbeterd en/of ontwikkeld worden.

4.5. BEPERKINGEN ONDERZOEK

In navolging van elk beschrijvend onderzoek over gebarentaal op de televisie in een bepaald taalgebied (cf. Cintas, 2007, pp. 15), dient bij deze scriptie tevens vermeld te worden dat ze slechts een momentopname is van de situaties van FinSL en VGT op de televisie in respectievelijk Finland en Vlaanderen. De inhoud ervan is onderhevig aan de tijd en kan bijgevolg wijzigen naar de toekomst toe. Het onderzoek moet daarom steeds in het juiste licht geïnterpreteerd worden.

Het moet vervolgens in acht worden genomen dat de beschrijving van alle momenten waarop VGT eenmalig op de televisie te zien was in Vlaanderen, mogelijk onvolledig is door een gebrek aan bronnen.

Ter afsluiting worden hier nog enkele beperkingen vermeld van de enquêtes die gevoerd werden in het kader van dit onderzoek. De in totaal twintig respondenten vertegenwoordigen allereerst niet de volledige Dovengemeenschappen van Finland en Vlaanderen. De resultaten mogen dan ook niet veralgemeend worden. Ook de leeftijden, talenkennis en achtergronden van de respondenten binnen een van de onderzochte taalgebieden of tussen de twee taalgebieden in, is verschillend. De respondenten voor Finland, die allen verbonden zijn aan de Universiteit van Jyväskylä, delen een academische achtergrond. De respondenten voor Vlaanderen daarentegen kunnen minder makkelijk

onder een gemeenschappelijke noemer geplaatst worden, omdat hun achtergronden erg uiteenlopend zijn. Het enige wat zij met zekerheid gemeenschappelijk hebben is dat ze allen deel uitmaken van de Facebookgroep Doven & Co en/of gekend zijn door de onderzoeker. Bovendien werden de enquêtes enkel online verspreid wegens een gebrek aan tijd. Daarmee vallen heel wat potentiële respondenten uit de boot. Hoewel alle respondenten de kans werd geboden de enquête in gebarentaal te vervolledigen, werd daar uiteindelijk niet op ingegaan. Iedereen las en beantwoordde de vragen dus in de geschreven vorm van een gesproken taal (Fins, Engels of Nederlands) wat invloed kan hebben gehad op de antwoorden.

4.6. MOGELIJKHEDEN VOOR VERDER ONDERZOEK

Op vlak van de methodologie zijn er zeker mogelijkheden tot verder onderzoek. Een uitdieping van de omstandigheden en uitwerking van de enquêtes zijn haast aan te raden om de meningen van d/Doven over gebarentaal op televisie meer precies te achterhalen. Zo kan er in de toekomst misschien rechtstreeks met respondenten in gesprek getreden worden. Op die manier zou het makkelijker zijn om gebarentaal als gesprekstaal te hanteren en om eventueel dieper in te gaan op wat respondenten vertellen. In verder onderzoek zou ook meer tijd genomen moeten worden voor de voorbereiding en verwezenlijking van de enquête. Onder andere langer stilstaan bij de vertegenwoordigingsfactor van de respondenten zou voordelig zijn voor het onderzoek naar de mening van de Dovengemeenschap over toegankelijkheids- en gemeenschapsmedia in gebarentaal.

Daarnaast mag niet vergeten worden dat in zowel België als Finland meerdere gebarentalen worden gebruikt (Neves, 2007, pp. 8), respectievelijk VGT en LSFB (Langue des Signes de Belgique Francophones), en FinSL, SSL (Swedish Sign Language) en Fins-Zweedse Gebarentaal. Onderzoek naar de manier waarop er met die verscheidenheid qua gebarentalen wordt omgegaan door televisieomroeporganisaties in beide landen is een verdere mogelijkheid.

Tot slot zou er meer en diepgaander onderzoek gedaan kunnen worden naar de oorzaken van keuzes die gemaakt worden met betrekking tot toegankelijkheidsmedia, onder andere door televisieomroepen, en naar gemeenschapsmedia voor Doven, aangezien de respondenten van de enquêtes bij dit onderzoek initiatieven daaromtrent enkel toejuichten terwijl zulke projecten vaak nog in hun kinderschoenen staan.

5. CONCLUSIE

In dit onderzoek werd getracht de situaties qua gebarentaal op televisie in Finland en Vlaanderen te beschrijven en te vergelijken vanuit verschillende ooghoeken: de Dovengemeenschap, de televisieomroeporganisaties, de politiek, enzovoort. Deze uiteenzetting bevestigt dat het thema brandend actueel is en erg leeft in de dovenwereld. Nood aan meer onderzoek is uiteraard niet te ontkennen, maar met deze scriptie is alleszins geprobeerd een stap in de goede richting te zetten en de blik op het onderwerp weer iets te verruimen in navolging van voorafgaande studies.

6. NOTEN

¹ 'Doven' met een hoofletter d verwijst naar de culturele identiteit van dove mensen in tegenstelling tot hun medische identiteit. Een Doof persoon voelt zich verbonden met de Dovengemeenschap en –cultuur omwille van sociale en taalkundige redenen, niet puur omdat hij/zij medisch doof is. Een doof persoon is namelijk niet altijd Doof. Bovendien kunnen horende of slechthorende personen deel uitmaken van de Dovengemeenschap, ook al zijn ze niet (volledig) doof, denk maar aan horende kinderen van dove ouders.

- ² Toegankelijkheids- en gemeenschapsmedia worden in de beheersovereenkomst tussen de VRT en Fevlado als volgt gedefinieerd:

Gemeenschapsmedia ontstaat op initiatief van en voor een gemeenschap. [...] Dove mensen bepalen de inhoud [...] vanuit een Doof cultureel perspectief. [...] De inhoud kan alles omvatten [en e]r is aandacht voor verschillende groepen binnen de Dovengemeenschap. [...] Het] wordt gepresenteerd in [gebarentaal] door dove gebarentaligen. [...] Toegankelijke media [houdt onder andere] de vraag naar vertolking [op televisie in]. [De vertolking gebeurt] door (bij voorkeur dove) native speakers [...]. (De Meulder et al., 2011, pp. 6-7)

- ³ De Keyzer en Primusz beschrijven Nederlands met Gebaren als volgt:

NmG is een gebarensysteem, en geen -taal, waarbij gebaren gecombineerd worden met gesproken Nederlands. De ontwikkeling van dit gebarensysteem diende als opstapje om echte gebarentaal te laten accepteren door de horende gemeenschap (Buyens, 1983: VIII in Vermeerbergen, Van Herreweghe, 2008: 3). Door gebruik te maken van de grammaticale structuren van het Nederlands, kon NmG voorgesteld worden als een volwaardig taal (Loncke, 1983:161 in Vermeerbergen, Van Herreweghe, 2008: 3-4). In de eerste plaats was het de bedoeling om NmG te gebruiken in het dovenonderwijs, en men ging ervan uit dat het ook een goed communicatiemiddel was voor dove volwassenen. In de praktijk bleek het echter zeer weinig gebruikt te worden door volwassen doven. (De Keyzer & Primusz, 2013, pp. 7)

- ⁴ Deafhood is een term die een taal- en cultuur georiënteerd licht werpt op doof zijn. Op de website www.handspeak.com wordt het concept als volgt omschreven:

Deafhood, coined by Paddy Ladd (2003), is defined as "a process by which Deaf individuals come to actualize their Deaf identity, positing that these individuals construct that identity to their heightened forms by various factors such as nation, era, and class." Unlike the term "deafness" with its negative connotation, the term "Deafhood" comes with a positive whole perspective of humanhood. (via <http://www.handspeak.com/byte/d/index.php?byte=deafhood>, geraadpleegd op 17 mei 2013)

7. REFERENTIELIJST

7.1. SCHRIFTELIJKE EN MULTIMEDIALE BRONNEN

(2008) Toegankelijkheid voor dove en slechthorende feestgangers. Geraadpleegd op 25 april 2013 via http://www.swedoro.nl/joomla10/index.php?option=com_content&task=view&id=1036&Itemid=41.

(november 2012) Kristof De Weerdts werkt mee aan jaarnaal van Visual Box. *Taal en Communicatie: nieuwsbrief november 2012*. Geraadpleegd op 25 april 2013 via <http://www.lessius.eu/tc-nieuwsbrief-11-2012/nieuws-uit-subfaculteit#kri>.

1001 gebaren – aflevering 1. Geraadpleegd op 04 mei 2013 via http://www.visualbox.biz/eyeopener/1001gebaren_aflevering1.html.

Actualiteit: Visual Box en Fevlado starten project rond gemeenschapsmedia voor Vlaamse Gebarentaalgemeenschap. Geraadpleegd op 11 april 2013 via <http://www.fevlado.be/fevlado-vzw/nieuws-prikbord/actualiteit/?d=70>.

Ball, A. R. (2011). Equal accessibility for sign language under the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. (Divided loyalties: professional standards and military duty). *Case Western Reserve Journal of International Law*, 43, nr. 3, 759-798.

- BBC Access Services. Signed programmes on the BBC. Geraadpleegd op 18 mei 2013 via http://www.bbc.co.uk/accessibility/on_the_bbc/bsl_signed.shtml.
- Bocxstaele, M. van & Christiaens, G. (2011). *Tolken van namen en naamgebaren in Vlaamse Gebarentaal*.
- Brentari, D. (Ed., 2001). *Foreign vocabulary in sign language. A cross-linguistic investigation of word formation*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Cintas, J. D., Orero, P. & Remael, A. (Eds., 2007). *Media for all: subtitling for the deaf, audio description and sign language*. Amsterdam: Rodopi.
- Cintas, J. D., Matamala, A. & Neves, J. (Eds., 2010). *New insights into audiovisual translation and media accessibility: media for all 2*. Amsterdam: Rodopi.
- Convertino, C., Maltzen, H., Marschark, M., Sapere, P. & Seewagen, R. (2004). Comprehension of sign language interpreting: deciphering a complex task situation. *Sign Language Studies*, 4, nr. 4, 345-368.
- Deafhood. Geraadpleegd op 17 mei 2013 via <http://www.handspeak.com/byte/d/index.php?byte=deafhood>.
- De Ceuleneer, G. (2012). Een inclusieve omroep. Geraadpleegd op 22 januari 2013 via <http://www.vrt.be/taal/taaldag-2012>.
- De Meulder, M. (2008). De Vlaamse Dovengemeenschap. In Herreweghe, M. van & Vermeerbergen, M. (2008). *Wat geweest/gewenst is (p. 41-71)*. Gent: Fevlado Diversus en Academia Press.
- De Meulder, M., e.a. (november 2010). *Nota van Fevlado vzw n.a.v. beheersovereenkomst 2012-2016: beleidsbrief media 2010-2011*. Gent: Fevlado vzw.
- De Meulder, M. & Heyerick, I. (in druk). (Deaf) Interpreters on television: challenging power and responsibility. In L. Meurant, A. Sinte, M. Van Herreweghe en M. Vermeerbergen (eds.). *Sign Language Research, Uses and Practices Crossing Views on Theoretical and Applied Sign Language Linguistics*. Berlin: De Gruyter Mouton/Ishara Press.
- De Week van Karrewiet met VGT (04 mei 2013). Geraadpleegd op 04 mei 2013 via <http://ketnet.be/kijken/karrewiet/04-mei-2013-uitzending-vgt>.
- Eduskunnan kyselytunti, To 4.4.2013 klo 16.00 Yle TV1 (Parlementair debat op donderdag 4.4.2013 om 16:00 u op Yle TV1). Geraadpleegd op 11 april 2013 via <http://arena.Yle.fi/tv/1849002/#/play>.
- Eindelijk een nieuwe gemeenschapsmedia voor Vlaamse Gebarentaligen! Geraadpleegd op 04 mei 2013 via <http://www.eyeoener.be/>.
- Eva Daeleman presenteert gedeeltelijk in VGT. Geraadpleegd op 11 december 2012 via <http://www.een.be/programmas/een/vlaamse-gebarentaal>.
- Gemeenschapsmedia voor doven en Vlaamse Gebarentaligen. Geraadpleegd op 11 april 2013 via <http://www.visualbox.biz/eyeoener/informatie.html>.
- Graaf, P. van der & Ham, M. van der (2003). Kwaliteit in beeld. Kwaliteitsevaluatie van het tolken Gebarentaal bij het NOS-journaal. Geraadpleegd op 17 mei 2013 via http://www.verweyjonker.nl/doc/participatie/d4083210_kwaliteit_in_beeld.pdf.
- H3 Broadcasting in International Sign. Geraadpleegd op 11 april 2013 via <http://www.h3.tv/>.
- Herreweghe, M. van & Vermeerbergen, M. (2008). *Wat geweest/gewenst is*. Gent: Fevlado Diversus en Academia Press.

- Het Journaal VGT – 30/04. Geraadpleegd op 04 mei 2013 via http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/videozone/programmas/journaalvgt/EP_130430_JO7_VGT.
- Het VGT-journaal: aflevering 1. Geraadpleegd op 11 april 2013 via http://www.visualbox.biz/eyeopener/hetvgtjournaal_aflevering1.html.
- Johnston, T. & Schembri, A. (1999). On defining lexeme in a signed language. *Sign Language Linguistics*, 2, nr. 2, 115-185.
- Keyzer, E. de & Primusz, K. (2013; manuscript). Tolken van het Journaal in Vlaanderen. Een verkennende studie. Project in het kader van de opleiding Tolk VGT, VSPW Gent.
- Kurz, I. & Mikulasek, B. (2004). Television as a source of information for the deaf and hearing impaired. Captions and sign language on Austrian TV. *Meta*, 49, nr. 1, 81-88.
- L'oeil et la main. Émissions et vidéos. Geraadpleegd op 18 mei 2013 via <http://www.france5.fr/oeil-et-la-main/?page=recherche>.
- Neves, J. (2007). Of Pride and Prejudice: the divide between subtitling and sign language interpreting on television. *The Sign Language Translator and Interpreter*, 1, nr. 2, 1-24.
- Rijckaert (2011). Evaluatie: VGT in Het journaal en Karrewiet. Geraadpleegd op 25 april 2013 via <https://www.facebook.com/#!/groups/274198235942196/?fref=ts>.
- Saartje Vandendriessche en Carolien Doggen, omroepsters op één tijdens de Werelddoenvdag van 24.9.2010. Geraadpleegd op 11 april 2013 via <http://www.youtube.com/watch?v=yb-Nf5l7sh0>.
- Steiner, B. (1998). Signs from the void: the comprehension and production of sign language on television. *Interpreting*, 3, nr. 2, 99-146.
- The Finnish Association of the Deaf. Organisation. Geraadpleegd op 05 mei 2013 via <http://www.kl-deaf.fi/en-GB/Organisation/>.
- The Finnish Association of the Deaf. Finnish Sign Language. Geraadpleegd op 05 mei 2013 via <http://www.kl-deaf.fi/Page/13d628bf-b12f-44ae-9ba6-6334ca44aa97.aspx>.
- Toegankelijkheid. Doven en Slechthorenden. Geraadpleegd op 04 mei 2013 via <http://www.vrt.be/toegankelijkheid>.
- Vermeerbergen, M., e.a. (1997). *Een wereld van gebaren: persmap*. Brussel: BRTNN en Gent Brugge: Fevlado vzw.
- Viikko viitottuna, Su 7.4.2013 klo 11.05 Yle TV1 (Wekelijkse Uitzending in Finse Gebarentaal op zondag 7.4.2013 om 11:05 u op Yle TV1). Geraadpleegd op 11 april 2013 via <http://areena.Yle.fi/tv/1850674>.
- Vlaamse Gebarentaal: het Journaal. Geraadpleegd op 10 december 2013 via <http://www.een.be/programmas/het-journaal/vlaamse-gebarentaal>.
- Volt met Vlaamse Gebarentaal. Geraadpleegd op 11 april 2013 via <http://www.youtube.com/watch?v=kGME4oaJC2I> en <http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/mediatheek/programmas/volt/2.25463/1.1498538>.
- Vzw SignUp. Geraadpleegd op 04 mei 2013 via <http://vzwsignup.wordpress.com/vzw-signup/>.
- Waarom geen dove presentator op Ketnet? Geraadpleegd op 04 mei 2013 via <http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/videozone/archief/redactietips/2.14731/1.979980>.
- Yle Uutiset viittomakielellä, Ke 10.4.2013 klo 16.55 Yle TV1 (Yle Nieuws in Finse Gebarentaal op woensdag 10.4.2013 om 16:55 u op Yle TV1). Geraadpleegd op 11 april 2013 via <http://areena.Yle.fi/tv/1852633/#/play>.

7.2. PERSOONLIJKE COMMUNICATIE

Doggen, C. (2013). Persoonlijke communicatie via een interview te Antwerpen.

Kegels, M. (2013). Persoonlijke communicatie via e-mailverkeer.

Kilpeläinen, I. (2012-2013). Persoonlijke communicatie via een interview te Helsinki en e-mailverkeer.

Lakner, K. (2012-2013). Persoonlijke communicatie via een interview te Helsinki en e-mailverkeer.

Mäkipää, A. (2013). Persoonlijke communicatie via e-mailverkeer.

Meulder, M. de (2013). Persoonlijke communicatie via e-mailverkeer.

Rijckaert, J. (2013). Persoonlijke communicatie via e-mailverkeer.

Ryynänen, J. (2013). Persoonlijke communicatie via e-mailverkeer.

Saarinen, V. (2013). Persoonlijke communicatie via e-mailverkeer.

Vermeerbergen, M. (2012-2013). Persoonlijke communicatie via e-mailverkeer.

Vihra, T. (2013). Persoonlijke communicatie via e-mailverkeer.

8. BIJLAGEN

Als bijlagen bij dit onderzoek, kunnen hier de enquêtes gevonden worden die twintig respondenten uit Finland en Vlaanderen hebben ingevuld. Het betreft de Finse en Engelstalige enquête opgesteld om de mening van respondenten uit de Finse Dovengemeenschap te achterhalen en de Nederlandstalige enquête om de mening van respondenten uit de Vlaamse Dovengemeenschap te destilleren.

Daarnaast bestaat het onderdeel 'bijlagen' ook uit een DVD waarop allereerst het abstract bij deze dissertatie in VGT gevonden kan worden. Vervolgens werden op de DVD ook beeldfragmenten verzameld van de hieronder genoemde televisieprojecten waarin gebarentaal voorkomt. Het gebruik van dit beeldmateriaal werd via een schriftelijke overeenkomst goedgekeurd door Ilkka Kilpeläinen en Kati Lakner voor Finland en door Erik De Snerck voor Vlaanderen.

Voor Finland:

1. Viikko Viitottuna (het wekelijkse magazine in FinSL), 18 november 2012. Helsinki: YLE.
2. Eduskunnan Kyselytunti (de vertolking naar FinSL van het wekelijkse parlementaire debat), 29 november 2012. Helsinki: YLE.
3. Yle Uutiset Viittomakielellä (het dagelijkse nieuwsprogramma in FinSL), 11 december 2012. Helsinki: YLE.

Voor Vlaanderen:

1. Een wereld van gebaren, aflevering 4, 1997. Brussel: BRTN.
2. Intrede van de Sint, 17 november 2010. Brussel: VRT.
3. Vlaanderen Vakantieland, 2 februari 2013, Brussel: VRT.
4. De week van Karrewiet, 4 mei 2013. Brussel: VRT.

8.1. METHODOLOGIE: DE ENQUÊTES

8.1.1. FINLAND

8.1.1.1. DE FINSE ENQUÊTE: VIITTOMAKIELESTÄ SUOMALAISSA TV-LÄHETYKSISSÄ

Hyvä vastaanottaja!

Olen belgialainen opiskelija, ja opiskelen flaamilaista viittomakieltä Lessius-korkeakoulussa Antwerpenissä. Viime syksynä (2012) olin Erasmus-opiskelijavaihdossa Jyväskylän yliopistossa.

Kandidaatintutkielmaani varten teen vertailevaa tutkimusta viittomakielisestä televisiotarjonnasta Suomessa ja Flanderissa. Suomessa ollessani keräsin jo tietoa Ylen ja Kuurojen Liiton television ja internetin kautta kuuroille tarjoamista palveluista ja ohjelmista. Tutkimukseen vastaaminen kestää 10–20 minuuttia.

Tämän tutkimuksen kautta haluaisin kartoittaa mielipiteesi viittomakielestä suomalaisissa tv-lähetyksissä. Kysymykset on tarkoitettu pääasiassa kuuroille mutta myös kuulevat henkilöt, joilla on vahva yhteys kuurojen yhteisöön ja/tai tämän tutkimuksen ohjelmiin, voivat luonnollisesti vastata kyselyyn. Vastaukset pysyvät nimettöminä ja niitä käytetään tähän tutkimukseen. Vastaan mielelläni kysymyksiin. Voin vastata englannin lisäksi suomeksi tai suomalaisella viittomakielellä.

Paljon kiitoksia avustasi!

Ystävällisin terveisin,

Goedele Debeerst.

Lessius University College – Thomas More (Belgia)

goedele.debeerst@student.lessius.eu

Note: Persons who prefer to fill in the survey in English, are more than welcome to do so. The English version of this document can also be found in the e-mail I sent.

Henkilötiedot

1. * Oletko ...?

- kuuro
- huonokuuloinen
- kuuleva

2. * Kuinka vanha olet?

- alle 18-vuotias
- 18-25-vuotias
- 25-35-vuotias
- 35-45-vuotias
- 45-55-vuotias
- 55-65-vuotias
- 65-75-vuotias
- yli 75-vuotias

3. * Kielitaito

- suomi
- ruotsi
- suomalainen viittomakieli
- ruotsalainen viittomakieli

- suomenruotsalainen viittomakieli

Niille, jotka osavaat viittomakieltä: Milloin aloit oppia viittomakieltä? ...

4. * Mitä kieltä/kieliä käytät useimmin arkielämässäsi? (enintään 2)

- suomea
 ruotsia
 suomalaista viittomakieltä
 ruotsalaista viittomakieltä
 suomenruotsalaista viittomakieltä

5. * Oletko...?

- yksikielinen
 kaksikielinen
 monikielinen

6. [vain kuuroille vastaajille] Onko sinulla sisäkorvaistute/kuulolaite?

- kyllä
 en

7. [vain kuuroille vastaajille] Mistä asti olet ollut kuuro?

- syntymästä asti
 alle kaksivuotiaasta
 kuurouduin 2-18-vuotiaana
 kuurouduin yli 18-vuotiaana

5. [vain kuuleville vastaajille] Mikä on suhteesi kuurojen yhteisöön?

- Minulla on kuuro perheenjäsen.
 Opiskelen viittomakieltä.
 Olen tulkki.
 Työskentelen kuurojen kanssa.
 muu, mikä? ...

Ylen viittomakieliset uutiset

9. * Tiesitkö, että Yle tarjoaa päivittäin viittomakieliset uutiset?

- Tiesin, että niitä voi katsoa televisiosta ja verkosta.
 Tiesin, että niitä voi katsoa televisiosta mutta en tiennyt, että niitä voi katsoa myös verkosta.
 Tiesin, että niitä voi katsoa verkosta mutta en tiennyt, että niitä voi katsoa myös televisiosta.
 En tiennyt.

10. Jos tiesit, kuinka sait tietää niistä?

- internetistä

- televisiosta
  - ystäviltä
  - kuurojen yhteisön kautta
  - muuta kautta, mitä? ...
11. * Tiedätkö, kenen idea viittomakieliset uutiset oli?
- Kyllä.
  - En tiedä.
- Jos tiesit, se oli (nimi) ...
12. * Kuinka usein katsot viittomakieliset uutiset?
- joka päivä
  - usein mutta en aina
  - joskus
  - harvoin
  - en koskaan
13. Mistä katsot viittomakieliset uutiset?
- televisiosta
  - internetistä
  - molemmista mutta enemmän televisiosta
  - molemmista mutta enemmän internetistä
14. Saatko siitä päivittäin riittävästi tietoa?
- kyllä
  - en
15. * Uutislähetys kestää noin 5 minuuttia. Mitä mieltä olet siitä?
- Se on liian vähän.
  - Se on sopiva aika.
  - Se on liikaa.
16. Mitä mieltä olet uutisviittojen viittomakielen laadusta?
- Laatu voisi olla parempaa.
  - Laatu on hyvää.

Ylen suomalaiselle viittomakielelle tulkattu eduskunnan kyselytunti

17. * Tiesitkö, että Yle tarjoaa viikoittain eduskunnan kyselytunnin tulkattuna suomalaiselle viittomakielelle?
- Tiesin, että sitä voi katsoa televisiosta ja internetistä.
  - Tiesin, että sitä voi katsoa televisiosta mutta en tiennyt, että sitä voi katsoa myös internetistä.

- Tiesin, että sitä voi katsoa internetistä mutta en tiennyt, että sitä voi katsoa myös televisiosta.
- En tiennyt.
18. Jos tiesit, kuinka sait tietää siitä?
- internetistä
- televisiosta
- ystäviltä
- kuurojen yhteisön kautta
- muuta kautta, mitä? ...
19. * Tiedätkö, kenen idea tulkattu eduskunnan kyselytunti oli?
- Kyllä.
- En tiedä.
- Jos tiesit, se oli (nimi) ...
20. * Kuinka usein katsot tulkattua eduskunnan kyselytuntia?
- joka viikko
- usein mutta en aina
- joskus
- harvoin
- en koskaan
21. Mistä katsot sitä?
- televisiosta
- internetistä
- molemmista mutta yleensä televisiosta
- molemmista mutta yleensä internetistä
22. Tulkattu eduskunnan kyselytunti on melko uusi palvelu. Mitä mieltä olet ollut siitä? ...
23. Mitä mieltä olet tulkkien viittomakielen laadusta?
- Se voisi olla parempaa.
- Se on hyvää.
24. Saatko paljon tietoa kyselytuntien tulkkauksesta?
- kyllä
- en
25. Mitä mieltä olet tulkkauksruudun koosta televisioruudulla?
- Se on riittävän suuri. Minun on helppo saada selvää viittomisesta.
- Se on liian pieni. En saa kunnolla selvää viittomisesta.
26. * Tiesitkö, että Yle lähettää aina myös vaalikeskustelut tulkattuna suomalaiselle viittomakielelle päivää ennen vaaleja?

- Tiedän ja olen katsonut.
- Tiedän mutta en ole katsonut.
- En tiennyt.

Ylen Viikko viitottuna

27. * Tiesitkö, että Yle tarjoaa viikottaisen lähetyksen, Viikko viitottuna, suomalaisella viittomakielellä?
- Tiesin, että sitä voi katsoa televisiosta ja internetistä.
  - Tiesin, että sitä voi katsoa televisiosta mutta en tiennyt, että sitä voi katsoa myös internetistä.
  - Tiesin, että sitä voi katsoa internetistä mutta en tiennyt, että sitä voi katsoa myös televisiosta.
  - En tiennyt.
28. Jos tiesit, kuinka sait tietää siitä?
- internetistä
  - televisiosta
  - ystäviltä
  - kuurojen yhteisön kautta
  - muuta kautta, mitä? ...
29. * Kuinka usein katsot tulkattua eduskunnan kyselytuntia?
- joka viikko
  - usein mutta en aina
  - joskus
  - harvoin
  - en koskaan
30. Mistä katsot sitä?
- televisiosta
  - internetistä
  - molemmista mutta yleensä televisiosta
  - molemmista mutta yleensä internetistä
31. Tuoko Viikko viitottuna -ohjelma lisäarvoa päivittäisiin viittomakielisiin uutisiin?
- kyllä
  - ei
32. Onko sinun mielestäsi hyvä, että joihinkin uutisiin paneudutaan tässä ohjelmassa syvemmin? Tuntuuko sinusta, että se tarjoaa laajemman näkökulman ajankohtaisiin asioihin?
- kyllä
  - ei
33. Mitä mieltä olet Viikko viitottuna –lähetyksen viittomakielen laadusta?

- Se voisi olla parempaa.
  - Se on hyvää.
34. * Onko sinun mielestäsi hyvä, että on olemassa tällainen ohjelma, joka keskittyy pääasiassa kuurojen asioihin ja viittomakieleen?
- kyllä
  - ei
35. * Viikko viittottuna kestää noin 10 minuuttia. Mitä mieltä olet siitä?
- Se on liian vähän.
  - Se on sopiva aika.
  - Se on liikaa.

Viittomakieli Ylen verkkosivuilla

36. * Tiesitkö, että Yle tarjoaa joitain viittomakielisiä palveluita vain verkkosivuillaan edellä mainittujen ohjelmien lisäksi?
- kyllä
  - en
37. Jos tiesit, kuinka sait tietää siitä?
- internetistä
  - ystäviltä
  - kuurojen yhteisön kautta
  - muuta kautta, mitä? ...

Kuukausittainen haastattelu

38. * Tiesitkö, että Yle laittaa verkkoon kuukausittain 10-20 minuutin haastattelun, joka on vain viittomakielellä?
- kyllä
  - en
39. * Kuinka usein katsot sitä?
- joka kuukausi
  - usein mutta en aina
  - joskus
  - harvoin
  - en koskaan
40. Mitä tietoa saat siitä pääasiassa?
- vain tietoa, en ole miettinyt sen tarkemmin.
  - mielipiteitä minua kiinnostavista aiheista
  - mielipiteitä aiheista, jotka eivät kiinnosta minua
41. * Uusi ohjelma on tarjolla vain viittomakielellä ilman tekstitystä tai puhetta, joten kuulevat, jotka eivät osaa viittomakieltä, eivät voi ymmärtää sitä. Mieltä mieltä olet tästä?

- Se on minusta hyvä, koska...
- Se ei ole minusta hyvä, koska ...

Jääkiekon maailmanmestaruuskisat

42. * Tiesitkö, että Yle on tarjonnut internetissä vuodesta 2010 lähtien joka vuosi tulkkauksen suomalaiselle viittomakielelle jääkiekon maailmanmestaruuskisoissa?

- kyllä
- en

43. * Tiedätkö, kenen idea tulkkaus maailmanmestaruuskisoissa oli?

- Kyllä.
- En tiedä.

Jos tiesit, se oli (nimi) ...

44. * Oletko katsonut sitä?

- kyllä
- en

45. Mitä mieltä olet ohjelmassa käytetyn viittomakielen laadusta?

- Se voisi olla parempaa.
- Se on hyvää.

46. * Haluaisitko lisää tällaisia ohjelmia?

- Kyllä, koska ...
- En, koska ...

Viittomakieli internetissä

47. * Mitä luulet, miksi Yle tarjoaa enemmän palveluita kuuroille internetissä kuin televisiossa? ...

48. * Mitä mieltä olet siitä, että viittomakielisiä ohjelmia on enemmän internetissä kuin televisiossa? ...

Kuurojen Liiton Netti-TV

49. * Tiedätkö, mikä Netti-TV on?

- kyllä
- ei

50. Jos tiesit, kuinka sait tietää siitä?

- internetistä
- ystäviltä
- kuurojen yhteisön kautta
- muuta kautta, mitä? ...

51. * Kuinka usein katsot viittomakieliset uutiset?

- joka päivä
- usein mutta en aina

- joskus
  - harvoin
  - en koskaan
52. Miksi katsot sitä pääasiassa?
- tiedon vuoksi
  - huvin vuoksi
53. Tarjoaako Netti-TV mielestäsi riittävän laajasti viittomakielisiä ohjelmia?
- kyllä
  - ei
54. Opitko uusia asioita katsoessasi Netti-TV:tä?
- aina
  - hyvin usein
  - joskus
  - harvoin
  - en

Lopuksi

55. * Mitä mieltä olet yleisesti viittomakielestä Suomen televisiossa?
- Mielestä viittomakieltä näytetään liian vähän.
  - Mielestäni viittomakieltä näytetään riittävästi.
  - Mielestä viittomakieltä näytetään liikaa.
56. * Onko sinun mielestäsi tärkeää, että kuurot voivat päättää, miten ja kuinka usein viittomakieltä käytetään televisiossa?
- kyllä
  - ei
57. * Onko suomalaisella viittomakielellä näytetty ohjelmatarjonta riittävän laajaa?
- kyllä
  - ei
- Jos ei ole, mitä haluaisit jatkossa muuttaa? ...
58. Muita huomioita, kysymyksiä tai kommentteja? ...

8.1.1.2. DE ENGELSTALIGE ENQUÊTE: SIGN LANGUAGE ON FINNISH TELEVISION

Dear student, dear sir/madam

My name is Goedele Debeerst. I am a Belgian student who studies Flemish Sign Language at the Lessius University College in Antwerp. Last autumn (2012) I was on my Erasmus exchange at the University of Jyväskylä.

For my bachelor's thesis I am doing research on sign language on television in a comparison between Finland and Flanders. During my stay in Finland I already collected information about the services and

projects on television and online which Yle and the Finnish Deaf Association provide for deaf people in Finland. The survey will take about 10 to 20 minutes to fill in.

Via this survey I would like to extract your opinion about sign language on Finnish television. The questions are mainly meant for deaf people but if you are hearing and also have a strong connection to the Deaf Community and/or to the projects involved in this survey, you can of course also fill in the questions. The survey is anonymous and will only be used for purposes within my thesis. If you have any questions, please feel free to contact me. If you would rather contact me in Finnish or in FinSL than in English, that is no problem.

Thank you very much for your help.

Best regards,

Goedele Debeerst.

Lessius University College – Thomas More (Belgium)

goedele.debeerst@student.lessius.eu

Note: Persons who prefer to fill in the survey in Finnish, are more than welcome to do so. The Finnish version of this document can also be found in the e-mail I sent.

Personal information

1. * Are you ... ?

- deaf
- hard of hearing
- hearing

2. * How old are you?

- younger than 18
- 18-25 years old
- 25-35 years old
- 35-45 years old
- 45-55 years old
- 55-65 years old
- 65-75 years old
- older than 75

3. * Which language(s) do you know?

- Finnish
- Swedish
- Finnish Sign Language
- Swedish Sign Language
- Finnish Swedish Sign Language

[for people who know (a) sign language] Since when do you know/were you taught (a) sign language? ...

4. * Which language(s) do you use most often in your daily life? (maximum 2)

- Finnish
  - Swedish
  - Finnish Sign Language
  - Swedish Sign Language
  - Finnish Swedish Sign Language
5. * Are you ... ?
- monolingual
  - bilingual
  - multilingual
6. [for deaf people only] Do you have a cochlear implant/hearing aid?
- yes
  - no
7. [for deaf people only] When did you become deaf?
- at birth
  - before 2 years old
  - between 2 and 18 years old
  - after 18 years old
8. [for hearing people only] What is your connection to the Deaf Community?
- I have a deaf family member.
  - I study sign language.
  - I am an interpreter.
  - I work with deaf people.
  - others, namely ...

Finnish Sign Language news on Yle

9. * Do you know that Yle provides a daily news program in FinSL?
- yes, I know that it is broadcasted on television and that it is available online
  - yes, I know that it is broadcasted on television but I did not know that it is also available online
  - yes, I know that it is available online, but I did not know that it is also broadcasted on television
  - no
10. If yes, how did you come in contact with it?
- via Internet
  - via television
  - via friends
  - via the Deaf community

- others, namely ...
11. * Do you know who came up with the idea for this project?
- yes
- no
- If yes, who do you think came up with the idea? ...
12. * How often do you watch it?
- every day
- often, but not every time
- sometimes
- seldom
- never
13. Via which communication channel do you watch it?
- via television
- via Internet
- both but mostly via television
- both but mostly via Internet
14. Do you think it provides enough information on a daily basis?
- yes
- no
15. * The news program has a duration of about 5 minutes. What do you think of that?
- I think it is too little.
- I think it is good.
- I think it is too much.
16. What do you think of the quality of the sign language used by the news anchors?
- I think the quality can be better.
- I think the quality is good.

Parliamentary debate interpreted into FinSL on Yle

17. * Do you know that Yle provides an interpretation into FinSL of the weekly parliamentary debate?
- yes, I know that it is broadcasted on television and that it is available online
- yes, I know that it is broadcasted on television but I did not know that it is also available online
- yes, I know that it is available online, but I did not know that it is also broadcasted on television
- no
18. If yes, how did you come in contact with it?

- via Internet
  - via television
  - via friends
  - via the Deaf community
  - others, namely ...
19. * Do you know who came up with the idea for this project?
- yes
  - no
- If yes, who do you think came up with the idea for this project? ...
20. * How often do you watch it?
- every week
  - often, but not every time
  - sometimes
  - seldom
  - never
21. Via which communication channel do you watch it?
- via television
  - via Internet
  - both but mostly via television
  - both but mostly via Internet
22. This project is rather new. What do you think of it so far? ...
23. What do you think of the quality of the sign language used by the interpreters?
- I think the quality can be better.
  - I think the quality is good.
24. Do you get much information out of the debate's interpretation?
- yes
  - no
25. What do you think about the size of the interpreting booth in the screen?
- I think it is large enough. The sign language is still clear to me.
  - I think it is too small. The sign language clarity suffers from it.
26. * Do you know that also election debates are being interpreted into FinSL and every time broadcasted on Yle one day before the elections?
- yes, I watch it
  - yes, but I do not watch it
  - no

Weekly broadcast in sign language on Yle

27. * Do you know that Yle provides a weekly broadcast in FinSL?
- yes, I know that it is broadcasted on television and that it is available online
  - yes, I know that it is broadcasted on television but I did not know that it is also available online
  - yes, I know that it is available online, but I did not know that it is also broadcasted on television
  - no
28. If yes, how did you come in contact with it?
- via Internet
  - via television
  - via friends
  - via the Deaf community
  - others, namely ...
29. * How often do you watch it?
- every week
  - often, but not every time
  - sometimes
  - seldom
  - never
30. Via which communication channel do you watch it?
- via television
  - via Internet
  - both but mostly via television
  - both but mostly via Internet
31. Do you think it has a surplus value to the daily sign language news on Yle?
- yes
  - no
32. Do you think it is good that some news items are gone into more deeply via this project? Do you have the feeling that it contributes to a broader perspective on knowledge about current events?
- yes
  - no
33. What do you think of the quality of the sign language used in the weekly broadcast?
- I think the quality can be better.
  - I think the quality is good.
34. * Do you think it is good that there is a project like this available that mainly focuses on Deaf and/or sign language subjects?

- yes
- no

35. * The weekly broadcast has a duration of about 10 minutes. What do you think of that?

- I think it is too little.
- I think it is good.
- I think it is too much.

Sign language exclusively on the website of Yle

36. * Do you know that Yle provides some sign language services exclusively on their website apart from the ones mentioned above?

- yes
- no

37. If yes, how did you come in contact with them?

- via Internet
- via friends
- via the Deaf community
- others, namely ...

Monthly interview

38. * Do you know that Yle monthly puts online a 10-20 minutes lasting interview that is exclusively in sign language?

- yes
- no

39. * How often do you watch it?

- every month
- often, but not every time
- sometimes
- seldom
- never

40. What do you mainly get from it?

- just information, I do not really think about it that much
- someone's opinion about topics that interest me
- someone's opinion about topics that do not interest me

41. * The news program is only available in FinSL without subtitles or speech, which means that hearing people without knowledge of sign language cannot understand it. What do you think of that?

- I think it is okay, because ...
- I think it is not okay, because ...

Ice Hockey World Championship

42. * Do you know that Yle provides an online interpretation into FinSL of the Ice Hockey World Championship every year now since 2010?

yes

no

43. * Do you know who came up with the idea for this project?

yes

no

If yes, who do you think came up with the idea?

44. * Have you watched it already?

yes

no

45. What do you think about the quality of the sign language used in the program?

I think the quality can be better.

I think the quality is good.

Sign language on the Internet

46. * Would you like to have more projects like these available?

yes, because ...

no, because ...

47. * According to you, what is the reason that Yle provides more services for deaf people online than on television? ...

48. * What do you think of the unequal balance between programs using sign language on television versus on the Internet? ...

Netti-TV provided by the Finnish Deaf Association

49. * Do you know what Netti-TV is?

yes

no

50. If yes, how did you come in contact with it?

via Internet

via friends

via the Deaf community

others, namely ...

51. * How often do you watch it?

every day

often, but not every day

sometimes

seldom

- never
52. Why do you mostly watch it?
- for informative purposes
- for entertaining purposes
53. Do you think that Netti-TV provides a wide enough variety of programs using sign language?
- yes
- no
54. Do you learn new things by watching Netti-TV?
- yes, always
- yes, very often
- yes, sometimes
- rarely
- no

Conclusion

55. * What do you generally think about sign language on Finnish television?
- I think that sign language on Finnish television is paid too little attention to.
- I think that sign language on Finnish television is paid enough attention to.
- I think that sign language on Finnish television is paid too much attention to.
56. * Do you think it is important that deaf people have a say in the occurrence and usage of sign language on television?
- yes
- no
57. * Do you think the range of programs now available in FinSL on television is broad enough?
- yes
- no
- If not, what would you like to see changed in the future? ...
58. * Do you think the range of programs now available in FinSL on the Internet is broad enough?
- yes
- no
- If not, what would you like to see changed in the future? ...
59. Do you have any remarks/questions/notes? ...

8.1.2. VLAANDEREN: GEBARENTAAL OP DE TELEVISIE IN VLAANDEREN (ON- EN OFFLINE)

Beste heer/mevrouw

Mijn naam is Goedele Debeerst. Ik ben een student aan de K.U. Leuven, campus Antwerpen, waar ik momenteel in mijn derde jaar zit binnen het departement Taal en Communicatie. Ik studeer Vlaamse Gebarentaal en schrijf in dat kader mijn bachelorpaper.

Daarvoor doe ik onderzoek naar gebarentaal op televisie in een vergelijkende studie tussen Finland en Vlaanderen. Wat Vlaanderen betreft, heb ik inmiddels veel informatie verzameld over de diensten en projecten op televisie en online die de VRT en Fevlado voorzien voor doven in Vlaanderen. Ik zou nu graag de mening achterhalen van dove mensen over die verschillende projecten aan de hand van deze vragenlijst.

De vragen zijn voornamelijk bedoeld voor dove/slechthorende mensen, maar als u horend bent en betrokken bent in de Dovengemeenschap of in de projecten waarover het gaat in de enquête, mag u de vragen natuurlijk ook beantwoorden. De enquête is anoniem en zal alleen gebruikt worden voor doelen die verband houden met mijn scriptie. Als u vragen hebt of de enquête liever verwerkt in VGT, mag u me uiteraard altijd contacteren.

Hartelijk bedankt voor uw hulp.

Met vriendelijke groeten,

Goedele Debeerst.

Thomas More – K.U. Leuven (Antwerpen)

goedele.debeerst@student.lessius.eu of goedele@debeerst.be

Persoonlijke informatie

1. * Ben je...?

- doof
- slechthorend
- horend

2. * Hoe oud ben je?

- jonger dan 18
- 18-25 jaar oud
- 25-35 jaar oud
- 35-45 jaar oud
- 45-55 jaar oud
- 55-65 jaar oud
- 65-75 jaar oud
- ouder dan 75

3. * Welke talen ken je?

- Nederlands
- Vlaamse Gebarentaal
- Andere: ...

[voor mensen die gebarentaal kennen] Sinds wanneer ken je gebarentaal/heb je gebarentaal geleerd? ...

4. * Welke taal/talen gebruik je meestal in je dagelijkse leven? (maximum 2)

- Nederlands
- Vlaamse Gebarentaal

- andere: ...
5. [enkel voor dove mensen] Heb je een cochleair implantaat of een hoorapparaat?
- ja
 nee
6. [enkel voor dove mensen] Wanneer ben je doof geworden?
- bij mijn geboorte
 voor mijn tweede verjaardag
 tussen mijn tweede en achttiende verjaardag
 na mijn achttiende verjaardag
7. [enkel voor horende mensen] Op welke manier bent u betrokken in de Dovengemeenschap?
- Iemand in mijn familie is doof.
 Ik studeer gebarentaal.
 Ik ben een tolk.
 Ik kom via mijn beroep in contact met dove mensen.
 Andere: ...

Karrewiet met een tolk VGT op de VRT

8. * Weet je dat de VRT een vertolking aanbiedt van het kinderjournaal Karrewiet op Ketnet?
- Ja, ik weet dat het zowel via de televisie als online te bekijken is.
 Ja, maar ik weet enkel dat het via de televisie te bekijken is.
 Ja, maar ik weet enkel dat online te bekijken is.
 Nee.
9. Zo ja, hoe kwam je ermee in contact?
- via het internet
 via de televisie
 via vrienden
 via de Dovengemeenschap
 Anders, namelijk: ...
10. * Weet je van wie/vanwaar dit project uitgaat?
- ja
 nee
- Zo ja, van wie/vanwaar gaat dit project volgens jou uit? ...
11. * Hoe vaak kijk je ernaar?
- altijd
 vaak
 soms

- zelden
  - nooit
12. Als je ernaar kijkt, via welk kanaal doe je dat dan?
- via de televisie (op zaterdag gewoon en tijdens de week met de rode knop)
  - via de televisie (enkel op zaterdag tijdens De week van Karrewiet)
  - via de televisie (enkel met de rode knop)
  - via het Internet
  - via beide kanalen, maar meer via de televisie
  - via beide kanalen, maar meer via het internet
13. Wat vind je goed aan de vertolking van Karrewiet? Wat vind je er minder goed aan? ...

Het Journaal met een tolk VGT op de VRT

14. * Weet je dat de VRT een vertolking aanbiedt van Het Journaal van 19:00 uur op één?
- ja
  - nee
15. Zo ja, hoe kwam je ermee in contact?
- via het internet
  - via de televisie
  - via vrienden
  - via de Dovengemeenschap
  - Anders, namelijk: ...
16. * Weet je van wie/vanwaar dit project uitgaat?
- ja
  - nee

Zo ja, van wie/vanwaar gaat dit project volgens jou uit? ...

17. * Hoe vaak kijk je ernaar?
- altijd
  - vaak
  - soms
  - zelden
  - nooit
18. * De vertolking van Het Journaal is enkel online te zien via deredactie.be en via de rode knop. Wat vind je daarvan? Van welke mogelijkheid maak jij het meest gebruik? ...
19. Wat vind je goed aan de vertolking van Het Journaal? Wat vind je er minder goed aan? ...
- #### **De intrede van Sinterklaas met een tolk VGT op de VRT**
20. * Weet je dat de VRT jaarlijks een vertolking aanbiedt van de intrede van Sinterklaas in Antwerpen op Ketnet?

- ja
- nee

21. Zo ja, hoe kwam je ermee in contact?

- via het internet
- via de televisie
- via vrienden
- via de Dovengemeenschap
- Anders, namelijk: ...

22. * Weet je van wie/vanwaar de vertolking van Sinterklaas' intrede in Antwerpen uitgaat?

- ja
- nee

Zo ja, van wie/vanwaar gaat dit project volgens jou uit? ...

23. * Het project loopt sinds 2010. Hoe vaak heb je het al gezien?

- elke keer
- twee keer
- een keer
- geen enkele keer

24. * De vertolking van de intrede van de Sint is enkel tijdens de herhaling van het programma op de televisie te zien. Wat vind je daarvan? ...

25. Wat vind je goed aan de vertolking van de jaarlijkse intrede van Sinterklaas in Antwerpen?
Wat vind je er minder goed aan? ...

Enkele eenmalige projecten met VGT op de VRT

26. * Weet je dat de toenmalige BRTN op het einde van de jaren 90 het project 'Een wereld van gebaren', dat bestond uit 26 afleveringen, uitzond op de televisie?

- ja
- nee

27. * Weet je dat de VRT op 5 december 2012 op televisie een aflevering van Volt heeft uitgezonden met een vertolking in VGT?

- ja
- nee

28. * Weet je dat de VRT op 2 februari 2013 op televisie een aflevering van Vlaanderen Vakantieland heeft uitgezonden met een gedeeltelijke vertolking in VGT?

- ja
- nee

29. Zo ja, hoe kwam je in contact met deze eenmalige projecten?

- via het internet
- via de televisie

- via vrienden
- via de Dovengemeenschap
- Anders, namelijk: ...

30. * Weet je van wie/vanwaar die projecten uitgingen?

- ja
- nee

Zo ja, van wie/vanwaar gingen die projecten volgens jou uit? ...

31. * Heb je de bovengenoemde afleveringen gezien?

- Ja, ik heb alle drie de projecten gezien.
- Ja, maar slechts twee projecten, nl. Een wereld van gebaren en de aflevering van Volt.
- Ja, maar slechts twee projecten, nl. Een wereld van gebaren en de aflevering van Vlaanderen Vakantieland.
- Ja, maar slechts twee projecten, nl. de afleveringen van Volt en Vlaanderen Vakantieland.
- Ja, maar slechts één project, nl. Een wereld van gebaren.
- Ja, maar slechts één project, nl. de aflevering van Volt.
- Ja, maar slechts één project, nl. de aflevering van Vlaanderen Vakantieland.
- Nee, ik heb geen enkel project gezien.

Zo ja, wat vond je van elk project (qua inhoud, vorm, toegankelijkheid, kanaal dat gebruikt werd)? ...

VGT op de VRT: enkele algemene vragen

32. * Wat vind je in het algemeen van de inhoud van de projecten die de VRT aanbod/aanbiedt? (maximum 2)

- Ik vind dat er voldoende aandacht uitgaat naar informatie uit de horende wereld die toegankelijk wordt gemaakt voor doven.
- Ik vind dat er niet voldoende aandacht uitgaat naar informatie uit de horende wereld die toegankelijk wordt gemaakt voor doven.
- Ik vind dat er voldoende aandacht uitgaat naar Dove thema's.
- Ik vind dat er niet voldoende aandacht uitgaat naar Dove thema's.

Licht eventueel uw antwoord toe: ...

33. * Wat vind je van de manier waarop de gebarentalige in beeld wordt gebracht in de verschillende projecten van de VRT (met name: met het volledige bovenlichaam tot aan de heupen naast een schuin beeld van het oorspronkelijke programma)?

- goed
- niet goed

Licht eventueel uw antwoord toe: ...

34. * Alle projecten die de VRT aanbod/aanbiedt met VGT waren/zijn toegankelijk voor zowel horenden (via een voice-over of via ondertitels) als doven (via VGT). Wat vind je ervan dat de beide gemeenschappen steeds werden/worden aangesproken? ...
35. * Wat is volgens jou de reden waarom de VRT voor bepaalde projecten het internet verkiest boven de televisie en andersom? Wat vind je van dat onevenwicht? ...
36. * De meeste projecten van de VRT met VGT zijn tamelijk nieuw. Wat denk je tot nu van de verschillende projecten en van het aanbod? Wat kan er volgens jou nog verbeteren naar de toekomst toe? ...

Visual Box

37. * Ken je het online project Visual Box dat programma's aanbiedt binnen het kader van gemeenschapsmedia?
- ja
  - nee
38. Zo ja, hoe kwam je ermee in contact?
- via het internet
  - via vrienden
  - via de Dovengemeenschap
  - Anders, namelijk: ...
39. * Weet je van wie/vanwaar het project Visual Box uitgaat?
- ja
  - nee
- (indien ja) Van wie/vanwaar gaat Visual Box volgens jou uit?
40. * Ben je al eens een kijkje gaan nemen op de website van Visual Box?
- ja, al vaak
  - ja, maar slechts af en toe
  - ja, maar slechts één keer
  - nee
41. * De programma's die Visual Box aanbiedt zijn enkel online beschikbaar. Wat vind je daarvan?
...
42. Wat vind je van het programma-aanbod van Visual Box?
- goed
  - niet goed
- Licht uw antwoord toe: ...
43. Wat vind je van de inhoud van de verschillende programma's die Visual Box aanbiedt? (maximum 2)
- Ik vind dat er voldoende aandacht uitgaat naar informatie uit de horende wereld die toegankelijk wordt gemaakt voor doven.
  - Ik vind dat er niet voldoende aandacht uitgaat naar informatie uit de horende wereld die toegankelijk wordt gemaakt voor doven.

- Ik vind dat er voldoende aandacht uitgaat naar Dove thema's.
- Ik vind dat er niet voldoende aandacht uitgaat naar Dove thema's.

44. Wat vind je van de manier waarop de gebarentalige(n) in beeld wordt gebracht bij de programma's van Visual Box (als presentator, reporter, enzovoort)?

- goed
- niet goed

Licht eventueel uw antwoord toe: ...

45. Visual Box is een heel recent ontstaan project. Wat vind je er tot nu toe van? Wat vind je (minder) goed? ...

46. * De programma's die Visual Box aanbiedt zijn zowel toegankelijk voor horenden (via ondertitels) als voor doven (via VGT). Wat vind je daarvan?

- goed
- niet goed

Licht eventueel uw antwoord toe: ...

Tot slot

47. * Wat denk je over het algemeen van gebarentaal op de Vlaamse televisie?

- Ik denk dat er te weinig aandacht naartoe gaat.
- Ik denk dat er voldoende aandacht naartoe gaat.
- Ik denk dat er te veel aandacht naartoe gaat.

48. * Vind je het belangrijk dat dove mensen inspraak hebben in de aanwezigheid en het gebruik van gebarentaal op televisie?

- ja
- nee

49. * Wat zijn voor jou redenen om (niet) naar programma's met VGT op de televisie en/of op het internet te kijken? ...

50. * Denk je dat het aanbod van programma's met VGT op de Vlaamse televisie momenteel breed genoeg is?

- ja
- nee

Zo niet, wat zou je graag veranderd zien in de toekomst? ...

51. * Denk je dat het aanbod van programma's met VGT op het internet momenteel breed genoeg is?

- ja
- nee

Zo niet, wat zou je graag veranderd zien in de toekomst? ...

52.. Heb je nog opmerkingen en/of vragen? ...

8.2. DVD MET ABSTRACT EN BEELDFRAGMENTEN